

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

УРОКИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА. 5 клас

Навчально-методичний посібник

(За новою програмою)

Черкаси

2014

Рекомендовано до друку Вченою радою ЧОПОПП.

Протокол № 2 від 28 травня 2014 року

Автори: творча група вчителів музичного мистецтва у складі **Бабич М.О.**, учителя музичного мистецтва Золотоніської спеціалізованої школи № 1 Золотоніської міської ради; **Борщ Л.І.**, учителя музичного мистецтва Городищенської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3 Городищенської районної ради; **Войцях С.А.**, учителя музичного мистецтва Чорнобаївської гімназії Чорнобаївської районної ради; **Зирянова О.В.**, учителя музичного мистецтва Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 Черкаської міської ради; **Мамієнко О.М.**, учителя музичного мистецтва Соколівоцької загальноосвітньої школи I-III ступенів Тальнівської районної ради; **Корнєвої І.Л.**, учителя музичного мистецтва Черкаської спеціалізованої загальноосвітньої школи I-III ступенів № 33 ім. В. Симоненка Черкаської міської ради; **Тищенко Н.В.**, учителя музичного мистецтва Монастирищенської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 Монастирищенської районної ради; **Шведенко І.О.**, учителя музичного мистецтва Леськівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Черкаської районної ради; **Шеремет Л.Г.**, учителя музичного мистецтва Березняківської загальноосвітньої школи I-III ступенів Смілянської районної ради; **Шляхтової Т.В.**, учителя музичного мистецтва Смілянської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 11 Смілянської міської ради, під загальним керівництвом **Гловацького С.В.**, методиста Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради.

Рецензенти:

Назаренко Г.А., кандидат педагогічних наук, проректор з науково-видавничої діяльності Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради;

Колесник А.Ю., заступник директора з навчально-виховної роботи Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів № 20 Черкаської міської ради

У71 Уроки музичного мистецтва. 5 клас: навчально-методичний посібник./ Творча група учителів музичного мистецтва під загальним керівництвом С.В.Гловацького. – Черкаси:ЧОПОПП, 2014. – 90 с.

Посібник містить розробки уроків, фонохрестоматію музичних творів та слайд-презентації з предмету «Музичне мистецтво, 5 клас».(За новою програмою). Для вчителів музичного мистецтва.

Гловацький С.В. Методично-дидактичне планування уроків музики в 5 класі. (За новою програмою).....	5
Календарно-тематичне планування уроків музики, 5 клас. (За новою програмою).....	10
ТЕМА І. МУЗИКА ЯК ВИД МИСТЕЦТВА	
Борщ Л.І. Урок № 1 «Загальні поняття про засоби музичної виразності»	14
Борщ Л.І. Урок № 2 «Мелодія, лад».....	16
Борщ Л.І. Урок № 3 «Ритм».....	18
Тищенко Н.В. Урок № 4 «Темп».....	20
Тищенко Н.В. Урок № 5 «Динаміка».....	21
Тищенко Н.В. Урок № 6 «Тембр, регістр».....	23
Шляхтова Т.В. Урок № 7 «Темп».....	24
Шведенко І.О. Урок № 8 «Музика як вид мистецтва (узагальнення)».....	26
ТЕМА ІІ. НАРОДНА МУЗИКА	
Шляхтова Т.В. Урок № 9 «Значення музики в житті та побуті».....	28
Шляхтова Т.В. Урок № 10 «Ліричні та жартівливі пісні».....	30
Шеремет Л.Г. Урок № 11 «Історичні пісні».....	32
Шеремет Л.Г. Урок № 12 «Українські думи та мистецтво кобзарів та лірників».....	35
Мамієнко О.М. Урок № 13 «Українські народні музичні інструменти».....	40
Войцях С.А. Урок № 14 «Народна музика. Українські народні танці».....	42
Войцях С.А. Урок № 15 «Обрядові пісні».....	44
ТЕМА ІІІ. ПРОФЕСІЙНА МУЗИКА	
Шведенко І.О. Урок № 16 «Народна музика (закріплення та узагальнення знань)».....	45
Войцях С.А. Урок № 17 «Професійна музика».....	47
Зирянов О.В. Урок № 18 «Програмна і не програмна музика»	49
Зирянов О.В. Урок № 19 «Професійна музика».....	52
ТЕМА ІV. ВИДИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	
Зирянов О.В. Урок № 20 «Професійна музика. Різноманітність вокального мистецтва»..	54
Зирянов О.В. Урок № 21 «Вокально-хорова музика».....	56
Мамієнко О.М. Урок № 22 «Інструментальна музика».....	58
Мамієнко О.М. Урок № 23 «Різноманітність інструментальної музики. Камерні оркестри».....	60
Мамієнко О.М. Урок № 24 «Симфонічна музика. Симфонічні оркестри».....	63
Мамієнко О.М. Урок № 25 «Зв'язок народної та професійної музики».....	65
ТЕМА V. ВЗАЄМОДІЯ МУЗИКИ З ІНШИМИ ВИДАМИ МИСТЕЦТВ	
Шведенко І.О. Урок № 26 «Професійна музика (закріплення та узагальнення знань)»....	68
Бабич М.О. Урок № 27 «Співдружність різних видів мистецтв».....	69
Корнєєва І.Л. Урок № 28 «Музичні образи в казці».....	71
Шведенко І.О. Урок № 29 «Музика та літературі».....	73
Бабич М.О. Урок № 30 «Музика в літературі».....	76
Мамієнко О.М. Урок № 31 «Театральні види мистецтва».....	79
Корнєєва І.Л. Урок № 32 «Музика та візуальне (образотворче) мистецтво».....	82
Корнєєва І.Л. Урок № 33 «Музика в кіно».....	74
Корнєєва І.Л. Урок № 34 «Цирк і музика».....	85
Шведенко І.О. Урок № 35 «Взаємодія музики з іншими видами мистецтва (закріплення та узагальнення знань)».....	87

С.В. Гловацький,
методист Черкаського обласного
інституту післядипломної освіти
педагогічних працівників
Черкаської обласної ради

МЕТОДИЧНО – ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В 5 КЛАСІ (ЗА НОВОЮ ПРОГРАМОЮ)

В період стрімких змін у сферах інформатизації, гуманізації та оновлення освітніх процесів на початку нового тисячоліття, залишається проблема естетичного розвитку особистості через вивчення та опанування цінностей мистецтва. Музичне мистецтво розглядається як суттєвий елемент загальної освіти, що сприяє формуванню духовності школярів, розвитку їх моральних, естетичних уявлень, здатності розуміти й оцінювати крізь призму мистецтва життєві явища і дозволяє цілеспрямовано формувати естетичне ціннісне, особисте ставлення учнів до творів мистецтва.

Сучасне навчання музичному мистецтву, що здійснюється у загальноосвітній школі, ґрунтується на засадах особистісно-зорієнтованого і компетентнісного підходів, нових інноваційних освітніх процесів, які визначаються в державних стандартах початкової та загальної повної освіти, навчальних планах, програмах.

У новому навчальному році музичне виховання школярів буде здійснюватися через вивчення предметів «Музичне мистецтво» та «Мистецтво» на двох рівнях: початкова та основна школа, органічно продовжуватиметься в старшій школі в процесі вивчення курсу «Художня культура».

Отже, новим з 2013-2014 навчального року буде викладання музичного мистецтва **в 5 класі за новою програмою**. З початку року починається поступовий перехід основної школи на новий зміст освіти, визначений Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти (затверджений постановою КМУ від 23 листопада 2011р. № 1392).

Звертаємо увагу, що відповідно до нових Типових навчальних планів, затверджених наказом МОНмолодьспорту від 03.04.2012 № 409, освітня галузь "Мистецтво" реалізується навчальним предметом "Музичне мистецтво" або інтегрованим курсом "Мистецтво", **рішення про що приймає загальноосвітній навчальний заклад**.

У 2013-2014 навчальному році на новий зміст навчання переходять учні 5 класів, які навчатимуться за новою навчальною програмою **«Мистецтво»** (авт. Л.Масол, О.Коваленко, Г.Соцька, Г.Кузьменко, Ж.Марчук, О.Константинова, Л.Паньків, І. Гринчук, Н.Новікова, Н.Овіннікова), що розміщена на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (www.mon.gov.ua), та видрукована у фаховому науково-методичному журналі «Мистецтво та освіта» (№№ 1-2 за 2013 рік).

Програма побудована за тематичним принципом. Логічна послідовність тем за роками навчання (однакова і для автономного викладання музичного та образотворчого мистецтва, і для інтегрованого курсу) охоплює такі ключові естетичні категорії, як **види, жанри, стилі** мистецтва.

Спільна тематика кожного року розподіляється на окремі теми варіативно, адже змістове наповнення конкретизується відповідно до специфіки кожного з блоків програми.

У кожному з блоків програми висвітлено зміст і вимоги кожного з навчальних предметів освітньої галузі, а також визначено компетентності, що діти набувають на кінець кожного навчального року відповідно з кожного навчального предмета.

Програма передбачає творче ставлення вчителя до змісту і технологій навчання, поурочного розподілу навчального художнього матеріалу. Він має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та співу, орієнтуючись на навчальну тематику та критерій їх високої художньої якості, а також розробляти художньо-практичні й ігрові завдання для учнів, враховуючи програмні вимоги, мету уроку, дбаючи про цілісну драматургію уроку.

Звертаємо увагу на те, що відповідно до Типових навчальних планів для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов, з поглибленим вивченням предметів технічного (інженерного) циклу, спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, колегіумів, класів з поглибленим вивченням окремих предметів (додатки № 3, 4, 5, 8 до наказу МОНмолодьспорту від 03.04.2012 №409 «Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня») на вивчення предметів художньо-естетичного циклу передбачено 1 навчальна година. **З метою повної реалізації вимог освітньої галузі «Мистецтво» державного стандарту рекомендуємо** використовувати додатково 1 годину за рахунок варіативної складової навчального плану.

Тема року в 5 класі **“Види музичного мистецтва”**, яка розподіляється на чотири підтеми:

1 тема: «Музика як вид мистецтва» (8 год.) має змістовні лінії: основні засоби музичної виразності, їх роль у створенні музичного образу, значення музики в житті, зокрема в побуті, медіа-просторі. **Нові поняття в темі:** музика як вид мистецтва, зв'язок музики з іншими видами мистецтва, історія виникнення музичного мистецтва та його специфіка, значення музики в житті, в побуті людини та сучасному медіа-просторі, мелодія, лад, гармонія як засоби музичної виразності, їх роль у створенні музичного образу, темп та ритм як засоби музичної виразності, регістр, тембр як засоби музичної виразності, їх роль у створенні музичного образу, динаміка як засіб музичної виразності, специфіка музичного мистецтва та основні засоби музичної виразності та їх роль у створенні музичного образу

2 тема «Народна музика» (8 год.) Змістовні лінії: особливості народних пісень і танців, народних музичних інструментів, народні пісні з елементами театралізації, зокрема обрядові, побутові, історичні, створення найпростішого ритмічного супроводу до пісні та інтерпретація змісту прослуханих музичних творів; розрізнення тембрів співацьких голосів, звучання українських народних інструментів. **Нові поняття в темі:** особливості народних історичних пісень, українських жнивварських пісень, народних побутових пісень, народні музичні інструменти: сопілка, бандура, бубон, особливості українських народних пісень для дітей, українських народних танців: гопак, козачок, метелиця, особливості народних обрядових пісень, народних пісень і танців, народних музичних інструментів.

3 тема «Професійна музика» (10 год.) Змістовні лінії: характерні ознаки програмної та непрограмної, вокальної та інструментальної, хорової та симфонічної музики; зв'язок народної і професійної музики. **Нові поняття в темі:** особливості професійної музики композиторів різних часів, зв'язок народної і професійної музики, різновиди музики: інструментальна і вокальна музика і її особливості, характерні ознаки програмної музики та не програмної, порівняння, характерні ознаки інструментальної музики, сольна інструментальна музика, різновиди ансамблів, характерні ознаки симфонічної інструментальної та музики, інструменти симфонічного оркестру, різновиди оркестрів, характерні ознаки вокальної музики, сольна та ансамблева музика, характерні ознаки хорової музики.

4 тема «Взаємодія музики з іншими видами мистецтва» (9 год.). Змістовні лінії: особливості взаємодії музики та інших видів мистецтва, музика та образотворче мистецтво, музика і література, музика та театр, цирк, кіно. **Нові поняття в темі:** особливості взаємодії музики з літературою, взаємодії музики з образотворчим мистецтвом, взаємодії музики та театру, взаємодії музики та кіно, взаємодії музики та циркового мистецтва.

Наприкінці 5-го класу учні виявляють здатність: інтерпретувати зміст музичних творів, зокрема у їх взаємозв'язках з іншими видами мистецтва; передавати враження від музики

вербальними, художніми засобами, засобами ритмопластики та театралізації; виконувати пісні в середовищі однолітків, в родині з рухами та ритмічним акомпанементом; розуміти зв'язок музики з іншими видами мистецтва та застосовувати міжпредметні компетентності у процесі художньо-творчої діяльності; висловлювати власні судження про музику та інші види мистецтва, виявляти естетичне ставлення до них, брати участь у міжособистісному спілкуванні з приводу музики, співпрацювати в малих і великих групах; проявляти допитливість у процесі пізнання музики, використовувати різні друковані джерела інформації про музичне мистецтво у навчально-пізнавальній та соціокультурній діяльності.

Одним із найважливіших завдань музичного виховання в школі є формування **слухацької музичної культури учнів**, тому що сьогоденний учень у майбутньому, безумовно, слухач, який виявлятиме свої інтереси і смаки в повсякденному житті. Від сформованості слухацької музичної культури залежить, чи буде людина сама удосконалювати свій внутрішній світ, спілкуючись з мистецтвом, чи ні, сприймаючи тільки суто розважальну музику. Саме вчитель має формувати в учнів потребу до сприйняття музики, тим самим збагачуючи їх внутрішній світ. Для уроків музичного мистецтва характерна особлива емоційна атмосфера, що є вкрай необхідним, адже музика - "мова почуттів". Отримані враження від прослуханої музики посилюються під впливом учителя, котрий передає свої почуття не тільки у виразному виконанні твору, але і в словах, жестах, міміці. Концентруючи увагу учнів на звучанні музики та розвиваючи їх уяву, він допомагає їм увійти в світ музичних образів, яскраво відчуті їх виразність

Головне над-завдання вчителя – створити захоплюючу емоційно піднесену атмосферу, щоб кожний урок став справжнім **УРОКОМ МИСТЕЦТВА**, надихав учнів на творчість поза його межами – в особистісній і соціокультурній діяльності.

Основні види навчальної діяльності на уроках в основній школі є: сприймання і аналіз-інтерпретація творів мистецтва та мистецька діяльність учнів (вокально-хорова, художньо-практична, творча).

Основні структурні компоненти уроку:

- **Орг. момент**, мотивація до навчання, актуалізація опорних знань;
- **Музичне сприймання** (слухання, аналіз та інтерпретація музичного твору, художньо-практична і творча діяльність, виконання творчих завдань);
- **Музичне виконання** (розспівування, виконання пісень, музикування, пластична імпровізація, музично-дидактична гра, інсценізація, , художньо-практична, творча діяльність, виконання творчих завдань);
- **Узагальнення** отриманих знань, рефлексія.

Плануючи уроки музичного мистецтва, вчитель може обирати будь - який тип уроку, що допоможе найкращим чином розкрити тему. Серед них традиційні і нетрадиційні типи уроків музичного мистецтва:

- комбінований урок;
- урок введення в тему;
- урок поглиблення теми;
- урок узагальнення теми;
- синтетичний урок (бінарний, інтегрований);
- урок-екскурсія;
- урок-вистава;
- урок-гра;
- урок-концерт;
- урок-дискусія;
- урок-диспут;
- урок-вікторина;
- урок-монографія тощо.

Слід звернути увагу на застосування на уроках різноманітних методів розвитку музичного виховання школярів.

Специфічні методи:

- ❖ метод спостереження за музикою, а не навчання нею;
- ❖ метод співпереживання;
- ❖ метод музичного узагальнення, забігання вперед і повернення до пройденого;
- ❖ метод роздумів про музику;
- ❖ метод розвитку стилю музики;
- ❖ метод інтонаційно-стильового призначення музики та моделювання художньо-творчого процесу.

Метод роздумів про музику (Д.Кабалевський) спрямований на особистісне, творчо-індивідуальне засвоєння учнями духовних цінностей. “Важливо, щоб вирішення нових питань, - писав Д. Кабалевский, - набувало форму коротких співбесід учителя з учнями. В кожній співбесіді має відчуватися три поєднаних моменти: перший - чітко сформульоване вчителем завдання; другий - послідовне вирішення спільно з учнями цього завдання; третій - висновок, який повинні зробити самі учні”.

Метод забігання вперед і повернення до вивченого (Д. Кабалевський) або метод перспективи і ретроспективи в процесі навчання (Е.Абдулін) дозволяє встановити зв'язок між темами програми, формуючи в учнів цілісне уявлення про музику.

Метод створення композицій (Д.Кабалевский, Л.Горюнова) спрямований на об'єднання різних форм спілкування учнів з музикою під час виконання одного твору.

Метод музичного узагальнення (Е.Абдулін) - провідний метод організації музичних занять, спрямований на засвоєння учнями ключових знань про музику, втілених у темах програми, формування художнього мислення, а також на досягнення цілісності уроку на основі теми семестру.

Метод створення художнього контексту (Л.Горюнова) спрямований на розвиток музичної культури школярів через інтеграцію з іншими суміжними видами мистецтва, історією, життєвими ситуаціями, створення художньо-педагогічного середовища. Даний метод дає можливість представити музику в багатстві її різноманітних зв'язків, зрозуміти схожість та відмінність від інших видів мистецтва, інших сфер суспільної свідомості.

Метод моделювання художньо-творчого процесу (Л.Школяр) спрямований на підвищення активного засвоєння творів мистецтва. Саме метод моделювання художньо-творчого процесу, коли учень виконує роль творця-композитора, творця-поета, творця-художника, який немов би заново створює твір мистецтва для себе та інших людей, забезпечує дитині прожиття знання і розуміння сенсу своєї діяльності. Особливо це важливо під час засвоєння учнями великих класичних творів, що завжди були призначені тільки для “слухання”; це важливо, також, і для засвоєння фольклору, коли школярі заглиблюються в народження музики, самі створюють загадки, приказки і прислів'я; це важливо і під час засвоєння (розучування) будь-якої пісні та для інструментального музикування.

Метод інтонаційно-стильового досягнення музики (Л.Школяр) орієнтований на особистісну інтерпретацію музичної мови і припускає цілеспрямований відбір творів різних індивідуальних, національних або епохальних стилів. Вслуховування в музичну мову будь-якого композитора формує потребу в знаннях. При цьому учні, спираючись виключно на інтонаційно-образне сприйняття музики, здійснюють таку інтерпретацію твору, характеристикою якої є цілісність, емоційна виразність.

Уроки музичного мистецтва доцільно будувати і **за методом емоційної (художньо-педагогічної) драматургії**, який спрямований на активізацію емоційного відношення школярів до мистецтва. Цей метод сприяє створенню атмосфери зацікавленості, живого інтересу до уроку. Його основна функція полягає, насамперед, у тому, щоб допомогти учням зрозуміти, пережити досвід емоційно-естетичного ставлення до навколишнього світу, втілений в образній структурі твору мистецтва, окрім того цей метод покликаний робити процес пізнання мистецтва цікавим і захоплюючим.

Таким чином, методи музичного виховання являють собою різні способи спільної діяльності вчителя і учнів, де провідна роль належить педагогу. Розвиваючи уявлення, емоційну чутливість, музичне мислення, учитель прагне до того, щоб спілкування з мистецтвом викликало

в дітях почуття радості, задоволення, а формування навичок і вмінь сприяло виявленню їх активності та самостійності.

Особливого значення в практичній діяльності залишається навчально-методичне забезпечення та наявність методичних літературних джерел.

Наголошуємо на тому, що навчальна діяльність учнів з музичного мистецтва у 1-8 класах може проводитись у різних формах, проте **примусове виконання учнями письмових домашніх завдань, написання рефератів тощо є недоцільним і несприятливим для організації творчої мистецької діяльності.**

Основними і обов'язковими видами діяльності на уроках, як уже зазначалося, має бути сприймання і аналіз-інтерпретація творів мистецтва та мистецька діяльність учнів (вокально-хорова, художньо-практична, творча). Тому оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється за основними видами діяльності на уроках відповідно до Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів, затверджених наказом МОНмолодьспорту від 13.04.2011 № 329 «Про затвердження критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти».

Порядок заповнення сторінок класного журналу та оцінювання навчальних досягнень учнів 5-11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється відповідно до наказу МОН від 03.06.2008 № 496 «Про затвердження Інструкції з ведення класного журналу учнів 5-11(12) класів загальноосвітніх навчальних закладів»

Основним видом домашніх завдань в основній школі з предмета “Музичне мистецтво” мають бути завдання на слухання та інтерпретацію музики в навколишньому середовищі, а також завдання творчого спрямування (наприклад, відтворити прослухану музику за допомогою елементарних музичних інструментів, рухів, голосу, придумати назву до музичного твору, продумати інструментарій для музичного супроводу твору, прослуханого на уроці, виконавський план пісні, проаналізувати звуки, створити імпровізацію (вокальну інструментальну, ритмічну, мелодичну) тощо).

Учитель музичного мистецтва є творцем уроку. Від його майстерності залежить рівень і якість інтелектуального, музично-естетичного та морального розвитку дітей. Учитель постає на уроці своєрідним майстром, який своїми знаннями, своїм талантом та жагучим бажанням, душею та серцем, словом та діями плекає творчу, духовно багату особистість.

Стимулом для підвищення педагогічної творчості вчителів музичного мистецтва можуть слугувати цікаві навчально-методичні матеріали. Тому поява цього матеріалу є актуально-необхідним і важливим.

Сподіваюсь, що запропонований у навчально-методичному посібнику матеріал стане корисним у роботі вчителів музичного мистецтва, особливо молодим спеціалістам.

**ОРИЄНТОВНЕ КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ УРОКІВ
МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В 5КЛАСІ.
(ЗА НОВОЮ ПРОГРАМОЮ)**

№ п/п	Тема уроку	Основні поняття для засвоєння	Матеріал для музичного сприймання	Матеріал для виконання	Дата
Тема 1. Музика як вид мистецтва					
1.	Загальні поняття про засоби музичної виразності.	Поняття про засоби муз. виразності, балет.	П. Чайковський. "Вальс квітів" з балету "Лускунчик".	"Веселкова" сл. М. Ясакової, муз. О. Янушкевич. ("Світ шкільний" сл. Т. Демчук, муз. І.Тарнавська).	
2.	Мелодія, лад.	Поняття про мелодію та лад (мажор, мінор). Особливості вальсу.	Ф. Шопен. "Вальс - хвилинка".	"Веселкова" сл. М. Ясакової, муз. О. Янушкевич. ("Світ шкільний" сл. Т.Демчук, муз. І.Тарнавська).	
3.	Ритм.	Поняття про ритм, опера як музично-театральний жанр.	В.А. Моцарт. Хор "Звідки приємний та ніжний той дзвін" з опери "Чарівна флейта".	"Вчителі" сл. і муз. Н. Май.	
4.	Темп.	Різновиди темпів. темп як засіб виразності.	А. Хачатурян. "Танець з шаблями".	"Вчителі" сл. і муз. Н. Май.	
5.	Динаміка.	Динаміка як засіб виразності.	Е. Гріг. "Ранок".	"Тихий марш" сл. Ю. Михайлова (пер. П. Сингаївського), муз. Г. Гладкова.	
6.	Тембр, регістр.	Тембр, регістр як засіб виразності.	К. Сен-Санс. Сюїта "Карнавал тварин", п'єси "Слон", "Акваріум".	"Тихий марш" Сл. Ю. Михайлова (пер. П.Сингаївського), муз. Г. Гладкова.	

7.	Штрих, фразування.	Поняття про штрихи та фразування.	Е. Гріг. "В печері гірського короля".	"Чарівний смичок" норвезька народна пісня. ("Все це потрібно мені" сл. і муз. А.Житкевича).	
8.	Музика як вид мистецтва (узагальнення).	Узагальнення теми.	Музична вікторина.	"Чарівний смичок" норвезька народна пісня. ("Все це потрібно мені" сл. і муз. А.Житкевича).	
Тема 2. Народна музика					
9.	Значення музики в житті людини та побуті.	Поняття народна музика. Жанр народної музики.	Колискова (на вибір вчителя). М. Лисенко "Наталка Полтавка" (фрагм.).	"Рідна мова" сл. і муз. М. Катричка.	
10.	Ліричні та жартівливі пісні	Особливості жанру ліричних та жартівливих пісень.	С. Гулак-Артемівський. Дует Карася і Одарки з опери "Запорожець за Дунаєм". Укр. нар. жартівливі пісні.	"Рідна мова" сл. і муз. М. Катричка.	
11.	Історичні пісні.	Особливості жанру історичних пісень.	Р. Савицький. "Їхав козак за Дунай"	"Їхав козак за Дунай" укр. нар. пісня. "Пісенька джури" сл. і муз. О.Жилінського.	
12.	Думи та мистецтво кобзарів.	Думи, кобзар - народний співець, виконавець дум, музичні інструменти кобзарів.	Народні думи (на вибір вчителя). ("Дума про Байду").	"Пісенька джури" сл. і муз. О.Жилінського.	
13.	Українські народні музичні інструменти.	Українські народні музичні інструменти. Троїсті музики.	Троїсті музики.	"Біла казка" сл. М. Ясакової, муз. О. Янушкевич.	
14.	Українські народні танці.	Різновиди танців.	Гопак, козачок, метелиця.	"Біла казка" сл. М. Ясакової, муз. О. Янушкевич.	
15.	Календарно-обрядові пісні.	Особливості жанру календарно-обрядових пісень зимового циклу.	Колядки та щедрівки (на вибір вчителя).	Колядки та щедрівки (на вибір вчителя).	

16.	Народна музика (узагальнення).	Узагальнення теми.	Музична вікторина.		
Тема 3. Професійна музика					
17.	Професійна музика.	Поняття професійна музика її особливості.	М. Леонтович. "Щедрик".	"Зима" сл. і муз. Н. Май.	
18.	Програмна і не програмна музика.	Поняття програмна і не програмна музика.	А. Вівальді. Концерт "Зима" з циклу "Пори року".	"Зима" сл. і муз. Н. Май.	
19.	Вокальна музика.	Вокальна музика, ода.	Пісня "O Sole mio" ("О, сонце") у виконанні Р.Лоретті.	"Ода пісні" сл. А. Орел, муз. О. Антоняка.	
20.	Різноманітність вокальної музики.	Жанри вокальної музики (пісня, романс...).	С. Рахманінов. "Вокаліз".	"Ода пісні" сл. А. Орел, муз. О. Антоняка.	
21.	Вокально-хорова музика.	Духовна музика..	А. Ведель. "Херувимська".	"Хай радіють усі" сл. і муз. Н. Май.	
22.	Інструментальна музика.	Світ інструментальної музики.	Й.С. Бах. "Жарт".	"Хай радіють усі" сл. і муз. Н. Май.	
23.	Різноманітність інструментальної музики. Камерні оркестри.	Жанри інструментальної музики.	А. Вівальді. Концерт "Весна" з циклу "Пори року".	"Мама" сл. М. Пляцковського, муз. Ю.Чичкова. ("Мама" сл. і муз. І.Білик).	
24.	Симфонічна музика. Симфонічні оркестри.	Поняття симфонії, склад симфонічного оркестру.	С. Прокоф'єв. Симфонія №1 "Класична" I ч. (експозиція).	"Мама" сл. М. Пляцковського, муз. Ю.Чичкова. ("Мама" сл. і муз. І.Білик).	
25.	Зв'язок народної та професійної музики	Друге життя народної музики.	П. Чайковський. Концерт для фортепіано з оркестром №1 (фінал).	"Вийди, вийди, Іванку"- повторне виконання. "Ой на горі кладочка" (або веснянки на вибір).	
26.	Професійна музика (узагальнення).	Узагальнення знань про народну та професійну музику.	Музична вікторина.		
Тема 4. Взаємодія музики з іншими видами мистецтва					
27.	Співдружність різних видів мистецтв.	Взаємозв'язок музики з різними видами мистецтва. Спорідненість різних видів мистецтва.	Й. Бокшай. "Верховина". Ю.Щуровський. "Маленька українська симфонія", III ч. ("Закарпатська картина")	"Сад молодий" сл. і муз. М. Мазур.	

28.	Музичні образи в казці.	Роль музики в літературі. Музична казка.	Українська народна казка "Чарівна скрипка". Грузинська народна казка "Чонгуріст".	"Сад молодий" сл. і муз. М. Мазур.	
29.	Музика та література.	Роль музики в літературі. Концерт.	К. Паустовський. Оповідання "Старий кухар". В. А. Моцарт. Концерт для фортепіано з оркестром №21.	"Зозуленька" сл. і муз. Н. Май.	
30.	Музика в літературі.	Квартет.	В. Барвінський. "Квартет для двох скрипок, альту і віолончелі".	"Зозуленька" сл. і муз. Н. Май.	
31.	Театральні види мистецтв (опера, балет).	Опера, балет.	С. Прокоф'єв. Балет "Попелюшка" (фрагменти за вибором).	"Писанки" сл. С. Жупарина, муз. В. Таловирі.	
32.	Музика та візуальне (образотворче) мистецтво.	Музика зображає.	О. Бородін. Симфонія №2 "Богатирська" (I ч.). В. Васнецов. "Богатирі".	"Писанки" сл. С. Жупарина, муз. В. Таловирі.	
33.	Музика в кіно.	Кінематограф, музика в кіномистецтві, сценарій, відомості про кінострічку „Звуки музики”.	Р. Роджерс. "Звуки музики" (перегляд фрагментів к/ф).	"До, ре, мі" муз. Р. Роджерса	
34.	Цирк і музика.	Значення музики в цирковому мистецтві.	І. Дунаєвський. Марш до кінофільму «Цирк».	"Літо золоте" сл. М. Ясакової, муз. О. Янушкевич.	
35.	Взаємодія музики з іншими видами мистецтва (узагальнення).	Співдружність різних видів мистецтва.	Музична вікторина.	"Літо золоте" сл. М. Ясакової, муз. О. Янушкевич.	

**РОЗРОБКИ УРОКІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В 5 КЛАСІ.
(ЗА НОВОЮ ПРОГРАМОЮ)**

ТЕМА І. МУЗИКА ЯК ВИД МИСТЕЦТВА

Л.І. Борщ,
учитель музичного мистецтва Городищенської
загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 3
Городищенської районної ради

Урок – 1

Тема уроку. Загальні поняття про засоби музичної виразності

Мета уроку: показати учням важливу роль засобів музичної виразності, поглибити знання про творчість П.Чайковського; розвивати вокально-хорові навички, вміння логічно мислити, інтерпретувати та виразно виконувати музичні твори; виховувати в учнів любов до музики.

Музичний матеріал: О.Янушкевич «Веселкова пісня», П.Чайковський «Вальс квітів» з балету «Лускунчик».

Обладнання: музичний інструмент, ТЗН, фонохрестоматія.

Тип уроку: урок введення в тему.

ХІД УРОКУ

1.Організаційний момент.

- Вхід у клас під звучання «Веселкової пісні» О.Янушкевич.
- Музичне привітання.

2.Повідомлення теми, мети, завдань уроку, мотивація учіння школярів.

3.Перевірка, оцінка і корекція засвоєних раніше знань, навичок, умінь.

4.Розспівування.

5.Бесіда з теми. Слухання музики.

У кожного мистецтва є своя особлива мова, свої засоби виразності. Основними виразними засобами живопису, наприклад, є малюнок, фарби. Уміло користуючись ними, художник створює картину. Поет, пишучи вірші, розмовляє з нами мовою слів, він користується віршованою мовою, римами. Поетичне слово – це найважливіший засіб його мистецтва, мистецтва поезії. Основою танцювального мистецтва є танець, драматичного – гра акторів і так далі. Музика – яскравий, швидкоплинний, мінливий світ чарівних звуків. Вона володіє своєю особливою мовою, мовою звуків. І у неї також є свої засоби виразності.

Засоби музичної виразності – це ті засоби, що дають можливість виконавцю передавати свої почуття і образи через звук, через гру на інструменті.

Справжній музикант, слухаючи, наприклад, симфонію Бетховена, чує не тільки те, що ця музика красива, виразна, хвилююча, але і те, чому вона красива, виразна і хвилююча. Ми також починаємо учитися відповідати на ці «чому». Засобів музичної виразності багато, вони дуже різні і в них легко заплутатися. Ось головні з них:

- мелодія
- ритм
- лад
- гармонія

- регістр
- темп
- динаміка
- тембр
- метр та інші.

Отже почнемо знайомство з ними.

- Хто знає, що таке балет? (відповіді учнів)

- Так, це вид мистецтва, в якому поєднані музичне мистецтво, хореографія, художнє мистецтво.

Сьогодні ми послухаємо фрагмент з балету П.Чайковського «Лускунчик». Це чарівна дитяча казка, яка розповідає про перемогу добра над силами зла. Прем'єра цього балету відбулася 6 грудня 1892 року в Маріїнському театрі в Петербурзі. Основою для балету стала дитяча казка Гофмана про дивні пригоди дівчинки, якій приснилися після веселого свята в новорічну ніч. Оживають ляльки, квіти і всіх захоплює вихор вальсу рожевих квітів...

(Слухання «Вальсу квітів» з балету П.Чайковського «Лускунчик»)

- Про що розповіла вам музика? (відповіді учнів)

- Який характер мелодії? (відповіді учнів)

- В якому темпі звучав твір? (відповіді учнів)

- Голосно чи тихо звучав танець? (відповіді учнів)

- Чи можна здогадатися, слухаючи музику балету, що відбувається у казці, які персонажі зображені, відчути їх настрої? (відповіді учнів)

- Чи вдалося автору музичними засобами передати казковий характер балету? (відповіді учнів)

Петро Ілліч Чайковський – видатний російський композитор 19 ст.

Дід його жив на Полтавщині, і Чайковський часто приїздив на Україну спочатку відпочивати, а потім поєднував відпочинок з творчою працею. Композитор записував народні пісні, розумів духовний світ українців, втілюючи почуте і побачене в своїх творах. Тому в його творах часто можна почути мотиви українських народних пісень.

Не випадково Національна музична академія України носить ім'я Петра Чайковського.

Балети Чайковського «Лебедине озеро», «Спляча красуня», «Лускунчик» - відомі в усьому світі. Всі вони створені на казкові літературні сюжети.

Отже ми побачили, що за допомогою засобів музичної виразності музика стає доступною і зрозумілою усім слухачам.

6. Розучування пісні

Музика Петра Чайковського дійсно випромінює радісний настрій.

- А що може подарувати людям різнобарв'я музичних звуків? (відповіді учнів)

Так, безліч красивих, неповторних мелодій.

- А чи можна порівняти музичні звуки з веселкою? (відповіді учнів)

Справді. Веселка має сім кольорів, а музика користується сімома нотами.

Ось про таку музичну веселку і написали пісню композитор Ольга Янушкевич та поетеса Марія Ясакова. Послухайте її.

(Слухання «Веселкової пісні» О.Янушкевич)

- Про що співається в пісні? (відповіді учнів)

- Який характер має мелодія? (відповіді учнів)

- З яким настроєм потрібно виконувати пісню? (відповіді учнів)

(Розучування пісні по фразах, звертаючи увагу на чистоту інтонування, дикцію)

7. Підсумок уроку

Отже, кожний музичний твір має певний зміст, виражає певні ідеї, почуття, настрої людини. Зміст музики різноманітний: музика може виражати героїчні почуття, радість, смуток, тривогу, піднесення, мрійність, зосередженість, роздуми, гумор і т. ін. І допомагають в цьому засоби музичної виразності.

I. Автор балету «Лускунчик»:

1. **П.Чайковський.**
2. С.Рахманінов.
3. С.Прокоф'єв.

II. Танець, який танцювали квіти у балеті:

1. Гопак.
2. Румба.
3. **Вальс.**

III. Автор «Веселкової пісні»:

1. О.Антоняк.
2. **О.Янушкевич.**
3. Українська народна пісня.

8. Домашнє завдання. Слухати музику за власним вибором, розповісти про її зміст та звучання. Намалювати малюнок до прослуханої на уроці музики.

9. Вихід з класу під звучання «Веселкової пісні» О.Янушкевич.

Урок 2

Л.І. Борщ,

учитель музичного мистецтва Городищенської
загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 3
Городищенської районної ради

Тема уроку. Мелодія, лад

Мета уроку: ознайомити учнів з найголовнішими засобами музичної виразності мелодією і ладом, поглибити знання про творчість Ф.Шопена; розвивати вміння логічно та аргументовано висловлювати свої думки щодо прослуханої та виконаної музики; виховувати в учнів вдумливе ставлення до музичних творів.

Музичний матеріал: О.Янушкевич «Веселкова пісня», Ф.Шопен «Вальс-хвилинка».

Обладнання: музичний інструмент, ТЗН, фонохрестоматія.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

1.Організаційний момент.

- Вхід у клас під звучання «Веселкової пісні» О.Янушкевич.
- Музичне привітання.

2.Повідомлення теми, мети, завдань уроку, мотивація учіння школярів.

3.Перевірка, оцінка і корекція засвоєних раніше знань, навичок, умінь.

4.Розспівування.

5.Бесіда з теми. Слухання музики.

Основою всякого музичного твору і найважливішим елементом музики є мелодія. Почуття, переживання, настрої людини – те, що є основним змістом музики, передається здебільшого мелодією.

Мелодія – це закінчена музична думка, що виражена одноголосно.

Мелодія складається з музичних речень, а речення – з кількох музичних фраз.

Музична фраза – це частина музичного речення, яка не має повного розвитку.

Ще один засіб музичної виразності – лад. Слово лад ми часто використовуємо в повсякденному житті; кажуть: «Як добре вони ладять між собою» або «Ні, вони живуть не в ладу». Ладити, означає жити в згоді. Ладити і, навпаки, не ладити між собою можуть не тільки

люди, але і звуки. У музиці найчастіше зустрічаються мажорний і мінорний лади. У творах, що виражають смуток, скорботу, здебільшого використовується мінорний лад у поєднанні з повільним темпом та тихим звучанням. Однак у поєднанні зі швидким темпом мінорний лад може дати і зовсім інший характер. Для вираження емоції радості, веселощів, тріумфу типовий мажорний лад. Але й він у поєднанні з повільним темпом, тихим звучанням може прозвучати мрійливо, з відтінком смутку, роздуму. Інтересно, що на латинській мові мажорний звукоряд позначається словом *durus*, що означає твердий, мінорний - *mollis* - м'який.

Я хочу познайомити вас сьогодні з музикою геніального польського композитора Фридеріка Шопена, чия музика дуже мелодійна. Уже в дитячі роки Шопен проявив неабиякі музичні здібності. Він міг плакати, слухаючи музику, прокидатися вночі, щоб підібрати на фортепіано мелодію чи акорд, що запам'яталися. Блакитні очі Шопена виблискували розумом, м'яка і тонка посмішка ніколи не переходила в гірку чи презирливу. У нього було кучеряве світле волосся, він був невисокого зросту, худорлявий. Манери його були настільки витонченими і аристократичними, що його зустрічали як князя.

Фридерік Шопен народився 22.02.1810 року в селі Желязова Воля, неподалік Варшави, а згодом їхня сім'я переїхала до Варшави. У 1830 році він назавжди покидає Польщу. Ця розлука з батьківщиною була причиною його постійної нудьги. У 1831 році він поселився в Парижі, де і прожив до кінця життя. Шопен сильно захворів і 17 жовтня 1849 року його не стало. Серце Шопена, відповідно до його заповіту, відправлено у Варшаву, де і замуровано в колону Церкви Святого Хреста. Музику він писав виключно для фортепіано. Багато танців знайшли відображення в творчості Шопена. Його музиці притаманні ніжність та мрійливість. Вальси Шопен, а їх у нього 14, ввів у концертні зали, де вони уже звучать як твори для слухання, як своєрідний «ліричний щоденник» Шопена. Зараз ми послухаємо його «Вальс-хвилинку», який звучить всього 60 секунд, а ви подумайте, чому під нього неможливо танцювати?

(Слухання «Вальсу-хвилинки» Ф.Шопена)

(відповіді дітей)

- Якщо порівняти його з літературою, що він нагадує? (відповіді дітей)

- Скільки людей бере участь у цій розмові? (відповіді дітей)

- На що схожа мова людей? (відповіді дітей)

- Згадайте любу скоромовку і промовте її так швидко, як вона звучала в музиці. (діти промовляють скоромовку).

- Чи зрозуміла нам мелодія? (відповіді дітей)

- А який лад використав композитор? (відповіді дітей)

Отже ми дійшли до висновку, що жоден музичний твір не може існувати без мелодії та ладу.

Розучування пісні

На попередньому уроці ми почали розучувати пісню О.Янушкевич «Веселкова пісня».

- В якому ладу написано пісню? (відповіді дітей)

- Як звучить мелодія? (відповіді дітей)

(Продовження розучування пісні О.Янушкевич «Веселкова пісня»)

- З яким настроєм потрібно виконувати цю пісню? (відповіді дітей)

7. Підсумок уроку.

Отже, кожний музичний твір має свою мелодію та написаний у певному ладу.

I. Автор «Вальсу-хвилинки»:

1. П.Чайковський.

2. **Ф.Шопен.**

3. О.Янушкевич.

II. Мажор – лад, що виражає:

1. Смуток, скорботу.

2. Журбу.

3. **Радість.**

Ш. Ф.Шопен – композитор:

1. Австрії.
2. Польщі.
3. України.

8. Домашнє завдання

- Слухати музику за власним вибором, розповісти про її зміст та звучання.

9. Вихід з класу під звучання «Веселкової пісні» О.Янушкевич.

Урок 3

Л.І. Борщ,

учитель музичного мистецтва Городищенської
загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 3
Городищенської районної ради

Тема уроку. Ритм.

Мета уроку:ознайомити учнів з ритмом, закріплювати засоби музичної виразності на практиці, поглибити знання про творчість В.А.Моцарта;розвивати у дітей ладове відчуття та музично-ритмічний слух;виховувати в учнів інтерес до музики.

Музичний матеріал: Н.Май «Вчителі», В.А.Моцарт «Звідки приємний та ніжний той дзвін».

Обладнання: музичний інструмент, ТЗН, фонохрестоматія.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

1. Організаційний момент.

- Вхід у клас під звучання «Веселкової пісні» О.Янушкевич.
- Музичне привітання.

2.Повідомлення теми, мети, завдань уроку, мотивація учіння школярів.

3.Перевірка, оцінка і корекція засвоєних раніше знань, навичок, умінь.

4.Розспівування.

5.Бесіда з теми. Слухання музики.

На попередньому уроці ми з вами з'ясували, що основою всякого музичного твору є мелодія. Ви вже знаєте, що мелодія може бути різною – повільною, відривчастою. Це залежить від іншого засобу музичної виразності – ритму. Що ж таке ритм?

Ритм – це чергування довгих і коротких тривалостей.

Ритм є одним із найсильніших засобів музичної виразності. Він у тій чи іншій мірі впливає на той чи інший характер музики. Повільний ритм надає творові наспівність, м'якість. Переривчастий ритм, що базується на чергуванні коротких звуків із ще більш короткими, створює відчуття тривоги, хвилювання. Неспішний, одноманітний ритм у нашій уяві асоціюється зі спокійним, розміреним рухом і так далі.

Сьогодні ми познайомимося з творчістю геніального австрійського композитора Вольфганга Амадея Моцарта. Народився Моцарт 27 січня 1756 року в місті Зальцбург. Музичні здібності проявилися в дуже ранньому віці, коли йому було близько трьох років. Батько маленького музиканта був одним із провідних музичних педагогів. Він і навчив свого сина основам гри на клавесині, скрипці і органі. Коли хлопчикові виповнилося шість років, він разом з батьком та старшою сестрою давав концерти у різних містах Європи. У цей же час маленький геній написав свій перший твір. Скрізь, де виступав Моцарт, він викликав захоплення у слухачів, виходячи переможцем із найскладніших випробувань, які йому давали самі слухачі. Нажаль, коли Моцарт подорослішав, то про нього більше не говорили і ним не захоплювались. Не зважаючи на це, Моцарт писав твори майже у всіх жанрах, які існували на той час. Остання

опера композитора «Чарівна флейта» - яскрава музична казка про мудрість, добро і справедливість. Вона написана за мотивами кількох казкових сюжетів. У цьому творі безліч різноманітних наспівів.

Що таке опера? (відповіді учнів)

Пригадайте, що таке хор? (відповіді учнів)

Послухайте хор із опери «Чарівна флейта», який називається «Звідки приємний та ніжний той дзвін». Визначте короткими чи довгими тривалостями написана мелодія.

(Слухання хору «Звідки приємний та ніжний той дзвін» з опери В.А.Моцарта «Чарівна флейта»)

- Який характер твору? (відповіді учнів)
- Які інструменти використані у музичному супроводі? (відповіді учнів)
- Довгими чи короткими звуками написана мелодія? (відповіді учнів)
- Чому, на вашу думку, композитор використав короткі тривалості для написання цього хору? (відповіді учнів)

6. Розучування пісні. У прекрасному українському місті Полтава живе жінка, яка з самого юного віку відчуває тягу до української народної пісні – ім'я цієї жінки Наталія Май. Наталія Май – автор, композитор і виконавець пісень. Вона Заслужена артистка України, переможець багатьох українських та міжнародних конкурсів. У 2011 році Наталію Май було визнано найкращим автором пісень. Значне місце у творчості композитора займають пісні про школу та вчителів. Послухайте пісню Наталії Май «Вчителі».

(Показ пісні Н.Май «Вчителі»)

- Довгими чи короткими звуками побудована мелодія пісні? (відповіді учнів)
- Який характер мелодії? (відповіді учнів)
- Із скількох музичних речень та фраз складається мелодія заспіву? (відповіді учнів)
- В якому ладу написано пісню? (відповіді учнів)

(Розучування пісні Н.Май «Вчителі» по фразях)

7. Підсумок уроку. На сьогоднішньому уроці ми познайомилися ще з одним засобом музичної виразності – ритмом і дійшли до висновку, що це один із найнеобхідніших засобів.

I. Ритм – це:

1. Швидкість музичного твору.
2. **Чергування довгих і коротких звуків.**
3. Характер музики.

II. Автор пісні «Вчителі»:

1. О.Янушкевич.
2. П.Майборода.
3. **Н.Май.**

III. В.А.Моцарт – композитор:

1. **Австрії.**
2. Росії.
3. Франції.

8. Домашнє завдання

- Слухати музику за власним вибором, розповісти про її зміст та звучання.

9. Вихід з класу під звучання пісні Н.Май «Вчителі».

Урок 4

Н.В.Тищенко,

учитель музичного мистецтва Монастирищенської
загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2
Монастирищенської районної ради

Тема. Темп.

Мета: закріплення понять «мелодія», «лад», «ритм», ознайомлення з поняттям «темп»; ознайомлення з творчістю А.Хачатуряна; навчати аналізувати музичний твір на предмет ритму та темпу; удосконалювати в учнів співацькі навички; розвивати логічний виклад власної точки зору; підвищувати зацікавленість до творчості А.Хачатуряна; формувати музичну культуру учнів.

Тип уроку: поглиблення теми.

Обладнання: музичний інструмент, портрети композиторів, комп'ютер.

ХІД УРОКУ

1.Орг.момент, музичне привітання. Виконання поспівок. Актуалізація опорних знань. Обговорення питань минулого уроку, закріплення понять «мелодія», «лад», «ритм».

–Минулого уроку ми з вами з'ясували, що таке «ритм», для чого він потрібен. Також ми з'ясували, що саме за ритмічним рисунком ми впізнаємо будь-яку мелодію, простукавши її навіть по столі. Поняття «лад» та «ритм» – це одні із засобів музичної виразності. Сьогодні ми розглянемо ще один із засобів – темп. Термін «темп» знайомий вам ще із початкових класів, ми іноді називаємо його швидкістю. Так, саме «темп» і є швидкістю з якою виконується той чи інший музичний твір. Поняття «темпу» прийшло до нас із-за кордону (італ. tempo від лат. tempus — час) — означення швидкості виконання і характер руху музичного твору.

–З якою ж швидкістю можна виконувати музичні твори? Правильно, як швидко, так і помірно, або ж повільно. Темпи саме розділяються на повільні (Largo – широко; Adagio--повільно, спокійно; Lento – повільно, швидше, ніж Largo), помірні (Andante – в темпі повільного кроку; Moderato – помірно, стримано; Allegronontropo – швидко, але не занадто) та швидкі (Allegro – рухливо, весело; Vivo, vivace – живо, швидко; Presto – поспішаючи, дуже швидко). Перед вами основні позначки темпів, але їх відтінків набагато більше.

–Ми сьогодні розглянемо і послухаємо твір видатного вірменського композитора Арама Ілліча Хачатуряна, який створив неперевершений «Танець із шаблями» із балету «Гаяне». А.Хачатурян – композитор, диригент, педагог, музично-суспільний діяч, ми з вами маємо змогу подивитися відеофільм про життя та творчість видатного композитора.

Перегляд відеофільму (слайд №6)

–Які балети написав Арам Хачатурян? Так, найвідоміші із них – «Спартак» та «Гаяне». Саме із балета «Гаяне» ми послухаємо уривок – «Танець із шаблями». Відомий скрипаль Давид Ойстрах так відізвався про цей твір: «Як і всі скрипалі, я пишаюся тим, що перша серйозна робота А. Хачатуряна, його «танець», був написаний для скрипки. Композитор відчуває скрипку, як дійсний майстер — віртуоз». Також композитор багато написав для вистав та кінофільмів, найвідоміші з них – «Маскарад», «Отелло», «Сталінградська битва», «Лермонтов», «Джордано Бруно», «Адмірал Ушаков».

–Слухаючи «Танець із шаблями» спробуйте з'ясувати, в якому темпі написаний твір та чому композитор обрав саме такий темп для написання цього твору.

Слухання та відеоперегляд «Танець із шаблями» А.Хачатуряна.

–В якому темпі звучить «Танець з шаблями» А.Хачатуряна?

–Чому композитор обрав саме швидкий темп для створення цього твору?

–Хто є автором балету «Гаяне»?

–Прослухайте ритмічний рисунок і спробуйте впізнати за ним пісню.

–Пісня, з якою ми з вами знайомились минулого уроку написана зовсім в іншому темпі. В якому саме? Так, в помірному.

–Про яку пісню йде мова? Так, це – «Вчителі» Наталії Май. Продовжимо працювати над нею.

Розучування 2 куплету пісні «вчителі» Н.Май, робота над дикцією, чіткістю виконання,емоційністю.

–Сьогодні ми згадали з вами, що темп є одним із значних засобів музичної виразності, без якого не обійтись. Також познайомились з основними темповими позначками та прослухали і проаналізували твір відомого вірменського композитора Арама Хачатуряна під назвою «Танець із шаблями».

–Домашнім завданням для вас буде згадати будь-які пісні в різних темпах і по-можливості проспівати їх.

Урок 5

Н.В.Тищенко,

учитель музичного мистецтва Монастирищенської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 Монастирищенської районної ради

Тема. Динаміка.

Мета: закріплення понять «мелодія», «лад», «ритм», «темп», ознайомлення з поняттям«динаміка»; ознайомлення з творчістю Е.Гріга; навчати аналізувати музичний твір з точки зору динаміки; розвивати вокально-хорові навички, вміння аналізувати-інтерпретувати музичні твори; виховувати моральні якості особистості, інтерес до класичної музики.

Тип уроку: поглиблення теми.

Обладнання: музичний інструмент, портрети композиторів, комп'ютер.

ХІД УРОКУ

Під час заходу учнів до класу звучить «Танець із шаблями» А.Хачатуряна.

Орг.момент, музичне привітання. Виконання поспівок. Актуалізація опорних знань.

Обговорення питань минулого уроку, перевірка домашнього завдання, закріплення понять «мелодія», «лад», «ритм», «темп».

–Чи впізнали ви музичний твір, що зустрічав вас при вході? Так, це «Танець із шаблями» Арама Ілліча Хачатуряна із балету «Гаяне».

–В зв'язку з чим ми слухали цей твір? Так, коли саме коли розглядали поняття «темп», як одного з засобів музичної виразності. В якому темпі написаний твір А.Хачатуряна? Дійсно в швидкому, навіть в дуже швидкому.

–А з якою гучністю він лунав? Так, дуже голосно. В музиці гучність – теж один з видів музичної виразності і називається вона «динамікою». Саме цей термін ми сьогодні й розглянемо та визначатимемо динаміку в творі норвезького композитора «Ранок». «Динаміка» – це одна зі сторін організації музики, тісно пов'язана з силою звучання. Основними позначками динаміки є : f (італ. forte, читається ф'орте) — голосно, сильно; p (італ. piano, читається піано) — тихо, слабо.

–Вам знайомі ці терміни? В зв'язку з чим? Так, дійсно, так зветься музичний інструмент – фортепіано, дослівно його можна перекласти, як голосно-тихо. Але є ще і інші, більш уточнені позначки динаміки – не дуже тихо, дуже голосно, тихесенько, поступово збільшуючи, чи зменшуючи силу звучання і т.д.

–Ми сьогодні розглянемо і послухаємо твір видатного норвезького композитора Едварда Гріга. Едвард Гріг народився в Бергені. Батько майбутнього композитора, АлександрГріг, працював на поважній державній посаді. Мати, ГезінаГагеруп, була піаністкою і вчителькою музики. Саме вона дала йому першу музичну освіту. Згодом, у 1858—1862 роках Гріг навчався у Лейпцизькій консерваторії (з 15 років). Тут він вчився як піаніст і композитор (у Карла Рейнеке).

–У 1863 р. Гріг їде у Копенгаген (Данія). Тут він знайомиться із норвезьким композитором, автором національного гімну РікардНурдроком і бере участь у створенні музичної спілки «Евтерпа». Тут Гріг виступає як диригент, піаніст, композитор.Гріг був композитором яскравого національного типу. У його творчості переважають малі, переважно ліричні інструментальні форми, у яких і написано більшість його фортепіанних і оркестрових п'єс, а також пісенний жанр.Серед найвідоміших творів Гріга — фортепіанний концерт і музика до драми Ібсена «Пер Гюнт» (PeerGynt, 1876). Вона спочатку писалась для фортепіанного дуету, але пізніше була оркестрована й зібрана у дві сюїти, що складаються з невеликих характерних п'єс. «Сюїта» – це циклічна музична форма, складена з кількох контрастних частин.У творі розповідається про пригоди звичайного сільського хлопця Пера Гюнта, який мріє стати багатим (його батько був багатієм, але пропив усі гроші). Протягом свого життя Пер встиг опинитись у печері гірського короля, здобути багатство, позбавившись душі та почуттів і, врешті-решт, повернутися до рідного дому та коханої Сольвейг. Ми прослухаємо один з найвідоміших уривків твору під назвою «Ранок», що вже здобув славу як самостійний твір.

–Починається п'єса дуже тихо, та з часом її динаміка змінюється. Як саме і чому, спробуємо це з'ясувати, прослухавши уривок.

Слухання «Ранок» Е.Гріга з сюїти «Пер Гюнт».

–Як розвивається динаміка у творі «Ранок»?

–Розкажіть про свої відчуття, яку картину ранку намалювала ваша уява?

–Хто є автором музики до сюїти «Пер Гюнт»?

–Пісня, з якою ми з вами сьогодні познайомимось теж має «динамічну» назву. Це – «Тихий марш» російського композитора Георгія Гладкова на вірші Юлія Кіма. Ця пісня звучить в кінофільмі «Крапка, крапка, кома», в якому розповідається про школярів-підлітків, які мріють мандрувати в майбутньому, а поки-що мандрують сторінками книжок. Про що ж конкретно розповідається в пісні і яка вона за характером, дізнайтеся, прослухавши її.

Слухання чи відеоперегляд уривку з к-му «Крапка, крапка, кома».

–Який характер пісні, яка її динаміка?

–Про що йде мова?

Розучування пісні «тихий марш» Г.Гладкова. Робота над звуковидобуванням, чіткістю фразування, ритмічним виконанням.

–Сьогодні ми згадали з вами, що динаміка є одним із значних засобів музичної виразності, без якоїтеж не обійтись. Також познайомились з основними динамічними відтінками та прослухали і проаналізували твір відомого норвезького композитора Едварда Гріга під назвою «Ранок» з сюїти «Пер Гюнт».

Урок 6

Н.В. Тищенко,

учитель музичного мистецтва Монастирищенської
загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 2
Монастирищенської районної ради

Тема уроку. Тембр, регістр.

Мета: закріпити поняття «засоби музичної виразності», ознайомити учнів з поняттями «тембр», «регістр», на прикладі твору К. Сен-Санса поглибити уявлення учнів про виражальні та зображальні можливості музики. Вчити учнів висловлювати судження про життєвий зміст музичних образів, зокрема — ліричних. Розвивати вокально-хорові навички та вміння спостерігати за інтонаційним розвитком музичних образів. Виховувати глибоке розуміння класичної музики, почуття краси.

Тип уроку: поглиблення теми.

Обладнання: музичний інструмент, портрети композиторів, комп'ютер.

ХІД УРОКУ

Учні заходять до класу під звучання пісні «тихий марш» Г.Гладкова.

Орг.момент, музичне привітання. Виконання поснівок. Актуалізація опорних знань.

Обговорення питань минулого уроку, закріплення понять «мелодія», «лад», «ритм», «динаміка», «засоби музичної виразності».

– Серед засобів музичної виразності є терміни, які вам не надто знайомі. Які ж саме? (регістр, тембр) Сьогодні на уроці, на прикладі твору французького композитора Каміля Сен-Санса ми розглянемо ці засоби.

– Що ж таке тембр? Слово «тембр» означає «забарвлення» звуку, його окраса, одна з ознак музичного звуку, поряд з висотою, силою і тривалістю. За тембром можна розрізнити звуки однакової висоти і сили, виконані на різних інструментах, різними голосами або видобуті різними способами чи штрихами.

Саме за тембром наші з вами голоси різняться, саме за тембром ми впізнаємо звучання музичних інструментів, навіть не бачачи їх.

– Наступний термін – «регістр». Регістр – це ділянка звукового діапазону музичного інструмента або співацького голосу, що мають один тембр. Регістр може бути високий, низький, середній. Регістр безпосередньо пов'язаний з висотою звуку та його тембром. З'ясувати це нам допоможе творчість Каміля Сен-Санса. Каміль Сен-Санс був не тільки композитором, а й піаністом, органістом і письменником (він писав вірші та комедії). З раннього віку Сен-Санс чуйно прислухався до звуків природи: дзюрчання струмочка, шелестіння листя, тихого подиху вітру. Усі ці звуки втілилися згодом у його музичних творах. Батьки хлопчика – паризькі музиканти – приділяли багато уваги музичним заняттям сина, і він робив великі успіхи. Каміль почав складати музику з п'ятирічного віку, а його перший концерт відбувся, коли юному піаністові ледве виповнилося десять років. Сен-Санс багато подорожував і з величезною цікавістю ставився до музики народів інших країн. Його твори вирізняються яскравістю, близькістю до народно-побутової музики.

Відомості про сюїту К. Сен-Санса «Карнавал тварин».

– На попередньому уроці ми з вами слухали уривок з сюїти «Пер Гюнт» Едварда Гріга. Що ж таке сюїта? Сюїта – це цикл різнохарактерних інструментальних п'єс, об'єднаних спільним художнім задумом. Найоригінальнішим твором Сен-Санса є сюїта «Карнавал тварин», що має

підзаголовок: «Зоологічна фантазія» для двох фортепіано, струнного квартету, флейти, кларнета і ксилофона. У цьому творі втілилися спогади дитинства композитора. «Карнавал тварин» – це сюїта з 13 номерів, кожний з яких має заголовок і фінал, зображає певну тварину, передає її характер і настрої. Музика сюїти «Карнавал тварин» настільки зображальна, що слухачі безпомилково розпізнають левів, півнів, черепаху, слона, кенгуру, віслюка та інших. Послухайте один із номерів сюїти і визначте, кого саме зобразила музика.

Слухання. К. Сен-Санс. Сюїта «Карнавал тварин». Уривок «Акваріум».

– Хто ці грайливі і кумедні персонажі сюїти? Назвіть їх. Флейта, скляна гармоніка, струнні, фортепіано. Звучання флейти, що грає мелодію, відтіняється «булькаючими» звучаннями і глісандо у фортепіано і скляної гармоніки, створюючи картину акваріума. Музика зобразила акваріум та його мешканців. Водночас ми почули в музиці голос води – у верхньому регістрі.

– Які почуття виразила музика? Причому в деяких випадках композитор мав на увазі не стільки власне тварин, скільки людські характери, які вони уособлюють. Які саме, на вашу думку? Метушню, грайливість, гумор.

Перегляд мультфільму на музику К. Сен-Санса.

– Який інструмент «грає» мелодію?

– Хто автор «Акваріуму» з сюїти «Карнавал тварин»?

– Яка пісня зустрічала вас при вході? Продовжимо розучувати її.

Робота над піснею «Тихий марш» Г.Гладкова, звернути увагу на чіткість, виразність, чистоту інтонування.

–Музика буває настільки зображальною, що ми не лише чуємо, а наче бачимо образ! Наприклад, образ мешканців акваріуму, що заворожують своєю безпосередністю та метушнею. Саме такі образи створюються за допомогою засобів музичної виразності – темпу, динаміки, тембру, регістру, ритму.

Домашнє завдання: слухати музику за власним вибором, звертаючи увагу на роль засобів музичної виразності.

Урок 7

Т.В.Шляхтова,

учитель музичного мистецтва Смілянської
загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 11
Смілянської міської ради

Тема. Штрихи, фразування.

Мета: На прикладі творчості Едварда Гріга та народних пісень показати учням різноманітні виражальні можливості музики. Ще раз акцентувати увагу на значенні народних джерел у музиці композиторів різних народів.

Закріпити визначення понять *тембр, регістр*.

Дати учням визначення понять *штрих, фраза*.

Розвивати вокально-хорові навички учнів та інтерес до творчості зарубіжних композиторів та народних пісень;

Виховувати естетичні почуття.

Орієнтовний план уроку:

1. Вхід у супроводі звучання пісні «Тихий марш».
2. Перевірка домашнього завдання.
3. Вступна бесіда про творчість Едварда Гріга.
4. Е. Гріг. "В печері гірського короля"- слухання.

5. "Чарівний смичок" норвезька народна пісня - слухання та розучування.
6. Узагальнення.
7. Домашнє завдання .

Вступ.

О Музико! Чарівних звуків ти ріка безмежна,
Гармонія тих фарб, що з сонцем грає джерело,
Душі людської казка безсловесна
Чарує і манить, як восени тепло..
Вона саме життя, що жити всім велить!
Вона надія й щастя мить!

Музика — це мова звуків, якою людина виражає свої думки та почуття. За допомогою різних засобів музичної виразності (мелодизм, динаміку, темп і ритм і т. д.) композитор може розповісти про все що він відчуває, спостерігає. Музика може по різному впливати на нас – збуджувати чи заспокоювати, бентежити чи заколисувати, створювати певний настрій.

Відомості про композитора Едварда Гріга

На берегах холодного Північного моря лежить країна Норвегія.

У цій країні гір, густих лісів і швидких річок живуть мужні й прекрасні люди.

У Норвегії в ХІХ ст. жив Едвард Гріг – композитор, який гаряче любив свій народ, свою землю. Він умів бачити, чути й добре розуміти рідну північну природу, умів роповідати про неї мовою музики.

У вільний час композитор вирушав до лісу слухати, як він шумить, як дихає.

Часто Едвард Гріг складав музику, усамітнівшись у маленькій лісовій хижі.

Вона знаходилася у мальовничій місцевості й стояла на горбі, оточеному високими деревами. Все навколо було красиве й таємниче. До хижі Гріга приходили його друзі – місцеві селяни й робітники лісопилки. Сідаючи біля будиночка прямо на траву й димлячи трубками, вони годинами слухали близьку і рідну їм музику.

Прослухайте твір відомого норвезького композитора Едварда Гріга.

Поміркуйте, про що хотів розповісти композитор і якими засобами музичної виразності.

Слухання. Едвард Гріг « В печері гірського короля»

Аналіз прослуханого твору

- Який характер прослуханого твору?
- В якому темпі звучить музика?
- Чи зрозумілою є музична мова творуї?
- Чи впливає вона на емоційний стан слухачів?

Розповідь про п'єсу Е. Гріга „В печері гірського короля”

Едвард Гріг жив у містечку Трольхаугені. Ця назва означає «пагорб тролів».

Ельфи, гноми, тролі є персонажами норвезьких народних казок. Саме їх образи втілені у п'єсі.

Усі вони живуть у горах. Їх король сидить на троні в печері,

а скрізь навколо нього розважаються фантастичні істоти.

Композитор створив яскраву картину стрімкого танцю казкових персонажів. В основі твору – одна тема.

Її характер постійно змінюється: від настороженого до схвильованого, збудженого.

Спочатку тема звучить у найнижчому регістрі, насторожено і таємниче. Поступово підвищується мелодія, посилюється звучність, прискорюється темп, який наприкінці п'єси стає стрімким. Здається, ніби казкові мешканці закружляли у стрімкому вихорі. Раптом усе переривається різними акордами.

Ще двічі мелодія прагне відновити свій нестримний біг, однак настійливі акорди (наче владні жести печерного повелителя) зупиняють дикий танок.

П'єса Едварда Гріга «В печері гірського короля» є прикладом того, як композитор може використовувати різноманітні засоби музичної виразності (мелодію, лад, динамічні відтінки, темп, тембр, регістр, штрихи) для створення яскравого музичного образу.

Штрих (нім. Strich - риска) - спосіб звуковидобування.

Штрихи впливають на забарвлення звучання.

Слухання норвезької народної пісні «Чарівний смичок».

Ця пісня також походить з північно-європейської країни Норвегії. Послухайте її, визначте характер, зміст.

Запитання до учнів.

- Яка основна думка пісні?
- Чому бідний, музикант-скрипаль не продав свою скрипку?

У музиці, як і в розмовній мові, є розділові знаки. Вони поділяють музику на фрази. Саме це складає структуру мелодії. Відчуття і розуміння розділових знаків у музиці є важливою умовою її осмисленого і виразного виконання. Мелодія складається з певної кількості фраз. Так само музичний твір може складатися з кількох частин, залежно від зміни настроїв чи характерів.

Розучування пісні по фразах, з опорою на нотний запис.

Фраза – це закінчена музична думка.

Фразування в музиці, як і розділові знаки в звичайній мові, розмежовує речення (фрази) і частини речення (мотиви) відповідно до їхнього змісту.

Ми розмовляємо словами, реченнями, а музика – фразами, мелодіями.

Підсумок уроку. Сьогодні ми поповнили наш музичний словничок ще двома музичними термінами і ще раз переконалися в тому, що мова музики і розмовна мова дещо схожі між собою.

Своєрідність і неповторність музичного твору залежить від музичної мови, якою розмовляв з нами композитор.

Також ми прослухали п'єсу Едварда Гріга „В печері гірського короля”, та познайомилися з норвезькою народною піснею „Чарівний смичок”.

Домашнє завдання — слухати музику за власним вибором, виразно розповісти про її зміст та звучання.

Урок 8

І.О. Шведенко,

учитель музичного мистецтва Леськівської
загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
Черкаської районної ради

Тема. Музика як вид мистецтва (узагальнення).

Мета: узагальнення матеріалу теми семестру «Музика і мистецтво слова». Перевірка знань учнів за темою (тематична атестація).

Тип уроку: урок узагальнення теми.

План уроку

1. Перевірка домашнього завдання.
2. «Чарівний смичок» (норвезька народна пісня) - продовження розучування.
3. Спів вивчених пісень.
4. Узагальнення.
5. Домашнє завдання — слухати музику за власним вибором, розповісти про її зміст і звучання.

ХІД УРОКУ

Вступ. Музика як вид мистецтва. Твори мистецтва — кожний своєю мовою — відображають навколишній світ, настрої, емоції. Музика – мистецтво, у якому дійсність відображається засобами звукових художніх образів. Воно спрямоване, перш за все, на емоційну і чуттєву сферу людини.

Ще за довгі тисячоліття до нашої ери люди склали перші наспіви, виготовили найпростіші

музичні інструменти. Трудові вигуки і мисливські сигнали, пастушачі заклики і войовничі кличі — усе це служило практичної діяльності людини. Але разом з тим завжди у різні часи музика, нехай у своїх найпримітивніших формах, надихала людину, вона була (і залишилася!) могутнім засобом спілкування людей. Міфи, казки, легенди, створені різними народами й у різних куточках планети, свідчать, що вже на зорі людської культури людині була властива свідомість великої, воістину чарівної сили музичного мистецтва. Згадаємо два міфи, два імені, що донесли до наших днів античність, і які особливо хвилюють і вражають нас. Перший це - переказ про Прометея, що відображує споконвічну мрію людей про скорення та перетворення природи. Другий про Орфея, легендарного музиканта, наділеного чарівним даром підкорення й перетворення людського серця.

Протягом тисячоліть питання про сутність, природу музичного мистецтва, про таємницю його впливу на людину займало і хвилювало розум філософів, поетів, музикантів. Ще в IV столітті до нашої ери Платон писав: «Ритм і гармонія більш за все проникають у глибину душі й сильніше за все захоплюють її». Найвидатніший з мислителів античності Аристотель стверджував: «Чи не повинна музика, крім того, що вона приносить звичайну насолоду, служити ще більш високій меті, а саме: впливати своєю дією на людську етику і психіку». Шекспір через сторіччя писав: «Немає на землі живої істоти більш жорсткої, різкої, пекельно злої, в якій не змогла хоча б на годину музика здійснити переверту».

В наш час розвиток усіх засобів комунікації сприяв поширенню музики: радіо, телебачення, різноманітні засоби механічного запису ввели її в буквальному значенні слова в кожен будинок. І як і раніше вона залишається з усіх мистецтв не тільки найбільш всеосяжною і розповсюдженою, але і найбільш складною, найбільш важкою для осягнення.

Мовою музики є звук, мелодія, тембр, темп, лад, динаміка, фактура тощо. Як і в образотворчому мистецтві, музичний твір має неповторний мелодійний і ритмічний рисунок. Мелодія, ніби лінія у малюнку, буває різною: хвилястою, ламаною, орнаментально прикрашеною, складеною з окремих мелодійних відрізків. Від плавного, крокуючого чи стрибкоподібного руху залежить характер музики: спокійний, збентежений, грайливий, рішучий.

Робота над піснею „Чарівний смичок”

Виконайте пісню „Чарівний смичок” стримано та легко.

Зверніть увагу на те, що вона починається не з повного такту, а із затакту.

У супроводі якого музичного інструмента звучить пісня „Чарівний смичок” і чому?

Караоке. Пісня „Чарівний смичок”

Спів пісні "Тихий марш"

Перегляд відео

Підсумки уроку. Сьогодні відбулося узагальнення набутих знань із теми „Музика як вид мистецтва”.

Вітаємо, якщо ви успішно впоралися із завданнями.

Не засмучуйтеся, якщо у знаннях виявили прогалини – ліквідувати їх допоможе наполеглива робота.

Домашнє завдання: слухати музику за власним вибором, розповісти про її зміст і звучання.

ТЕМА II. НАРОДНА МУЗИКА

Урок 9

Т.В. Шляхтова,
учитель музичного мистецтва Смілянської
загальноосвітньої школи I-III ступенів № 11
Смілянської міської ради

Тема. Зв'язок музики в житті та побуті.

Мета: на прикладі творчості Миколи Лисенка розкрити значення та роль народних джерел в професійній музиці та вчити учнів визначати спільні та відмінні риси народної та професійної музики; навчати дітей розуміти та відчувати ти красу народної пісні, берегти її; формування музичної культури учнів та уявлення про зв'язок музики з життям народу; розвивати вокально – хорові здібності дітей;

Виховувати відчуття любові, шанування української народної музики.

Орієнтовний план уроку:

1. Вхід у супроводі звучання спокійної музики.
2. Музичне вітання.
3. Вступна бесіда на тему уроку.
4. Колискові пісні. Перегляд відео – слухання.
5. Микола Лисенко знайомство з біографією композитора та його творчістю.
6. «Наталка – Полтавка»- фрагменти (слухання, перегляд відео)
7. « Рідна мова» М. Катричко - слухання та розучування.
8. Підсумок уроку.

ХІД УРОКУ

Музичне вітання.

Організаційний момент.

Актуалізація опорних знань і практичних навичок.

Співала береза

Так ніжно, тоненько

Та ще краще заспівала

Мила моя ненька.

Співала калина

У лузі гарненько

Та ще краще заспівала

Ніжна моя ненька.

Співав соловейко

У гаю раненько

Та ще краще заспівала

Рідна моя ненька.

Ой чому ж те ненька

Краще всіх співає?

Бо любов до нас у серці

Найширшу має.

Євгенія Лешук.

Бесіда на тему уроку. Пісня завжди вважається душею народу. Вона супроводжує людину впродовж всього його життя.

Найпершою мелодією нашого життя є колискова. Дитина ще не розуміє розмовної мови, однак слухає спокійну, світлу мелодію — і засинає. У колисковій пісні передано почуття великої любові та ніжності до немовляти, а ліричний настрій створюється завдяки плавним погойдкуванням та спокійним ритмам.

Тематика колискової пісні пов'язана з фантастичними, казковими сюжетами: у них живуть герої – Сон, Дрімота, Котик. Найголовнішим вважається образ Кота, тому що в давнину кіт вважався покровителем дитячого сну, оберігав дитину від злих сил. Часто в українських колискових піснях мовиться про любов матери до малюка, про майбутньому дитини.

В колискових часто зустрічаються заспіви і приспіви, де розспівуються явні звуки «а», «у» і слова «баєві», «люлі». Колискова пісня повинна бути спокійною з тихою мелодією, мірним ритмом, що ніби «колише», яка виконується в повільному темпі і тихим звуком.

Коліскові пісні. Перегляд відео. Народні пісні були нерозривно пов'язані з життям і побутом людини. І саме життя селянина на землі є одним з джерел народної музичної творчості.

За народними піснями можна вивчати побут, ставлення громади до тих чи інших вчинків її представників. Немає такого повороту людської долі, який би не згадувався в українській народній музично-пісенній творчості.

Завдання. Після отримання пісенника українських народних пісень необхідно розповісти про побут та життя українського народу, свої висловлення необхідно підтвердити цитатами з пісенника.

Як за лініями долоні можна визначати характер людини, так за формою, будовою народних пісень — характер народу.

Микола Лисенко –біографія, творчість. Протягом усього свого свідомого життя Микола Віталійович займався збиранням народних пісень. Він по праву вважається одним з найвизначніших музичних науковців-фольклористів

Він народився на Полтавщині, звідки широкими калиновими рушниками простелилася творча доля багатьох українських митців. Упродовж усього життя композитор збирав український пісенний фольклор, творчо використовував його у власній музиці, сягнувши справжніх духовних глибин життя українського народу. М.Лисенко сформував і збагатив майже всі існуючі в українській музичній творчості жанри. Своїми теоретичними працями в галузі музичного фольклору він значно розвинув вітчизняну науку про народну музичну творчість. Педагогічною діяльністю М.Лисенко заклав підвалини вищої спеціальної музичної освіти в Україні. Безпосередніми продовжувачами кращих творчих традицій М.Лисенка в українській музичній культурі були К.Стеценко, Я.Степовий, М.Леонтович.

У композиторській спадщині Лисенка важливе місце займають твори на тексти Тараса Шевченка. Музика до «Кобзаря», «Радуйся, ниво неполитая», «Б'ють пороги», «Гайдамаки», «Іван Гус» тощо, що стали наріжним каменем подальшого розвитку українського академічного музичного мистецтва та утвердження його самобутності. Лисенко — автор опер «Різдвяна ніч» (1874), «Утоплена» (1885), «Наталка Полтавка» (1889), «Тарас Бульба» (1890), «Енеїда» (1910), дитячих опер «Коза-дереза» (1880), «Пан Коцький» (1891), «Зима і Весна» (1892), оперети «Чорноморці», які стали основою українського національного оперного мистецтва.

Оперу «Наталка-Полтавка» Микола Лисенко написав за мотивами п'єси відомого українського письменника Івана Котляревського. Дія п'єси переносить нас в українське село. Донька бідної вдови, Наталка, відхиляє залицяння старого і багатого пана Возного, бо кохає і чекає друга дитинства Петра, який пішов до міста на заробітки і не подає про себе звістки. Їх кохання взаємне. Розчулена їх почуттями, мати Наталки дає згоду на шлюб, а пан Возний мусить змиритися з цим. Пісня Наталки є втіленням ліричного та жартівливого образів.

«Наталка – Полтавка»- перегляд фрагментів.

Микола Лисенко є визнаним майстром створення правдивих глибоко народних образів.

Прослухані фрагменти оперних творів і представлені в них образи ще раз переконали нас у тому, що музика дуже тісно пов'язана з життям та побутом людини, вона може розкрити її характер, розповісти про її почуття, думки, настрої та інше.

Ще одним прикладом безмежної любові до рідної землі та мови стала пісня «Рідна мова».

Слухання та розучування пісні Михайла Катричка «Рідна мова»

Підсумок уроку. Увесь вік людину супроводять пісні - „від колиски до могили, бо нема такої значної події в житті народу, нема такого людського почуття, яке б не озвалося в українській пісні чи ніжністю струни, чи рокотом грому”, - говорив М.Стельмах. Народні пісні є вагомим внеском України в загальнослов'янську й світову художню творчість. Незліченне й різноманітне їхнє багатство.

Урок 10

Т. В.Шляхтова,

учитель музичного мистецтва Смілянської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 11 Смілянської міської ради

Тема. Ліричні та жартівливі пісні.

Мета: Навчати дітей розумінню жанрових особливостей українських народних жартівливих та ліричних пісень та визначити їх зв'язок із життям народу, моральну-етичну спрямованість; ознайомити їх із творчістю С. С. Гулака – Артемівського та персонажами його опери «Запорожець за Дунаєм»; розвивати чуттєво-емоційне сприймання та емоційно-естетичний досвід, виконавський рівень учнів;виховувати інтерес до народної пісні, людяність, любов до праці.

Музичний матеріал: українські пісні, «Рідна мова» М. Катричко, С. С.Гулак – Артемівський. «Запорожець за Дунаєм» відеофрагменти.

Тип уроку: урок поглиблення теми.

Обладнання: Комп'ютер, презентація,музичний інструмент , магнітофон, ілюстрації до музичних творів, портрет композитора С. С. Гулака – Артемівського.

План уроку

1. Вхід учнів до класу під звучання пісні «Грицю, Грицю, до роботи».
2. Музичне вітання. Організаційний момент.
3. Бесіда на тему уроку.
4. Слухання,(перегляд відео) дуету Карася та Одарки.
5. Слухання (перегляд відео) дуету Андрія та Оксани.
6. Виконання пісні «Рідна мова» М. Катричка.
7. Підсумок уроку.

ХІД УРОКУ

1 Вхід учнів до класу під звучання пісні «Грицю, Грицю, до роботи».

2. Музичне вітання.

Учні виконують поспівку або пісню (за вибором учителя).

3 Бесіда.

- Що можете сказати про музику, яка звучала на початку уроку?
- Які сторони життя висвітлює? Про що розповідає і що виражає?

Музика та спів віддавна були тісно пов'язані з трудовою діяльністю людини, її побутом і відпочинком. Музика відтворює те, чим щоденно живуть люди, адже джерелом музики є саме життя. Вона розповідає про людей, виражає їхні почуття, думки та характери. Також вона здатна з величезною силою впливати на нас, породжувати певні почуття і думки, формувати ставлення до людей та навколишнього світу. Музика може змінювати настрій, зміцнювати силу волі, пробуджувати сміливість, виховувати шляхетність, гуманність та доброту. Все залежить від того, яка музика впливає на людину і чого її вчить.

Музично - пісенна культура споконвіку була невід'ємною часткою життя українців. Свідченням того є розмаїття жанрів та тематики народної музичної творчості. В усі часи воно

було зв'язком між поколіннями за допомогою пісень, які склалися талановитими людьми і передавалися в усній формі з вуст у уста: від сім'ї до сім'ї, від села до села. Автор музики і слів такого музичного твору зазвичай залишався невідомим, але твір жив і ніс в собі людям відчуття гідності, гордості за свій народ, любові до своєї землі, будинку, матери, Батьківщині – Україні.

Якщо уважно вслухуватися в українську народну музику, то можна відзначити її інтонаційну самобутність, яскраву мелодійність, виразність і текучість мелодії.

Українська музика легка і доступна у виконання, а також багатообразна по жанровій приналежності: дума, історична, жартівлива, лірична, героїчна, колісанка, календарно-обрядова пісня і так далі.

Серед гумористично-сатиричних жанрів української народної творчості провідне місце належить жартівливій пісні. В ній переливаються всі барви й відтінки народного гумору, всі нюанси сміху – від ледь вловимої посмішки одними очима до бурхливого, нестриманого реготу.

Жартівливі пісні в основному гумористично розробляють сімейно-побутові теми. А вже виходячи на громадську арену, сміх, як правило набирає сатиричної спрямованості. В цих піснях – висміюються недоліки характеру і поведінки окремих людей. Акцентуючи на смішних і негативних рисах окремих представників народний гумор відіграє тут роль своєрідного вихователя. Жартівливі пісні кепкують над дівочими та парубочими вадами, передусім над лінивством і безгосподарністю, над недбалістю і байдужістю, над дурістю та недотепністю, над нескромністю та легковажністю, безглуздими суперечками. Такі пісні ще й підіймають настрій, наповнюючи через сміх хорошою енергетикою присутніх, оскільки викладені в доброзичливому плані.

Жартівливі й сатиричні пісні об'єднуються в одну групу близькістю характеру, загальним настроєм: вони жваві, веселі, іноді ущипливі, а то й сатиричні. Люди весело кепкують з надмірно боязких хлопців, які навіть не наслідуються розмовляти з дівчиною, з розсіяних, неуважних, скупих, дивакуватих та лінивих. Але в народних піснях високо цінується людська краса, гідність, а не багатство.

Українські композитори часто черпали з народних джерел натхнення.

Серед них **Семен Степанович Гулак - Артемовський** – визначний український співак, композитор, актор, драматург.

"Звідкіля це ти узявся? Де ти досі пропадав?..". Який українець не стрепенеться, тільки почувши перші акорди знаменитого дуету Одарки й Карася з опери Семена Гулака-Артемовського "Запорожець за Дунаєм"! Якби наш земляк залишив по собі лише цю воістину народну оперу, то й цього було б достатньо, аби обезсмертити своє ім'я в українській культурі. Семен Гулак-Артемовський був не тільки композитором, але й співаком, актором, драматургом, залишивши в мистецтві яскравий і неповторний слід багатогранням свого щедрого таланту.

4.Слухання,(перегляд відео) дуету Карася та Одарки.

Походив Семен Степанович із старовинного козацького роду, який осів у містечку Городище, що на нинішній Черкащині. Добре відомо, що вже з вісімнадцятого століття хутором Гулаківщина володів Патрикій Гулак-Артемовський. Його нащадки були священнослужителями, зокрема батько Семена - Степан Петрович. А дядько - Петро Гулак-Артемовський - професор Харківського університету, більше відомий нам як байкар (й по сьогодні у шкільній програмі вивчається його байка "Пан та Собака").

За своєю формою „Запорожець за Дунаєм” - типовий зразок лірико-комічної опери, у якій поряд з комедійною лінією (Карась - Одарка) розвивається лірико-романтична (Оксана - Андрій).

Всього в опері було 22 музично-вокальних номери. Музика Гулака-Артемовського глибоко народна. Він скористався інтонаціями, мелодикою багатющої української пісенності, проявивши як композитор всю глибину розуміння національної тематики.

Вперше опера "Запорожець за Дунаєм" була поставлена на сцені Маріїнського театру в Петербурзі 14 квітня 1863 року. Першим виконавцем партії Карася був сам композитор. Публіка захоплено прийняла спектакль, а хореографічні номери вимагала виконати повторно. Рецензії були всуціль схвальними, а про Гулака писали, що він " ... показав свій блискучий комедійний талант".

Особлива грань української пісенної творчості - ліричні пісні. У них розкривається характер, душа народу, його почуття.

5.Слухання (перегляд відео) дуету Андрія та Оксани.

Народні пісні дуже різноманітні У них відображаються всі сторони життя народу. За визначенням відомого письменника і режисера О. Довженка «українська пісня - це геніальна біографія українського народу».

А видатний поет М. Рильський у вірші «Пісня» так висловив своє ставлення до української пісні:

Коли пісні мого краю
Пливуть у рідних голосах.
Мені здається, що збираю
Цілющі трави я в лугах.
В піснях і труд, і даль походу.
І жаль, і усміх, і любов.
І гнів великого народу,
І за народ пролита кров.
В піснях - дівоча світла туга
І вільний помах косаря,
В них юність виникає друга,
Висока світиться зоря.

6.Виконання пісні «Рідна мова» М.Катричка

7.Підсумок уроку

Сьогодні ми познайомилися ще з одним жанром української пісенної творчості – жартівливими та ліричними піснями. У піснях цих жанрів розкривається характер, душа народу, його почуття.

Знайшов вияв природний гумор та ліризм, відобразилися кращі якості людини праці – розум, спритність, дотепність, душевність і чуйність.

Урок 11

Л.Г. Шеремет,

учитель музичного мистецтва Березняківської
загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
Смілянської районної ради

Тема уроку. Історичні пісні.

Мета уроку: ознайомити учнів з жанром української народної пісенної творчості – історичними піснями. Розвивати вокальні здібності, двоголосний спів. Виховувати інтерес до української пісенної народної творчості.

Обладнання: ПК, методична література, відео, фонотека.

Тип уроку: комбінований.

Слухання: українська народна пісня «Їхав козак за Дунай», «За світ встали козаченьки», «Ой Морозе, Морозенку», «Ой на горі та й женці жнуть».

Виконання: Колискова пісня.

Розучування: Доопрацювання «Рідна мова» Семенова. Ознайомлення з піснею О.Жилінського «Пісенька Джури».

Творче домашнє завдання: Слухати музику за власним вибором. Відтворити в малюнках свої враження від прослуханої музики.

«Музика повинна висікати вогонь із людської душі».

Л.Бетховен

План уроку

1. Організаційний момент.
2. Актуалізація опорних знань.
3. Мотивація навчальної діяльності.
4. Новий матеріал. Історичні пісні.
5. Слухання. Бесіда.

6. Перегляд репродукції картини М.Дерегуса «Тарас на чолі війська запорізького », та інформація про художника.
7. Вокально-хорова робота. Розспівування. Доопрацювання пісні «Рідна мова».Ознайомлення з новою піснею О.Жилінського «Пісенька Джури».
8. Актуалізація набутих знань.
9. Оцінювання музично-творчої діяльності учнів.
10. Творче завдання. Оцінювання.

ХІД УРОКУ

1.Звучить пісня «Їхав козак за Дунай».

Музичне вітання.

Бесіда-діалог про музику, яка зустрічала учнів.

Якого характеру музика вітала вас?

Отже, ми сьогодні з вами будемо говорити про героїчну музику.

2.Актуалізація опорних знань.

У попередніх класах , ми з вами вивчали пісні різних жанрів.

Музична вікторина.

Звучить музика: Колискова.«Подольночка».«За світ встали козаченьки». «Щедрик».

Назвіть жанри української народної пісні.

(Колискові, веснянки, козацькі, ліричні, дитячі, колядки, щедрівки, жнивварські,жартівливі...)

3.Мотивація до навчальної діяльності учнів.

Що ви знаєте про козацтво?

Яких героїв-козаків можете пригадати?

4.Новий матеріал. Історичні пісні.

Слово вчителя. Видатний письменник М.Гоголь про українські пісні сказав так: «Ця народна історія, жива, яскрава, сповнена барв, істини. Історії. Яка розкриває все життя народу».

Українці співали завжди. Поряд із ліричними піснями про красу природи та кохання, зворушливі твори про життєві турботи, були пісні,які є яскравою сторінкою української пісенної творчості – це пісні про історію боротьби українського народу за свободу та незалежність.

За змістом історичні пісні є яскравим виявом світогляду волелюбного українського народу. Це особливий музично-поетичний літопис історії українського народу. Їх тематика охоплює дві основні сфери : боротьбу козацтва проти чужоземних поневолювачів і гайдамацькі та опришківські антикріпосницькі повстання. Перші історичні пісні, що дійшли до нас із часів, коли українські землі були під владою Золотої орди, відтворюють важке життя народу під монголо-татарським гнітом.

З початку XVI ст. зароджується козацтво. У середині того ж століття формується Запорізька Січ – оплот козацької вольниці. Історичні пісні оспівують достовірні події, оспівують історичних осіб.

Найдавніші історичні пісні, які пов'язані з добою козаччини, оспівують лицарів-патріотів.

Пам'яткою середини XV століття є відома пісня "Дунаю, Дунаю , чому смутен течеш".

Відомою є "Пісня про Байду" - народного улюбленця, який потрапивши в неволю і зазнавши страшних катувань, не втратив своєї національної гідності, не став зрадником.

Історики стверджують, що прототипом Байди Вишневецького був князь Дмитро Вишневецький. Д. Вишневецький заклав на Хортиці фортецю. Під час одного з боїв він був полонений і люто катований. Його зачепили ребром за гак. Таких самих мук зазнав і герой "Пісні про Байду". Важкі тортури переніс полонений турками легендарний Морозенко (пісня "Ой, Морозе, Морозенку"). Упродовж віків залишається бути популярною пісня-марш "Ой, на горі та женці жнуть", присвячена звитязним героям Дорошенкові та Сагайдачному. Великою повагою, незважаючи на тривале замовчування, користується в народі пісня-кант "Ой, зійшла зоря" - про Почаївську Божу Матір, що врятувала монастир і всіх, хто в ньому сховався під час турецької облоги.

Історичні пісні про боротьбу українського народу проти польських загарбників оспівують масовий героїзм народу. У них прославлено битву під Корсунем ("Засвіт встали козаченьки"), Жванцем ("Ой, з города Немирова"), Збаражем ("Ой, що то за хижка"). У піснях цього періоду звеличено Б. Хмельницького і його битву в урочищі Жовті Води на Дніпропетровщині ("Чи не той то хміль"). Образ Хмельницького порівнюється з хмелем, що завжди був уособленням молодечої сили та звитяги. Йому присвячена також пісня "Гей, не дивуйтесь, добрії люди". Героєм цієї пісні є також сподвижник гетьмана М. Кривоніс, що пліч-о-пліч йшов з Б. Хмельницьким і під Жовтими Водами, і під Корсунем. Героями історичних пісень стали Нечай, Богун та інші історичні діячі.

Музиці історичних пісень притаманні маршовість, чіткість куплетно-варіаційної форми, виконання хором без супроводу (переважно чоловіками). З поміж кращих зразків історичних пісень особливої популярності набула пісня «Ой на горі та й жінці жнуть», в якій оспівуються реальні історичні особи П.Дорошенко, П.Сагайдачний. Авторство найбільш вірогідно, належить М.Чурай - напівлегендарній співачці-полтавчанці, чиї твори здобули всенародну любов завдяки глибині почуттів, щирості та чарівності мелодії.

Славу співає народ таким борцям проти поміщиків і соціальної несправедливості, як Устим Кармелюк та Олекса Довбуш. У пісні «Про Бондарівну» оспівується образ гордої, сповненої почуттів людської гідності дівчини, яка дає таку зневажливу відмову вельможному панові Каньовському (М.Потоцькому), який залицявся до неї. Для багатьох історичних пісень характерними є елементи гострої сатири, звернені проти зовнішніх та внутрішніх ворогів вітчизни і народу.

V.Слухання:«За світ встали козаченьки», «Ой Морозе Морозенку», « Пісня про Бондарівну». (Відео). Їхав козак за Дунай.

Бесіда-діалог про пісню «Їхав козак за Дунай», та «Ой Морозе, Морозенку».

1. До якого жанру відноситься пісня «Їхав козак за Дунай»?

Обґрунтуйте відповідь.

2. До якого жанру відноситься пісня «Ой Морозе, Морозенку». Обґрунтуйте відповідь.

6.Сприймання репродукції картини М.Дерегуса «Тарас на чолі війська запорізького».

- Що спільного між цими творами мистецтв?

- Чи належать вони до козацької тематики?

(Відповіді учнів)

Розповідь про художника Михайла Дергуса.

Михайло Гордійович Дергус (1904-1997) – відомий український живописець і графік минулого століття. Народився і виріс на Харківщині, де в дитинстві отримав незабутні враження від мальовничої української природи. Художник писав твори в різних жанрах, а також ілюстрував твори українських письменників. Дуже поетичними в роботах художника є образи народних героїв, історичного минулого, природи та побуту українців.

7. Розспівування.

Доопрацювання пісні О.Семенова «Рідна мова».

Ознайомлення з піснею О.Жилінського «Пісенька Джури».

Олександр Жилінський - сучасний український композитор. В його репертуарі багато пісень для дітей.

«Пісенька Джури», створена на вірші поета Олексія Кононенка відома не лише у Україні. А й далеко за її межами. Зміст цієї пісні - роздуми про традиції та цінності воїнів-захисників Батьківщини.

Слухання «Пісенька Джури».

Словникова робота.

Джурами на Запорізькій Січі називали зброєносців у козачої старшини в 16-18 ст.

Робота над музичним твором. Текст додається.

(Слід звернути увагу на дикцію, текст 2 куплету, виразність виконання, двоголосся приспіву.)

Бесіда.

1. На які роздуми налаштує вас ця пісня?

2. Як ви вважаєте, чи виросте герой пісні, джура -героєм, мужньою людиною?

8. Актуалізація набутих знань.

I. Прийом «Закінчи речення»

1. Історичні пісні – це пісні про...
2. Найдавніші історичні пісні, пов'язані з ...
3. Героями історичних пісень були....

II. Запитання до учнів.

1. Які історичні пісні звучали сьогодні на уроці?
2. Який твір мистецтва ми сьогодні розглядали на уроці, хто автор?

9. Оцінювання музично-творчої діяльності учнів.

10. Творче завдання.

Слухати музику за власним вибором. Відтворити в малюнках свої враження від прослуханої музики.

Урок 12

Л.Г. Шермет,

учитель музичного мистецтва Березняківської
загальноосвітньої школи I-III ступенів
Смілянської районної ради

Тема уроку. Українські думи та мистецтво кобзарів та лірників.

Мета уроку: ознайомити учнів з жанром українського фольклору-думами, з історією виникнення та з жанровою своєрідністю українських дум, розповісти про мистецтво кобзарів та лірників. Розвивати вміння порівнювати різні жанри-думи з історичною піснею, розвивати творчі, виконавські здібності учні, вміння інтерпретувати музичні твори. Поглибити знання про творчість М.Лисенка та познайомити учнів з оперою «Богдан Хмельницький». Виховувати інтерес до української музичної спадщини.

Обладнання. Зоровий ряд . Ілюстрації музичних інструментів, репродукції картин з зображенням кобзарів та лірників.

Тип уроку. Урок засвоєння нових знань.

Слухання. Відеозаписи - «Дума про козака Голоту». М.Лисенко «Дума кобзаря» з опери «Б.Хмельницький»

Розучування: Доопрацювання «Пісенька Джури». Ознайомлення з новою піснею Н.Май «Перший сніг».

Творче домашнє завдання: Слухати українські думи, розповідати про зміст. Підготувати повідомлення про видатних кобзарів України.(За бажання та можливостями).

План уроку

- I. Організаційний момент.
- II. Актуалізація опорних знань.
- III. Мотивація навчальної діяльності.
- IV. Робота над «Пісенька Джури».
- V. Ознайомлення з новою піснею Н.Май «Перший сніг».
- VI. Новий матеріал. Думи та мистецтво кобзарів та лірників.
- VII. Творчість М.В.Лисенка. Слухання. «Дума про козака Голоту». М.Лисенко «Дума кобзаря » з опери «Б.Хмельницький»
- VIII. Актуалізація набутих знань.
- IX. Підсумок уроку. Оцінювання учнів.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент.

Вхід під музику пісні « За світ встали козаченьки».

Музичне вітання. «Дзвіночок дзвонить...». Поспівка. (Спів ати виразно, звернути увагу на інтонаційну точність виконання, витримування тривалості звуків, дихання).

II. Актуалізація опорних знань.

Пригадати - до якого жанру відноситься пісня -« За світ встали козаченьки», які пісні слухали з цього жанру?

1. Музична вікторина.

Звучить музика.

«Ой Морозе, Морозенку»

«Їхав козак за Дунай»

«Пісня про Бондарівну».

2. Виконання пісні О.Семенюк «Рідна мова»

Повторне прослуховування оригіналу твору О.Жилінського «Пісенька Джури».

Робота над піснею О.Жилінського «Пісенька Джури».

(Робота в партіях. Відпрацювання чистоти інтонації в партіях, ансамбль.)

Концертне виконання.

Ознайомлення з новою піснею Н.Май «Перший сніг»

III. Мотивація навчальної діяльності.

Слово вчителя. Як свідомі громадяни своєї Батьківщини ми повинні знати історію свого народу, свого краю. Життя українського народу відображається не тільки в літописах, археологічних знахідках, але як ви знаєте, й у пісенній культурі. На минулому уроці ми , з вами , познайомилися з жанром історичної пісні, прослухали їх.

Які пісні відносяться до історичного жанру?

Відповіді учнів (Ті, в яких відображається конкретна подія, місце події чи конкретна історична особа).

Коли виник жанр історичної пісні? (В добу козаччини.)

Яка тематика історичних пісень?

(Тематика охоплює дві основні сфери: боротьбу козацтва проти чужоземних поневолювачів і гайдамацькі та опришківські антикріпосницькі повстання. Перші історичні пісні, що дійшли до нас із часів, коли українські землі були під владою Золотої орди, відтворюють важке життя народу під монголо-татарським гнітом.)

Новий матеріал. Думи та мистецтво кобзарів та лірників.

Сьогодні ми з вами познайомимося з самотутнім, яскравим жанром, який існує лише в українській пісенній культурі - це українські думи. Дуже специфічний за походженням жанр. Він притаманний тільки українській національній культурі. Появу українських дум учені дослідники пов'язують з козаччиною. Боротьба козаків із завойовниками-турками, татарами, життя бранців у турецькій неволі, тяжкий їх побут на галерах, морські походи козаків, козацькі повстання проти Польщі - усі ці події були мотивами українських дум.

До кращих українських дум належать "Дума про козака Голоту", "Дума про Марусю Богуславку", "Дума про Самійла Кішку", "Дума про Івана Богуна" та ін.

За змістом думи дуже подібні до історичних пісень, а за виконанням - до плачів, голосінь. Автори дум невідомі. Ними переважно були учасники подій - козацьких битв і походів. Кобзарі, лірники, бандуристи під супровід своїх інструментів речитативом виконували їх. Від села до села, від міста до міста розносили вони вісті про славу і подвиги героїв, їх мужність, героїзм і гарячу любов до України. І. Франко назвав думи й історичні пісні безсмертними пам'ятками, створеними генієм самого народу.

Думи відзначаються також молитовною формою. За обсягом думи більші, ніж історичні пісні, складніша їхня будова.

Розпочинається дума зачином, в якому вказується на місце або час дії. Прикладом може бути поетичний зачин "Думи про козака Голоту: "Ой полем, полем килиїмським, То шляхом битим ординським, Ой там гуляв-козак Голота".

Розповідь про основну подію, яка йде після зачину, як правило, дуже детальна. Вона

уповільнена додатковими епізодами, описами одягу, вчинків героїв, словами-повторами. Кінцівка думи славила героїв та бажала їм усякого добра та гаразду.

Рядки у думі можуть бути не заримованими, але дума завжди має свій виразний ритм. Це дає можливість виконавцеві змінювати мелодію, слова, імпровізувати.

Для виконання дум потрібна спеціальна підготовка. Сьогодні таку підготовку здійснюють кобзарські школи. Відомою кобзарською школою в Україні є Стрітівська, в якій працюють такі талановиті кобзарі, як брати Микола та Василь Литвини. Кобзарське мистецтво, виконання дум зберегли українці в діаспорі. На весь світ стали відомі виконавці цього жанру - Китастий та Мішалов.

Перегляд відео «Дума про козака Голоту».

(Обговорення думи-визначення характерних особливостей виконання).

Історія кобзарства в Україні — довга та складна і до сьогодні повністю ще не вивчена. Назви народних співаків-музик походять від назв музичних інструментів, на яких вони грали: кобзи, бандури та ліри.

Улюбленим інструментом українського народу була кобза, на якій спочатку грали сліпі люди. Найдавніша кобза мала тільки 3 струни. Поступово кількість струн збільшувалася. У другій половині XIX століття їх було навіть 45. Зрозуміло, що збільшення кількості струн потребувало особливого хисту, спеціальної професійної підготовки.

Повертаючись із турецької неволі, обдаровані сліпці навчалися грати на кобзі-бандурі. Одні з них мандрували селами, заробляючи грою та співом на прожиття, інші приставали до козаків і супроводжували їх у походах. Кобзарів на Запорозжжі цінували, бо вони своїм співом закликали народ до боротьби за національне та соціальне визволення, оспівували героїчні подвиги козаків, пробуджували волелюбний дух нашого народу. Кобзарі творили, боролись і вмирили, як і сотні тисяч безіменних козаків та селян-повстанців. Кобзарі не були безсторонніми літописцями. Вони оспівували те, що їх хвилювало, тому й сьогодні, через стільки століть, не можна спокійно слухати їхній спів.

Кобзарство — це гордість українського народу. Його вивчення глибше допоможе розкрити духовну спадщину нашого народу. Вивчаючи життя та побут козаків виявилось, що серед запорожців було багато хороших музикантів, які грали на кобзі, цимбалах, скрипці, сопілці тощо. Найулюбленішим і найпопулярнішим серед козаків — була кобза, яку козаки називали «вірною дружиною».

Кобзарі і лірники різнилися своїми інструментами та репертуаром. Кобзарі виконували здебільшого — думи, а лірники - вірші релігійного змісту. Хоча думи співали іноді і лірники.

На відміну від історичних пісень, які можуть виконуватися як соло так і хором, думи виконуються тільки одним співаком.

Творцями й виконавцями українських дум вважають кобзарів. Головна риса дум — імпровізація. Кобзар запам'ятовує не текст слово в слово, а сюжетну лінію, яку висловлює під час свого співу.

Київський літопис 1137 року згадує «співця гараздого» Мануйла, а Волинський літопис 1241 р. — Митусу. Кобзарі першими дізнавалися про майбутні повстання і вирушали з Січі, аби своїм словом і співом розбудити народ. Ішли від села до села, від церкви до церкви і сповіщали потім ватажкам про готовність до виступів. Разом з побратимами вони були у походах, разом з ними гинули.

Остап Вересай, Іван Крюковський, Андрій Шут, Іван Стрічка, Федір Холодний, Іван Григорович Кравченко-Крюковський — народні співці XIX століття, які зберегли, донесли до записувачів думи та історичні пісні часів розквіту кобзарства.

Перегляд репродукцій картин із зображенням кобзарів та лірників. (Остап Вересай, І.Кравченко-Крюковський).

Найяскравішою особистістю серед українських кобзарів був співець із Прилуччини Остап Вересай. Народився він у с. Калюжинці Полтавської губернії у родині сліпого скрипаля-кріпака. У чотирирічному віці втратив зір. Для незрячого підлітка стати кобзарем був єдино правильний вибір. Досягнувши п'ятнадцятирічного віку і маючи великий хист та бажання навчатися музиці,

розпочав науку. Кобзарському мистецтву, зазвичай, вчилися 3 роки і 3 місяці, віддаючи заробіток майстру. Після посвяти «на майстра», отримавши кобзу та трохи грошей «на щастя», кобзар Лобза (як почали звати Вересая) пішов у народ.

Відкрив для дослідників геніального кобзаря друг Т. Шевченка, російський художник Л. Жемчужников, який майстерно виконав портрети Вересая. З того часу увага фольклористів, композиторів і художників до «останнього кобзаря України» не згасала. У 1873 р. творчості О. Вересая було присвячено позачергове прилюдне засідання, на яке запросили самого кобзаря. Видатний український композитор М. Лисенко високо оцінив його майстерність. Дуже багато виступав Вересай, подорожуючи від міста до міста. Успіх був вражаючий. «Сліпий малоросійський бандурист Вересай, старик — 68 років, середній на зріст, на голові жодної сивої волосини, тільки борода здавалася посивілою, ...колишній кріпак, одягнутий у малоросійський каптан, підперезаний червоним поясом, бандура на вірьовочці через спину...» — таким побачила публіка у приміщенні «Благородного собрания» О. Вересая 1875 р. Про «Гомера з України» — саме так назвали кобзаря журналісти — із захопленням повідомили всі петербурзькі газети і журнали. Виступав кобзар і в царському палаці, після чого від враженої співом царської родини отримав табакерку з дарчим написом. За виконання пісні «Нема в світі правди» у Прилуках потрапив співець до в'язниці, але врятувала табакерка. Відтоді кобзар називав її своїм «пачпортом». (Показ репродукції картини М. Дерегуса «Малий Тарас слухає кобзаря».)

Була у житті кобзаря незабутня зустріч з Т. Шевченком. Поет відвідав старого Вересая і подарував йому свій «Кобзар», власноручно написавши: «Брату Остапу від Т. Г. Шевченка». Тільки на схилі літ погодився старий кобзар взяти до себе учнів: кобзарське мистецтво не втратилося, традиція не перервалася.

Помер народний співець у квітні 1890 року. Проводжали в останню путь усім селом, вкривши могилу живими квітами. «Останній співець козацької минувшості України», ставши легендою за життя, залишився навіки на рідній землі

У с. Сокиринці засновано кімнату-музей Остапа Вересая, а 1978 р. встановлено пам'ятник.

Ще за життя кобзаря слава про нього облетіла весь світ. У багатьох європейських країнах, в Америці почали з'являтися статті й окремі видання про унікального співака, своєрідність пісенного багатства українського народу. Постать Остапа Вересая яскраво виокремлюється в духовному житті нашого народу, а його ім'я стало символом українського кобзарства.

Одночасно із О. Вересаєм на Полтавщині жив талановитий кобзар Іван Григорович Кравченко-Крюковський. Сам О. Вересай ставив його вище від себе. Народився Кравченко в сім'ї кріпака дворян Крюковських, від них дістав прізвисько — Крюковський.

Тяжким було дитинство майбутнього кобзаря. Панич дуже знущався з однолітка-кріпака. Десь у десятирічному віці хлопець почав сліпнути. Не допомогло жодне лікування, все було марно. Тоді старий пан відпустив його на волю, не давши ні хати, ні поля. «Ти сліпий, — сказав йому, — нащо тобі хата? Ти у людей де-небудь проживеш». На три роки хлопця віддали в науку до кобзаря.

Кравченко-Крюковський користувався надзвичайним авторитетом у кобзарів та лірників:

по-перше, як людина високообізнана; по-друге, як «панмайстер», тобто президент доволі складної кобзарсько-лірницької організації; по-третє, як людина надзвичайно справедлива. У 1882 р. було надруковано думи і коротку біографію, записані від бандуриста. Так сталося, що мистецтво цього «великого кобзаря», як називали його сучасники, залишилось недостатньо вивченим, невідомий навіть увесь його репертуар.

Народна пісня була завжди натхненням для професійних композиторів, які часто використовували її в своїх професійних творах.

Сьогодні ми познайомимося з творчістю видатного українського композитора М.В.Лисенком. В початкових класах ви вже знайомилися з його творами.

Пригадайте, що ви пам'ятаєте про композитора і які твори слухали.

(Відповіді учнів).

Микола Лисенко - гетьман української музики

Микола Віталійович Лисенко - видатний піаніст, хоровий диригент, композитор народився 20 березня 1842 року в с. Гриньки (Полтавська область), походив зі старовинного козацького старшинського роду. Дістав блискучу освіту. Закінчив Київський університет — природознавчий факультет. Захистив кандидатську дисертацію з біології (про розмноження нитчастих водоростей). Йому пророкували блискучу кар'єру вченого, пропонували залишитися викладати, але Лисенко обрав собі інший шлях, пов'язавши своє життя з музикою. Після навчання в Лейпцизькій консерваторії (клас фортепіано) його називали піаністом-віртуозом. Вчився у Римського- Корсакова в Петербурзькій консерваторії. Він — організатор хорів, які пропагують українську музику. Коло інтересів Миколи Віталійовича — величезне. Він створив Товариство любителів музики і співу, працював у Південно-Західному відділенні Російського географічного товариства. Був людиною високої ерудиції, енциклопедистом і багатогранно обдарованою особистістю. Один із перших інтерпретував «Кобзаря» Шевченка, робив обробки народних пісень, автор 10 опер, вокальних творів, сонат, рапсодій, сюїт, полонезів, ноктюрнів, фундатор музично-драматичної школи. Володів неабияким літературним талантом. Написав фольклорні праці — «Дума про Хмельницького і Барабаша», «Народні музичні інструменти на Україні». І це далеко не повний перелік інтересів і діянь М. Лисенка.

З ім'ям Миколи Лисенка пов'язане становлення української національної опери.

Сьогодні ми прослухаємо уривок з опери «Богдан Хмельницький» - Дума кобзаря.

Перегляд відео «- Дума кобзаря».

Запитання до учнів.

- Який характер твору?
- Про що розповідає нам кобзар?
- Яка манера виконання думи?

Словникова робота.

Дума – це віршований твір, що виконується (зазвичай соло) речитативом, що інколи переходить у більш співучий мелодичний малюнок, під акомпанемент кобзи, бандури чи ліри.

Кобза – багатострунний щипковим інструмент.

Ліра – щипковий інструмент, який має особливе коліщатко, що крутять за допомогою ручки.

УІІІ. Актуалізація набутих знань. Рефлексія.

Закінчи речення.

1. Думи –це....
2. Появу українських дум учені дослідники пов'язують з...
3. Найулюбленішим і найпопулярнішим серед козаків інструментом ....
4. Головна риса дум -...
5. Автор опери «Богдан Хмельницький» -...

Підсумок уроку. Оцінювання учнів.

Дума – найвизначніша частина українського народного епосу. До її особливостей належать реалістичність, історизм.

Кобзарство – самобутнє явище світової культури, предмет української гордості.

Кобзарі та лірники – уособлення національного характеру,джерело духовності сучасників та майбутніх поколінь.

Творче домашнє завдання. Слухати українські думи, розповідати про зміст. Підготувати повідомлення про видатних кобзарів України.(За бажання та можливостями).

Урок 13

О.М. Мамієнко,
учитель музичного мистецтва Соколівської
загальноосвітньої школи I-III ступенів
Тальнівської районної ради

Тема. Українські народні музичні інструменти.

Мета: ознайомити учнів з найвідомішими українськими музичними інструментами та визначити їх роль в музичній творчості українського народу; розширити уявлення учнів про особливості виконання музики народним ансамблем троїстих музик, навчити розрізняти звучання сопілки, скрипки, цимбалів; розвивати вокально-хорові навички, вміння осмислено та виразно виконувати музичні твори; виховувати почуття любові до народного мистецтва.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: комп'ютер, презентація, музичний центр, аудіо та відео записи, музичний інструмент.

План уроку

1. Організаційний момент. Музичне вітання
2. Актуалізація опорних знань
3. Вивчення нового матеріалу:
  - слухання твору у виконанні троїстих музик
  - «Біла казка» - демонстрація, розучування пісні
4. Виконання тестових завдань.
5. Підсумки уроку.
6. Вихід учнів з класу.

ХІД УРОКУ

1. Організаційний момент. Музичне вітання.

2. Актуалізація опорних знань.

3. Вивчення нового матеріалу.

Знайомство з народною музичною культурою важко уявити без опису самих музичних інструментів. У світі існує величезна кількість народних музичних інструментів. Вони різні за формою, створені з різних матеріалів, по-різному оздоблені.

- *Які українські народні інструменти ви знаєте? Назвіть.*

- Особливе місце в музичній творчості українського народу займають українські народні інструменти, які є неповторними та мелодійними. Вони виявляють багатство його душі, творчу вдачу, свідчать про високу матеріальну і духовну культуру. Українські народні музичні інструменти є одним з яскравих підтверджень наспівного, мелодійного характеру української музики, її багатоголосся. Своїм корінням народні інструменти України сягають часів Київської Русі. Давньоруський гудок, гусли, поздовжні флейти, сопілка, бубон - всі ці тогочасні інструменти увійшли до музичної культури українського народу. Найвідомішими українськими народними інструментами є сопілка, скрипка, кобза, бандура, ліра, коза, цимбали, бубен. Традиційним українським народним інструментом є кобза. Цей музичний інструмент часто згадується в українській літературі і є образом традиційної музичної творчості українців. Вона була вірною подругою народних виконавців специфічного українського музичного жанру – дум.

- Одним з найдавніших видів української народної музики є ТРОЇСТІ МУЗИКИ.

Словник музичних термінів

ТРОЇСТІ МУЗИКИ - український народний музичний ансамбль, до складу якого входять

три виконавці, який виступав на народних святах, весіллях, ярмарках.

- Троїсті музики відігравали важливу роль у побуті українського села: на народних святах, весіллях, ярмарках тощо. Вони виконували переважно танцювальні і пісенні мелодії.

Слухання. Розповідь про троїстих музик.

- У наш час, залишивши за собою традиційну назву, українські троїсті музики значно розширили свій склад.

Струнні інструменти представлені скрипкою, басолею або контрабасом, цимбалами, інколи – бандурою.

Духові інструменти представлені флейтою, кларнетом, сопілкою, зрідка – трубою.

Клавішні інструменти в українських ансамблях представлені баяном.

Ударні інструменти - барабаном разом із мідними тарілками чи барабаном із бубном.

Усі вони зустрічаються в народних ансамблях у різноманітніших поєднаннях. Проте є інструменти, без яких укомплектування неможливе – це скрипка і цимбали.

Перегляд відео фрагменту «Троїсті музики»

Аналіз прослуханого твору

- Які почуття, настрої ви відчули у прослуханому творі?

- Поміркуйте, який характер прослуханого твору?-

- В якому темпі звучала музика?

- Як ви гадаєте, які за характером мелодії найчастіше виконували троїсті музики?

Вокально-хоровий спів

Зима завжди була найкрасивішою порою року, що завойовувала серця письменників, поетів, художників... У літературі й мистецтві цей період завжди асоціюється з різними «сніжними» мотивами: вкутані в білі шапки ліси, пухнаті білі покривала на полях, сани, що пробираються через високий сніг. Починаючи з пейзажу за вікном, зима зазвучала перед нами музичними та живописними барвами. Досі ми лише сприймали зимові образи, насолоджувалися їх мистецьким втіленням. Час самим заспівати, приєднатися до зимових пейзажів із піснею вже знайомих нам авторів Ольги Янушкевич та Марії Ясакової „Біла казка”.

Демонстрація пісні „Біла казка”

Розучування Запитання до учнів.

- Про що розповідається в пісні?

- Які особливості музичної мови пісні? Який ритм, мелодія?

- Які вірші, пісні, присвячені зимі, ви можете пригадати?

4. Виконання тестових завдань.

5. Підсумки уроку.

Виникнення троїстої музики — велике досягнення в музичному житті українського народу, основа розвитку інструментальної народної музики.

Музичні інструменти — це яскраве свідчення мистецького життя трудового народу, показник його духовного розвитку й удосконалення.

Бандура, сопілка, трембіта і цимбали

Українські інструменти, вкраїнська в них душа

Бандура, сопілка, трембіта і цимбали

Ви слава наша давня, ви гордість і краса.

Саме такими словами оспівані українські народні музичні інструменти в пісні композитора Оксани Сеньків «Музичні інструменти», яку я пропоную вам послухати.

- ***Слухання пісні «Музичні інструменти».***

6. Вихід учнів з класу.

Урок 14

С.А. Войцях,
учитель музичного мистецтва Чорнобаївської
гімназії Чорнобаївської районної ради

Тема. Народна музика. Українські народні танці.

Тип уроку: комбінований.

Мета: ознайомити учнів із українською танцювальною музикою та хореографією. Вчити виразно виконувати вивчену пісню. Виховувати любов до народної музики, культуру слухання та обговорення музичного твору. Розвивати музичний слух, почуття ритму, співацький діапазон.

Програмний зміст:

Українські танці – слухання

О.Янушкевич «Біла казка» - виконання

Обладнання: мультимедія, музичний інструмент, класна дошка, роздатковий матеріал – таблиці характеристик.

Використана література:

Програма.

Джерела мережі Інтернет: <http://softacademy.lnpu.edu.ua/Programs/UkrainianDance/00.htm>

ХІД УРОКУ

Вхід під звучання пісні «Біла казка» Привітання.

Розспівування.

Актуалізація:

- на яких 3 китах тримається музичне мистецтво?

- Назвіть ознаки та призначення танцю.

- Які українські народні танці ви знаєте?

Сьогодні ми поринемо у світ народного танцю, але насамперед, дізнаємось їх назви і спробуємо впізнати їх по звучанню.

Український танець займає значне місце серед культурних надбань нашого народу. Широка популярність українського танцю в нашій країні та за кордоном пояснюється невичерпним багатством тем і сюжетів, щирістю, життєрадісним запалом, гумором. У танцювальних образах розкривається національний характер народу, відображаються явища, взяті безпосередньо з його побуту та праці, рідна природа тощо. Наявність яскравих побутових рис і особливостей, поєднаних з віртуозною технікою, надає українському танцю своєрідного колориту.

Танець – мистецтво, що існує в часі й просторі. Воно живе в момент виконання. Без виконання його можна уявити тільки на підставі свідчень. Протягом багатовікової історії народу танець збагачувався і видозмінювався. У ньому знаходили своє відображення героїзм боротьби, радість праці, ігри, пов'язані з різними порами року, ліричні мотиви.

Танці, що існують в Україні, можна поділити на три основні жанри:

- Танці хороводного плану (веснянки, купальські хороводи та інші);

- Сюжетні танці – відтворення явищ природи, народного побуту, тема праці, народна героїка тощо;

- Побутові танці (гопак, козачок, кадрилі, гуцулки, коломийки та інші).

Побутові танці

Побутові танці беруть свій початок в хороводах. Цей жанр найстаріший і є основою української народної хореографії. В побутових танцях відображаються істотні риси характеру українського народу: волелюбність, героїзм, завзяття, винахідливість, дотепність, нестримна веселість тощо.

Ці танці супроводжуються мелодіями, дуже різноманітними за характером і ідейно-емоціональним змістом, значна частина яких виконується в народі як самостійні інструментальні п'єси.

Побутові танці є невід'ємною частиною щоденного життя народу. Їх виконують на масових вечорах, гулянках і т.д.

До жанру побутових танців належать метелиці, гопаки, козачки, коломийки, гуцулки, верховини, польки і кадрилі. На основі спільних стилістичних особливостей хореографії та музики їх можна розподілити на три групи:

- 1) метелиці, гопаки, козачки;
- 2) коломийки, гуцулки, верховини;
- 3) польки та кадрилі.

В побутових танцях народ зовсім відмовився від тексту, залишивши лише окремі вигуки в кульмінаційні моменти танцю

Словник музичних термінів

Метелиця. Зміст танцю передається активною динамікою рухів, швидкою зміною фігур і різноманітними крутіннями, що ніби відтворюють хуртовину-метелицю.

Гопак. Назва цього танцю походить від вигуку “гоп!”. Танець в основному імпровізаційний. В народі танцюють так, щоб танцюристи один одному не заважали.

Гопак масовий танець, який у давнину виконувався лише чоловіками, котрі змагалися в стилі, спритності, мужності. Танець будувався за принципом, хто кого перетанцює. Танець-змагання, провідна роль належить чоловікам, які виконують складні рухи, присядки, стрибки, повзунки, технічне обертання. Мелодії гопаків часто змінюють свій характер: від мужнього й героїчного до радісного й запального.

В танці використовують стрибки, присядки і різноманітні примхливі крутіння. Ці та інші танцювальні рухи танцюристи намагаються виконати якнайкраще, і між ними ніби виникає своєрідне змагання, аналогічне до російського “переплясу”.

В минулому гопак виконувався тільки чоловіками і, поряд з метелицею, був одним з улюблених танців запорізьких козаків.

Тепер цей танець виконують жінки і чоловіки разом. Поряд з ним, гопак може виконуватись одним (обов'язково чоловіком), двома, трьома і більше танцюристами. Отже, у виконанні цього танцю основна роль належить чоловікам.

В сценічній обробці гопак має композиційну структуру, яка складається з окремих танцювальних фігур. В чергуванні цих фігур все підпорядковане тому, щоб зобразити в танці героїку, силу. Мужність тощо.

Козачок. Походження назви цього танцю пов'язане з життям воїнів-козаків. В кінці ХУІ, на початку ХУІІ століття виникла народна драма “Вертеп”). Це лялькове видовисько складалося з двох частин. Перша з них – варіант епізоду із “священної історії”, легенди про народження Христа. В другій частині центральним персонажем був козак-запорожець. Він добре грав на бандурі, співав і танцював. Цей танець дістав назву козачка. У “Вертепній” дії козачок характеризував молодечу відвагу, завзяття і невичерпний оптимізм непереможного козака-запорожця.

А тепер познайомимось із звучанням української танцювальної музики: слухаючи перший твір вам потрібно за визначенням визначити назву танцю, розповісти про його характер.

Перегляд кліпів: Гопак, Козачок, «Метелиця».

Який із переглянутих танців найближчий по сюжету до вивченої пісні?

Робота в тексті та виразне виконання вивченої пісні «Біла казка» .

Закріплення

Тестові завдання

1. Назва цього танцю походить від вигуку, у давнину виконувався лише чоловіками, котрі змагалися в стилі, спритності, мужності.

- метелиця;
- козачок;
- гопак.

2. Метелиця, козачок, гопак:

- сюжетні танці;
- побутові танці;
- хороводи.

3. Козачок...

- походження назви цього танцю пов'язане з життям воїнів-козаків;
- зображає героїку, силу, мужність;
- Зміст танцю передається активною динамікою рухів, швидкою зміною фігур і різноманітними крутіннями...

Д/з перегляд телепередач, в яких демонструються українські народні танці.

Урок 15

С.А. Войцях,

учитель музичного мистецтва Чернобаївської
гімназії Чернобаївської районної ради

Тема. Обрядові пісні.

Тип: комбінований.

Мета: закріплення знань українських народних обрядів, знайомство із піснями зимових свят, їх тематикою та виконавськими особливостями. Виховувати культуру виконання та слухання музики. Прививати любов до народної музики, звичаїв та традицій. Розвивати музичні задатки учнів.

Програмний зміст: О. Янушкевич «Біла казка» - виконання;

Українські народні пісні «Добрий вечір тобі...» та «Нова радість» - слухання

Обладнання: мультимедія, музичний інструмент, класна дошка, роздатковий матеріал – таблиці характеристик.

ХІД УРОКУ

Вхід до класу під звучання мелодії пісні «Нова радість»

Привітання, оголошення теми та мети уроку. Актуалізація:

- які танці ви переглядали протягом тижня, як називаються телепередачі, в яких демонструвались танці?

- Які з них вам особливо сподобались, чим саме?

- Наближаються зимові свята, чи супроводжуються, на вашу думку, традиційні зимові обряди танцем?

- Що ви знаєте про колядки? – це величальні обрядові пісні зимового циклу, які походять з глибокої давнини, в них архаїчні мотиви й образи перепліталися з біблійними;

- Які пісні називаємо щедрівками? - обрядові пісні на Новий рік (різновид колядок) із щедрими побажанням врожаю, здоров'я і достатку на наступний рік; їх співали окремо господареві, господині, хлопцеві, дівчині, усій родині; дитячі - жартівливі, пародійні.

В привітальних програмах часто використовується танок, він є окрасою програми, але все ж пісня є головною в традиційному обряді.

Обрядові пісні —це пісні, які виконувались під час різних народних свят та обрядів. Ці пісні тісно зв'язані з язичницькими віруваннями. Слов'яни вірили в сили природи, в духів природи та вважали, що обрядовими піснями можуть вплинути на них та примусити їх діяти в бажаному напрямку. Обрядова поезія дуже тісно зв'язана з працею людини, з родинним побутом та з народним календарем. У різні пори року виконувались різні обрядові (календарно-обрядові) пісні. Ці пісні повинні були забезпечити успіхи в господарюванні, добрий урожай, щастя в родинному житті. Наприклад: на сільських майданах і галявинах співали веснянки і гаївки, під час Зелених свят — русальні пісні, на Івана Купала — купальські пісні. По закінченню жнив,

люди співали жниварські пісні, славлячи землю за те, що дала їм гарний урожай. Під час зимового сонцестояння виконували сонцесяйні пісні.

Пізніше календарно-обрядові пісні поступово втрачали зв'язок з давніми обрядами, почали підпорядковуватись християнським святкам. Надзвичайної популярності в народі набули колядки та щедрівки. Ці пісні приурочувались до основних свят зимового циклу: колядки — до Різдва (7 січня), щедрівки — до Нового Року (за старим календарем 14 січня). Календарно-обрядова пісенна поезія має три умовних цикли: зимовий, весняний та літній. До зимового циклу календарних пісень входять колядки і щедрівки. Істотної різниці щодо змісту в цих двох близьких видах пісень немає. Це - новорічні вітання, побажання успіху в новому землеробському році, побажання здоров'я сім'ї, величання господаря, прославлення праці хлібороба та її здобутків.

Слухання «Добрий вечір тобі, пане господарю»

Християнська церква переслідувала язичницький, життєрадісний дух первісних новорічних обрядів. Проте, не в змозі витравити колядування й щедрювання, вона намагалася підлаштувати їх до християнської релігії. В обрядах з'явилися нові, переважно релігійні сюжети й мотиви.

Слухання «Нова радість стала»

Однак **колядки й щедрівки** зберегли й природні образи сонця, місяця, дощу, хліборобської праці, зерна, хліба. Мета новорічних обрядів та ігор - звеличити трудову людину, піднести її дух, вселити віру в успіх, висловити побажання «щедрого вечора, доброго вечора».

А якими піснями, віршами ви вітаєте свою родину, сусідів, друзів?

Я пропоную поділитись на три групи (по рядах). Кожній групі, за жеребкуванням, буде визначено певну дату – традиційне свято. Вам потрібно розповісти про традиції святкування у вашій родині саме цього свята та визначити назви пісень, які будуть доречними для святкування.

1 група – 6 січня (вечір); (Святвечір)

2 група – 7 січня; (Різдво Христове)

3 група – 13 січня. (Щедрий вечір).

Знання пропоную використати в святкуванні та передати своїм рідним.

Доречною буде на святах і весела святкова пісня «Біла казка»

Повторення вивченої пісні, робота в тексті. Виконання в групах та солістами.

Закріплення.

Тести.

1. Пісні, які виконувались під час різних народних свят та обрядів:

- побутові пісні;
- обрядові пісні;
- історичні пісні.

2. У яких піснях архаїчні мотиви й образи перепліталися з біблійними:

- щедрівки;
- колядки;
- гаївки.

3. Пісня «Добрий вечір тобі, пане господарю»:

- колядка;
- щедрівка;
- веснянка.

4. В щедрівках...

- співали окремо господареві, господині, хлопцеві, дівчині, усій родині;
- уславлювали народження Ісуса Христа;
- оспівували день сонцестояння.

Домашнє завдання: слухання та запис, по можливості, від бабусь та дідусів старовинні обрядові пісні.

Підсумок. Аналізування роботи учнів на уроці. Оголошення оцінок.

Прощання.

Урок 16

І.О.Шведенко,

учитель музичного мистецтва Леськівської
загальноосвітньої школи I-III ступенів
Черкаської районної ради

Тема. Народна музика (закріплення та узагальнення знань).

Мета: закріплення та узагальнення матеріалу теми семестру "Народна музика". Перевірка знань учнів за темою.

Тип уроку: урок узагальнення теми.

ХІД УРОКУ

Вступ. Музичний фольклор вокальна, інструментальна, вокально-інструментальна і музично - танцювальна творчість народу, основний вид і підсумок художньої творчості багатьох поколінь, який ґрунтується на історичних традиціях розвитку творчості різних груп та шарів населення. Народна музика створюється і передається в усній формі від виконавця виконавцеві, від покоління до покоління, утворюючи т.з. традиційний фольклор. Народна музика відзначається різноманітністю жанрів і форм, в ній утворилось справжнє розмаїття мелосу, багатоголосся, ладотональних систем, ритміки тощо, властивих кожній культурі. Авторами народної музики є творчо обдаровані представники народу, що звичайно лишаються невідомими. Виконавці народної музики - акини, ашуги, гусярі, кобзарі, кюйші, леутари, менестрелі, скоморохи, шпільмани та інші, які змінюють і удосконалюють форму народної музики, наближуючи її до вимог сучасності, але зберігаючи національну автентичність і самобутність. Найпоширеніша галузь народної музики - народна пісня, де визначальною рисою є органічна єдність і взаємовплив наспіву, мелодії і поетичного слова. Важливу роль у музичному побуті відіграє надзвичайно багата і різноманітна танцювальна народна музика. Життєдайним джерелом і основою професійної національної музичної культури, як усної традиції, так і оригінальної композиторської творчості.

Спів колядок та щедрівок.

Слухання колядок та щедрівок.

Перегляд відео

Підсумки уроку

Сьогодні ми закріпили знання з теми „Народна музика” за допомогою слухання, виконання, перегляду відео.

Домашнє завдання: слухати музику за власним вибором, розповісти про її зміст та звучання. За бажанням відтворити засобами образотворчого мистецтва зміст музичних творів, що звучали на уроці.

ТЕМА III. ПРОФЕСІЙНА МУЗИКА

Урок 17

С.А. Войцях,
учитель музичного мистецтва Чорнобаївської
гімназії Чорнобаївської районної ради

Тема. Професійна музика.

Мета: ознайомити із поняттям «професійна музика», розкрити її особливості та форми викладення музичного матеріалу. Розучити нову пісню, вчити учнів визначати логічні наголоси при її виконанні. Виховувати культуру сприйняття та обговорення музичного твору, прихильність до академічної музики.

Розвивати музичний слух та почуття ритму учнів.

Програмний зміст:

М.Леонтович «Щедрик» - слухання;

Н.Май «Зима» - розучування.

Обладнання: мультимедія, музичний інструмент, класна дошка, роздатковий матеріал – таблиці характеристик.

ХІД УРОКУ

Вхід до класу під звучання пісні Н.Май «Зима».

Привітання, оголошення теми та мети уроку.

Розспівування, спів колядок, щедрівок

Актуалізація:

- яку ви музику слухали протягом зимових канікул?

- Назвіть кінофільми, мультфільми, в яких звучала народна музика?

- Як ви вважаєте, народна музика в усній народній творчості має саме таке звучання, чи форма подачі дещо змінена?

Ви помітили різницю: народна музика, яку ми чуємо в концертних залах, на телебаченні має інше звучання.

ОБРОБКА - видозмінювання музичного твору шляхом гармонізації, аранжування. Найширше застосування цей термін має щодо народних мелодій.

А як же виникло професійне мистецтво, яке супроводжує наше життя?

ХОР - Музичний твір, призначений для хорового виконання.

Про професійне музичне мистецтво східно-слов'янських племен існують відомості з часів Русі. З прийняттям християнства у кінці X століття на теренах України з'являється церковний спів, що формувався під впливом візантійської та української народної музики.

XVII — XVIII століття

Важливою подією у формуванні професійного музичного мистецтва стало відкриття у 1632 році Києво-Могилянської академії, Глухівської школи, де викладались також і музичні предмети. Її вихованці популяризували вертеп, а пізніше — канти. Серед випускників Академії — багато українських митців, зокрема Григорій Сковорода, Артемій Ведель, Дмитро Бортнянський, Максим Березовський.

XIX — початок XX століття

XIX століття в історії музики визначається виходом на світову арену багатьох національних шкіл, що пов'язано з ростом національної свідомості європейських народів, що знаходились під владою імперій. Слід за польською та російською постає і українська національна композиторська школа. За українськими письменниками і поетами, професійні музиканти XIX ст. почали звертатися до народної тематики, обробляти народні пісні, які виконувались талановитими аматорами у супроводі народних інструментів — кобзи, бандури, цимбал, скрипки, ліри та ін. На початку 19 століття в українській музиці з'являються перші

симфонічні твори та камерно-інструментальні твори. Діяльність аматорських і відкриття перших професійних театрів (Київ — 1803, Одеса — 1810), у яких ставилися музично-сценічні твори на національні сюжети, зіграли важливу роль у становленні української опери, першою з яких вважається «Запорожець за Дунаєм» Гулака-Артемовського (1863). У Західній Україні в різних жанрах хорової та інструментальної (в тому числі симфонічної) музики працювали композитори М. М. Вербицький, С. І. Воробкевич.

Основоположною для розвитку національної професійної музики стала різнобічна діяльність М. В. Лисенка, який створив класичні зразки творів у різних жанрах (зокрема 9 опер, фортепіанна й інструментальна музика, хорова і вокальна музика, переважно на слова українських поетів, в тому числі Т. Шевченка). Він же став організатором музичної школи в Києві (1904; з 1918 — Музично-драматичний інститут ім. Лисенка). Інтерес до української тематики та фольклору проявили і композитори, що працювали за межами України. Особливо слід відмітити творчість Петра Чайковського, що походив з відомого українського козацького роду «Чайків». Українські мелодії використані композитором у ряді творів, зокрема у Другій симфонії та Концерті для фортепіано з оркестром № 1, ряд творів написано на українські сюжети, зокрема опери «Мазепа» і «Черевички». Українська тематика присутня також у творчості Ференца Ліста, що мандрував Україною в кінці 1840-х — це п'єси для фортепіано «Українська балада» і «Думка», а також симфонічна поема «Мазепа». Українські коріння має також Ігор Стравінський, значна частина його ранніх творів була написана в Устилузі на Волині.

На початку ХХ століття всесвітню славу здобули плеяда українських виконавців. Це — співачка Соломія Крушельницька, О. Петрусенко, З. Гайдай, М. Литвиненко-Вольгемут, співаки М. Е. Менцинський, О. П. Мишуга, І. Паторжинський, Б. Гмиря піаніст Володимир Горовиць, хоровий диригент О. О. Кошиць, за межами України стали відомі хорові обробки М. Д. Леонтовича. Уперше всесвітньо відомий хор «Щедрик» був виконаний хором Київського Університету у 1916 році — у період, коли композитор працював у Києві, де керував хоровими колективами, викладав в Музично-драматичному інституті ім. Миколи Лисенка, працював в музичному відділі Київського обласного комітету та у Всеукраїнському комітеті мистецтв та очолив щойно створений державний оркестр.

Слухання «Щедрик»

- Що М. Леонтович узяв із народної щедрівки до свого хору?
- Які візуальні образи виникають під час слухання хору?
- Які настрої підсилено в обробці Леонтовича в порівнянні із народною щедрівкою?
- Якими засобами музичної виразності?

Під час розучування пісні спробуймо також яскраво передати настрої пісні про прекрасну пору року — зиму.

Розучування пісні Н. Май «Зима»

Виконання в групах, виступ кращої групи виконавців.

Закріплення. Тести.

1. Обробка народної пісні це...

- Музичний твір, призначений для хорового виконання;
- видозмінювання народної пісні шляхом гармонізації, аранжування;
- інструментальний твір, в якому яскраво виражений наспів.

2. Професійні композитори XVII — XVIII століття:

- Артемій Ведель, Дмитро Бортнянський;
- М. Лисенко, П. Чайковський;
- І. Стравінський, М. Леонтович.

3. Російський композитор, який походив із відомого козацького роду:

- М. Березовський;
- М. Лисенко;
- П. Чайковський.

4. Коли професійні композитори почали звертатися до народної тематики, обробляти народні пісні?

- 17 століття;
- 18 століття;
- 19 століття.

Підсумок. Аналізування роботи учнів на уроці.

Оголошення домашнього завдання: слухання народної музики в професійній обробці.

Прощання.

Урок 18

О.В.Зирянов,

учитель музичного мистецтва Черкаської
загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2
Черкаської міської ради

Тема. Програмна і не програмна музика.

Мета. Дати уявлення про програмну музику. Визначити характерні риси музичних творів А. Вівальді, Н. Май. Розвивати вміння вдумливо сприймати та інтерпретувати різнопланові за змістом твори, творчу уяву, здібності. Виховувати інтерес до музичного та візуального мистецтва, до музики композиторів-класиків та художників-пейзажистів.

Музичний та візуальний матеріал: А. Вівальді. «Зима» із циклу концертів «Пори року» (слухання); Н. Май «Зима» (розучування).

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: музичні інструменти, музичний центр, DVD, портрет композитора А. Вівальді.

ХІД УРОКУ

1. Організаційний етап уроку.

Вхід учнів до класу (кабінету) під звучання пісні Н. Май «Зима».

Музичне вітання. (*Музичний матеріал на розсуд учителя.*)

2. Актуалізація опорних знань, музичного досвіду та вражень учнів.

Бесіда про новорічну, святкову музику. Музичні враження учнів.

Запитання до учнів.

Яка музика вас вразила, залишила незабутні відчуття?

Про яку музику ви хотіли б розповісти? Яку пісню хотіли б виконати?

Виконання пісні за бажанням учнів.

3. Мотивація навчальної діяльності учнів.

На попередніх уроках ми дізналися про багатий і різноманітний світ мистецтв та їх взаємозв'язок. З'ясували поняття народна та професійна музика, їх спільні та відмінні риси. Сьогодні продовжимо вивчення теми професійної музики та з'ясуємо поняття програмної та не програмної музики.

Послухайте вірш, присвячений зимі.

4. Слухання вірша А. Вівальді

Дрожишь, замерзая, в холодном снегу,

И севера ветра волна накатила.

От стужи зубами стучишь на бегу,

Колотишь ногами, согреться не в силах

А в небе Сирокко с Бореем сошлись,

Идёт не на шутку меж ними сраженье.

Хоть стужа и вьюга пока не сдались,

Дарит нам зима и свои наслажденья.

!!! Або - Надежда Радченко Зима

Часть 1. ALLEGRO NON MOLTO

Дырявый плащ согреться не поможет -
Пронизывает ветер до костей
И пробирает холодом до дрожи
Строптивый, несговорчивый Борей,
Метёт в лицо колючею порошей,
Несёт промозглый воздух от морей.
Один вопрос упорно душу гложет:
Дойду ли до приветливых дверей?

Расвирепевший ветер ледяной
Всё сеет с неба белую пургу.
И бесконечен путь унылый твой,
И вязнут ноги у тебя в снегу.
Торопишься, дрожа, к себе домой
Ты ежась от мороза на бегу.

Учитель. Уявіть, що ви — художники.

Яку картину можна намалювати до цього поетичного твору?

Відповіді учнів.

Учитель. У вірші відчутні елементи зображальності, живе відчуття зимової завірюхи, зимової стихії, своєрідний літературний пейзаж.

Звернімося до словничка

Пейзаж (фр. *paysage*, від латин, *paus* — країна, місцевість) — це жанр образотворчого мистецтва, основним предметом зображення якого є природа.

Учитель. Уявіть, що ви — композитори.

Яку музику можна створити за змістом цього вірша? Опишіть це словами або спробуйте скласти свою мелодію.

Відповіді учнів.

6. Слухання концерту «Зима» із циклу концертів «Пори року».

Учитель. Сьогодні ми послухаємо концерт «Зима» з циклу програмних концертів для скрипки та струнного оркестру «Пори року». Це найпопулярніший програмний твір італійського композитора XVIII—XIX ст. Антоніо Вівальді, Побутує думка, що композитор сам склав прослуханий раніше вірші, аби якомога яскравіше показати зміст музики.

Антоніо Вівальді (1678—1741) — видатний італійський композитор, скрипаль, диригент. В історію музики він увійшов як творець жанру сольного інструментального концерту.

Серед 220 концертів для скрипки з оркестром, написаних композитором, найбільшої популярності набув чотиричастинний цикл «Пори року». Створений майже 300 років тому, він і сьогодні звучить у скрипковому виконанні, а також у перекладі для органа й навіть для електроскрипки.

Що ж являє собою жанр концерту та програмна музика?

Звернімося до словничка.

Концерт (від латин, *concerto* — змагаюся) — великий музичний твір для соліста та оркестру, де між ними відбувається змагання.

Програмна музика — це інструментальна музика, створена за певним сюжетом, що відображається в її назві. (Наприклад «Базіка» С. Прокоф'єва, «Три подружки» Д. Кабалевського).

Літературний сюжет музичних творів надає їм більш деталізованої програми.

Які інші програмні твори ви можете пригадати? (Відповіді учнів.)

Звернімося до словничка.

Непрограмна музика — це твори, що не мають художніх назв та літературного сюжету (наприклад прелюдії Ф. Шопена, Концерт для фортепіано з оркестром № 1 П. Чайковського).

Послухайте фрагмент концерту «Зима» А. Вівальді. Зверніть увагу на зображальність музики, характер її звучання та порівняйте з віршем.

Повторне читання вірша

Слухання концерту «Зима» (фрагмент).

Запитання до учнів.

Який пейзаж «намалювала» музика — спокійну, засніжену рівнину, веселий танок сніжинок чи сувору пісню зимових вітрів?

Який характер музики, темп, ритм?

Чи допомагає програмність концерту краще зрозуміти зміст, характер твору?

Учитель. Концерт «Зима» є вершиною художньої зображальності. У ньому напрочуд майстерно відображена пронизлива зимова холоднеча, завивання вітру. В епіграфі до цього концерту є такі рядки: «...під поривами крижаного вітру все живе тремтить у снігу». — Чому концерти А. Вівальді написані саме для скрипки?

Звернімося до біографії композитора. (Інформацію зачитує учень.)

Антоніо Вівальді родом із Венеції. Його батько був музикантом — скрипалем в оркестрі собору св. Марка. Антоніо був першим із шести дітей у сім'ї та єдиним з них, хто став музикантом. Навчившись віртуозної гри на скрипці у відомих педагогів, Антоніо Вівальді став, однак, священником і майже водночас викладачем консерваторії.

Він відомий як неперевершений скрипаль-віртуоз, талановитий композитор і педагог.

Висновок учителя. Музика Антоніо Вівальді яскраво й поетично «змальовує» зимові пейзажі. Такий «музичний живопис» дозволяє нам, слухачам, більш глибоко та емоційно сприймати навколишній світ.

8. Розучування пісні Н. Май «Зима»

9. Гра «Художники».

Учитель. Уявіть, що ви — художники.

Якою постає у вашій уяві «Зима»?

Заплющте очі й спробуйте уявити картину, створену піснею.

Якою ви бачите композицію (передній, задній плани) та колорит?

10. Підсумок уроку.

Запитання до учнів.

Яка музика звучала сьогодні на уроці?

Якій темі вона присвячена?

З якими мистецькими творами-пейзажами ви познайомились?

Що таке програмна та не програмна музика?

Висновок. Порівняння образів (життєвого змісту) музичного та образотворчого мистецтва за допомогою «внутрішнього слуху» або «внутрішнього бачення» дає нам змогу розвивати свою творчу уяву, глибше сприймати навколишній світ крізь призму мистецьких творів.

Спорідненість візуальних мистецтв (архітектури, скульптури, живопису) з музикою не є настільки очевидною, як, наприклад, музики й літератури. Проте ця спорідненість існує, оскільки музика відображає не лише те, що ми чуємо, а й те, що ми бачимо, відчуваємо.

Оцінювання роботи учнів на уроці.

11. Домашнє завдання.

Слухати музику за власним вибором. Відтворити зміст музичних творів, що звучали на уроці, за допомогою засобів живопису.

12. Вихід учнів із класу (кабінету) під звучання концерту «Зима» А. Вівальді.

Урок 19

О.В. Зирянов,
учитель музичного мистецтва Черкаської
загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2
Черкаської міської ради

Тема. Професійна музика.

Мета. Визначити особливості взаємодії музичного мистецтва та мистецтва слова (літератури) в вокальній музиці. Розглянути та визначити характерні риси вокальної музики. Розвивати вміння учнів мислити, інтерпретувати та виразно виконувати музичні твори. Виховувати інтерес, любов до музики, літератури.

Музичний матеріал: О. Антоняк. «Оди пісні» (розучування); Р Лоретті «О соле міо» (слухання); пісні за бажанням учнів або на вибір учителя.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: музичні інструменти (баян, темброво-шумові), магнітофон (музичний центр, DVD), ілюстрації до музичних творів, портрети композиторів О. Антоняка, Р. Лоретті

ХІД УРОКУ

1. Організаційний етап уроку.

Вхід учнів до класу (кабінету) під звучання «Оди пісні» О. Антоняка.

Музичне вітання. (*Музичний матеріал на розсуд учителя.*)

2. Актуалізація музичних вражень учнів.

3. Мотивація навчальної діяльності учнів,

Бесіда за темою «Музика та інші види мистецтва».

Учитель. Мистецтво — це чарівний світ краси, що з давніх-давен вабить до себе людей. Воно існує на землі вже майже сорок тисячоліть. Мистецтво створене людиною і є невід'ємною частиною життя, його вічним супутником.

Завдання та запитання учням.

- Спробуйте дати коротке визначення мистецтва. (*Мистецтво — це відображення природи, життя людей у художніх образах.*)
- Які види мистецтва ви знаєте?
- Розгляньте малюнки. Які види мистецтва вони нагадують?
- Чи однаково сприймаються твори різних Видів мистецтва?

Твори різних видів мистецтва — літератури, театру, танцю, музики, живопису, скульптури, архітектури тощо — по-різному «входять» у серце людини: одні з них ми сприймаємо зором, інші — слухом. Найважливішим та спільним для всіх видів мистецтва є те, що вони «проростають» із ґрунту, який має назву — життя. Кожний з видів мистецтва по-своєму відображає життєві явища, розмаїття навколишнього світу.

Чи є щось спільне між видами мистецтва? Чи споріднені вони?

Напевно, що так, оскільки мають спільну мету: передати людині думку митця, його ставлення до світу, до людини. Наше завдання полягає в тому, щоб збагнути погляди творців мистецтва, причини впливу творів мистецтва на людину. Саме це й допоможе нам зрозуміти мистецтво, кожний із його видів.

4. Повідомлення теми уроку.

Учитель. Сьогодні ми розглянемо, як взаємодіють два види мистецтва: мистецтво слова (література) і мистецтво музики.

Музика — це справжнє мистецтво! Однак є й інші види мистецтва. Наприклад, живопис чи література. Усі вони тісно пов'язані між собою. Література — це мистецтво слова, за допомогою якого письменник передає свої думки та почуття. А ще є мистецтво говорити... Це мистецтво

також пов'язане з музикою, тому що людській вимові притаманний музичний елемент – інтонація. Інтонація є основою виразності музичної мови. Одне й те саме речення (навіть слово!) можна вимовити з різною інтонацією – і кожного разу людину зрозуміють по-іншому. З мовної інтонації народжується мелодія. Так виникла вокальна музика. Коли вірші та мелодія поєднуються в пісні, вони починають жити як новий твір мистецтва, в якому музика і література збагачують і доповнюють одна одну.

Найпоширеніший жанр вокальної музики — пісня.

У пісні віддзеркалюються настрої людини, її життя, її мрії.

Пісня з людиною на все життя — як вірний друг і помічник. Послухайте, що сказав про пісню поет Максим Рильський:

Людські пісні — найглибша мука,

Найвища радість на землі!

Людська душа — тисячозвука,

В гірським од бита кристалі.

І перемога, і жалоба,

Веселки і грози подоба!

– На виконання якої пісні надихнули вас ці поетичні рядки?

Виконання пісні за бажанням учнів.

5. Розучування пісні О. Антосяка «Ода пісні».

Учитель. Вірші та мелодія, поєднуючись у пісні, починають жити як новий твір мистецтва, в якому збагачують і доповнюють одне одного музика та література, висвітлюючи по-новому свій життєвий зміст. Саме про це йдеться в «Оді пісні» композитора Олега Антосяка, яку ми будемо сьогодні розучувати.

Звернімося до словничка.

Одами в Стародавній Греції називали пісні. Із плином віків ода визначилась як різновид віршованого твору, часто покладеного на музику, створеного на честь певної ідеї, видатної події чи особи.

Завдання та запитання учням..

–Послухайте текст пісні.

–Чому він присвячений?

–Яким має бути характер пісні?

–Спробуйте Створити свою мелодію на текст I куплету. (*Учитель проводить гру «Композитор».*)

–Порівняйте свої мелодії з музикою композитора О. Антосяка.

Слухання пісні.

Запитання до учнів.

–Яке враження справила на вас музика?

–Чи з'явилось у вас бажання розучити її?

Розучування пісні О. Антосяка «Ода пісні» (I куплет) по фразам, у різних варіантах, з опорою на нотний запис.

6. Слухання «О соле міо» у виконанні Р. Лоретті.

Учитель. Хто з вас чув прізвище Робертіно Лоретті?

Це італійський співак, що в підлітковому віці став неймовірно популярним завдяки своєму «ангельському» голосу (дискант). Одного разу під час виступу в Ватикані Папа Римський розчулений виконанням особисто зустрівся с виконавцем. В радіо – конкурсі не професійних співаків зайняв Перше місце, знімався в кінофільмах. Полонив світ Робертіно багатьма піснями: Ямайка, Санта Лючія, Мама та інші, але найбільш відомий твір виконавця – О, сонце (О соле міо).

Завдання та запитання учням.

– Який характер музики?

– Які почуття в ній відображені? (*Використання метод пластичного інтонування.*)

– Що є характерним для звучання голосу та акомпанементу

– Проспівайте головну тему.

А тепер уявіть, що ви — художники. Яким ви бачите «О сонце» як художники?

Відповіді учнів.

7. Наведіть приклади музичних творів, які прославляють пісню.

(Уразі потреби вчитель наводить свої приклади музичних творів.)

8. Підсумок уроку.

Запитання до учнів.

– Яка музика на сьогоднішньому уроці, вас вразила?

– Як виникає пісня

– Чи можна сказати, що слова пісні важливіші за її мелодію?

А навпаки?

– Чи можна співати без слів?

– Оцінювання активності, музично-творчої діяльності учнів на уроці.

10. Домашнє завдання.

– Слухати музику за власним вибором. Звернути увагу на її зміст, звучання. Підготувати приклади пісень, вокалізів, ілюстрації до музики.

11. Вихід учнів із класу (кабінету) під звучання «Оди пісні» О. Антоняка.

IV. ВИДИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Урок 20

О.В.Зирянов,

учитель музичного мистецтва Черкаської
загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2
Черкаської міської ради

Тема. Професійна музика. Різноманітність вокальної музики.

Мета. Визначити особливості взаємодії музичного мистецтва та мистецтва слова (літератури) в пісенному жанрі. Розглянути та визначити характерні риси пісень без слів (вокалізів). Розвивати вміння учнів мислити, інтерпретувати та виразно виконувати музичні твори. Виховувати інтерес, любов до музики, літератури.

Музичний матеріал: О. Антоняк. «Ода пісні» (розучування); С. Рахманінов. «Вокаліз» (слухання); пісні за бажанням учнів або на вибір учителя.

Тип уроку: урок введення в тему.

Обладнання: музичні інструменти (баян, темброво-шумові), магнітофон (музичний центр, DVD), ілюстрації до музичних творів, портрети композиторів О. Антоняка, С. Рахманінова.

ХІД УРОКУ

1. Організаційний етап уроку.

Вхід учнів до класу (кабінету) під звучання «Оди пісні» О. Антоняка.

Музичне вітання. *(Музичний матеріал на розсуд учителя.)*

2. Актуалізація музичних вражень учнів.

Завдання та запитання учням.

– З якою музикою ви прийшли на урок?

– Про яку музику ви хотіли б розповісти?

– Розкрийте значення слова «ода». Чи згодні ви з тим, що саме воно ввійшло до назви пісні?

– Які особливості музичної мови пісні?

– Що підкреслюється в пісні у другому та третьому куплетах?

– Як їх слід виконувати? Складіть виконавський план пісні.

3. Розучування пісні О. Антоняка «Ода пісні» (2—3 куплети).

Під час розучування слід звернути увагу на інтонацію, вокально-хорову роботу над двоголоссям.

– Які музичні твори, пісні, присвячені пісні, вам відомі? (*Бесіда-діалог з використанням технології «Мікрофон».*)

4. Повідомлення теми уроку.

Учитель. Сьогодні ми розглянемо жанри вокальної музики.

Подивіться на таблицю: слово жанр означає – різновид і присутній в усіх видах мистецтва.

Музичні жанри - багатозначне поняття, що характеризує класифікацію музичної творчості за родами і видами, з огляду на їх походження, умови виконання, сприймання та інші ознаки (зміст, структура, засоби виразності, склад виконавців тощо).

Прикладами вокальних жанрів є: романс, пісня, серенада та інші...

Ще одним жанром вокальної музики є вокаліз...

Звернімося до словничка.

Вокаліз (фр. *vocalise*, від латин. *vocalis* — голосний) — музичний твір для виконання голосом (солістом або хором) без слів у с провіді музичного інструмента або оркестру.

Дуже красивий «Вокаліз» створив відомий російський композитор, піаніст і диригент Сергій Рахманінов. Він присвятив цей твір видатній співачці Антоніні Неждановій.

5. Слухання «Вокалізу» С. Рахманінова.

Учитель. Ви вже знайомі з творчістю Сергія Рахманінова. Пригадайте «Італійську польку», в якій поєдналися характер риси чеської та італійської музики на основі яскравого авторського стилю композитора.

Звучить фрагмент «Італійської польки» С. Рахманінова. Учні беруть участь у виконанні, відтворюючи ритмічний супровід. П значення закінчення музичних фраз ритмічним з'єднанням: ПІ

Учитель. Серед найвищих вершин рахманіновської мелодійності виділяють «Вокаліз» - один із найпопулярніших творів композитора. Він був створений у 1915 році для голосу в супроводі фортепіано, а потім перекладений композитором для скрипки, віолончелі й навіть для оркестру.

Слухання «Вокалізу» С. Рахманінова.

Завдання та запитання учням

– Який характер музики?

– Які почуття в ній відображені? (*Використання метод пластичного інтонування.*)

– Що є характерним для звучання голосу та акомпанементу

– Проспівайте головну тему.

Учитель. Ви, мабуть, звернули увагу на схвильованість, як поступово наростає у звучанні мелодії та передається до акомпанементу. А далі акомпанемент набуває все більшої самостійності т виразності, щоб потім знову відступити перед мелодичною лінією; У кінці твору з'являється відчуття схвильованого діалогу між голосом та інструментом.

А тепер уявіть, що ви — художники. Яким ви бачите «Вокаліз» як художники?

Відповіді учнів.

У ч и т е л ь. Давайте разом пригадаємо відомості про життя та творчість композитора С. Рахманінова. (*Після повідомлень учнів про композитора розповідає вчитель.*)

Сергій Васильович Рахманінов (1873—1943) — всесвітньо відомий російський композитор, геніальний піаніст, диригент. Він почав займатися музикою в чотири роки, а в дев'ять років його прийняли до консерваторії.

Через складні політичні події, що відбулися в Росії на початку ХХ ст., Сергій Рахманінов залишив батьківщину й останні роки свого життя провів за кордоном, зокрема в Сполучених Штатах Америки. Проте любов до батьківщини ніколи не згасала в його серці. Сергій Рахманінов дуже любив співати народні пісні, в його твори були глибоко слов'янськими за своїм змістом і звученням.

Перебуваючи в Україні, Сергій Рахманінов познайомився з творчістю Тараса Шевченка й створив кілька вокальних творів на його вірші.

Музика Сергія Рахманінова відображає найрізноманітніші настрої і завжди хвилює слухача, вражаючи глибиною виражених почуттів, мелодійністю.

6. Наведіть приклади музичних творів, які прославляють пісню.
(Уразі потреби вчитель наводить свої приклади музичних творів.)

7. Підсумок уроку.

Запитання до учнів.

- Яка музика на сьогоднішньому уроці, вас вразила?
- Як виникає пісня
- Чи можна сказати, що слова пісні важливіші за її мелодію?
- А навпаки?
- Чи можна співати без слів?
- Оцінювання активності, музично-творчої діяльності учнів на уроці.

8. Домашнє завдання.

– Слухати музику за власним вибором. Звернути увагу на її зміст, звучання. Підготувати приклади пісень, вокалізів, ілюстрації до музики.

9. Вихід учнів із класу (кабінету) під звучання «Вокалізу» С. Рахманінова або «Оди пісні» О. Антоняка.

Урок 21

О.В.Зирянов,

учитель музичного мистецтва Черкаської
загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 2
Черкаської міської ради

Тема. Вокально-хорова музика.

Мета. Визначити особливості духовної музики та іконопису у відтворенні духовного світу людини. Розкрити характерні риси й особливості музичної мови «Херувимської» А. Веделя. Розвивати образно-асоціативне мислення, емоційну чутливість до духовної музики та творів живопису. Виховувати інтерес до духовних традицій.

Музичний та візуальний матеріал: А. Ведель. «Херувимська» (слухання); ікона Вишгородської (Володимирської) Богоматері (сприймання); Рафаель Санті. «Сікстинська мадонна» (сприймання).

Тип уроку: урок поглиблення теми.

Обладнання: музичні інструменти, нотна дошка, магнітофон (музичний центр, DVD), портрети Ф. Шуберта, А. Веделя, репродукція ікони Вишгородської (Володимирської) Богоматері; репродукція картини «Сікстинська мадонна» Рафаеля Санті.

ХІД УРОКУ

1. Організаційний етап уроку.

Учні входять до класу (кабінету) під звучання пісні «Хай радіють усі» Музика: Ростислав Галаган. Слова: Тетяна Квітка. Музичне вітання. (Музичний матеріал на розсуд учителя.)

2. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Учитель. Сьогодні ми поговоримо про духовну музику.
Тема духовності завжди була в центрі уваги митців. Відомі іконописці та малярі створювали високохудожні духовні образи на полотнах чи стінах храмів, у скульптурно-архітектурних ансамблях тощо. Століттями духовну музику писали кращі представники музичної культури. Виконання багатоголосого твору багатоголосим хором викликає відчуття смутку й радості, тривоги та надії; буденності і водночас чогось неземного, бо у співі цьому – душа народу.

3. Сприймання репродукції ікони Вишгородської (Володимирської) Богоматері.

Завдання та запитання учням.

- Розгляньте репродукцію ікони.
- Хто на ній зображений?

– Які почуття викликає у вас ікона?

– Що ікона прославляє, возвеличує?

Учитель. Зображення Святої Марії Богоматері були найулюбленішими в іконописному мистецтві країн християнського світу.

Однією з найвідоміших ікон є образ Богородиці Елеуси, яка відома ще як Вишгородська (Володимирська) Богоматір. Композиція зображує Богоматір із маленьким Ісусом, які міцно притулилися одне до одного й торкаються щочками. Ікони такого типу мали назву «Елеуса», тобто «Замилування».

За давніми легендами та переказами, що є в писемних джерелах, ця ікона прославилася великою чудотворною силою, захищаючи людей від лиха й надихаючи їх на подвиги.

Літописи свідчать про її візантійське походження. На початку XII ст. ікону було привезено з Константинополя до князівської церкви у Вишгороді, що під Києвом. Однак згодом суздальський князь Андрій Боголюбський, зруйнувавши Київ, загарбав ікону і перевіз її до своєї вотчини в місто Володимир на Клязьмі. З того часу ікону стали називати «Володимирська Богородиця». Зараз ікона зберігається у Третьяковській картинній галереї в Москві.

Талановитий майстер відобразив на іконі найвищі цінності людини — красу життя і материнської любові. Якою ж музикою відлунюють прекрасні образи в наших серцях?

4. Гра «Композитор».

Учитель. Уявіть, що ви — композитори, музиканти.

– Якою музикою «звучить» у вашій уяві святе зображення ікони Володимирської Богоматері?

– Опишіть (усно) свій уявний музичний твір, добираючи відповідні слова: вокальний, інструментальний, сольний, хоровий, оркестровий.

– Пригадайте жанри вокальної музики;

– На Вашу думку, що таке вокально-хорова музика?

Хорова музика — це музичні твори, призначені для хорового виконання.

Жанри вокально-хорової музики: кантата, ораторія, хоровий концерт.

– Порівняйте свої візуальні, музичні враження з «Херувимською» — твором українського композитора Артемія Веделя.

5. Слухання «Херувимської» композитора А. Веделя.

Запитання до учнів.

– Чи виникли у вашій уяві художні образи під час звучання твору? Які саме?

– Чи співзвучна музика «Херувимської» іконі Володимирської Богоматері?

– Яке враження справило на вас звучання цього твору?

– Чи схвилювала вас музика, її звучання?

Відповіді учнів.

Учитель. Чи знаєте ви, що означає назва «Херувимська»?

Назва твору «Херувимська» походить від слова «херувими», тобто ангели. У перекладі з грецької мови — вісники, посланники. Це Божі посланники, посередники між Богом і людьми.

Звернімося до словничка.

Херувимська – це духовний вокальний твір для хору, що починається словами «іже херувими» (звідси й назва).

Цей різновид духовного співу, відомий із VI ст., вирізняється особливою урочистістю. Існує багато варіантів співу херувимських. їх створювали композитори Дмитро Бортнянський, Максим Березовський, Петро Чайковський, Михайло Глінка, Артемії Ведель.

Артемії Ведель — український композитор, диригент, співак та педагог XVIII ст. Протягом кількох років він викладав вокальні дисципліни в Харківському колеґіумі. У творчості Веделя, що охоплює Сферу духовної хорової музики, дуже відчутний вплив української народної пісенності.

Завдання та запитання учням.

- Познайомтеся з основною темою, «Херувимської» та виконайте її.
- До якого музичного жанру належить цей музичний твір? (*До жанру духовної музики.*)

Звернімося до словничка.

Духовна музика — це вокальні, інструментальні або вокально-інструментальні твори на релігійні тексти чи сюжети.

Учитель. Усі твори композитора створені для виконання хором а капела (а capella), тобто без інструментального супроводу.

Творчість Артемія Веделя разом із творчістю Дмитра Бортнянського та Максима Березовського представляє період розквіту української хорової музики кінця XVIII ст.

Учитель. Музика «Херувимської» вражає щирістю, задушевністю, мелодійністю, що робить її співзвучною з іконою. Чистота й ніжність звучання хору, прозорість тембрових барв ніби зупиняють час, віддаляють від усього земного та скороминущого.

6. Розучування пісні «Хай радіють усі».

7. Підсумок уроку.

Запитання до учнів.

- Яка музика, твори живопису були головними на уроці?
- Яким звучанням відлунює в душі образ Вишгородської Богоматері?
- Чи можна назвати програмною музикою «Херувимську» А. Веделя?
- Чи Виникають у вашій уяві художні образи під час слухання музики А. Веделя?

Оцінювання роботи учнів на уроці.

10. Домашнє завдання.

Спробувати відтворити ці образи в малюнках. Слухати музику за власним вибором.

11. Вихід учнів із класу (кабінету) під звучання музики за їхнім бажанням.

Урок 22

О.М. Мамієнко,

учитель музичного мистецтва Соколівоцької
загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
Тальнівської районної ради

Тема. Інструментальна музика.

Мета: ознайомити учнів з виникненням та особливостями інструментальної музики; поглибити знання учнів про життя та творчість Йоганна Себастьяна Баха.

Розвивати вміння логічно мислити, вокально-хорові навички;

Виховувати інтерес, любов до інструментальної музики.

Тип уроку: урок поглиблення в тему

Словник музичних термінів:

ІНСТРУМЕНТАЛЬНА МУЗИКА - музика, призначена для виконання на музичних інструментах. Вона може виконуватися солістом, ансамблем або оркестром.

СЮІТА – це інструментальний твір, що складається з кількох контрастних (різнохарактерних) частин, частіше танцювального типу, об'єднаних спільним задумом.

План уроку

1. Організаційний момент. Музичне вітання
2. Вступна бесіда до теми уроку
3. Відомості про інструментальну музику
4. Відомості про Й.С. Баха
5. Слухання. Й. С. Бах. „Жарт” із сюїти № 2 для струнних інструментів і флейти
6. Аналіз прослуханого твору
7. Вокально-хорова робота
8. Підсумки уроку

ХІД УРОКУ

1. Організаційний момент. Музичне вітання.

2. Вступна бесіда до теми уроку

- Чи сподобалась вам музика під яку ви заходили до класу?
- А що це була за музика? Це була пісня чи просто музика? Які інструменти її виконували?
- Саме про інструментальну музику ми з вами сьогодні будемо говорити.

3. Відомості про інструментальну музику

Навчившись співати, людина стала уважно вслухатися в те, що було навколо неї. Більше того, що раніше їй здавалося просто шумом - щебет птахів, журкіт струмка, шелест листів, - тепер зазвучало у музиці. Різні предмети - морська мушля, очерет, туго натягнута тятива мисливської зброї, камінчики, дерев'яні палички - у первісної людини зазвучали, заговорили, стали музичними інструментами. Так виникла перша інструментальна музика.

Раніш за все виникли ударні, духові інструменти, потім струнні і, нарешті, смичкові. До епохи Відродження інструментальна музика мала службовий характер, вона супроводжувала різні події життя. Пізніше інструментальна музика стала набувати самостійного значення, перестала залежати від церемоній, церковних служб, свят, обрядів.

Інструментальну музику писали віддавна всі найвідоміші композитори світу: це і Шопен, Лисенко, Гріг, Чайковський, Моцарт, Бетховен. А їхніми творами були мазурки, концерти, сюїти, сонати, прелюдії, вальси.

Інструментальна музика має властивість заспокоювати, відновлювати сили, допомагає надовго забути про стреси. Її вважають музикою для душі, душевною музикою.

У стародавні часи, багато хто вважав, що музика має лікувальні властивості: завдяки їй можливо було продовжити життя, уповільнити старіння. Давньоарабські лікарі вважали, що «музика, що проходить через людську душу, вона здатна вилікувати тіло». Тому близько лікарень завжди були зібрані музиканти.

За допомогою хорового співу в Єгипті (Древньому) лікували безсоння. Не дарма є такий метод лікування - музикотерапія. Було доведено, що певні мелодії позбавляють від деяких хвороб.

Відомості про Й. Баха

Музика може прикрасити життя, збагатити духовний світ людини, додати бадьорості та наснаги. Такою є музика Йоганна Себастьяна Баха. Вона захоплює нас яскраво вираженою життєвою силою, бажанням зробити людину благородною, вільною, духовно багатою.

Йоганн Бах — композитор XVIII століття, хормейстер, органіст і скрипаль, один із основоположників не лише німецької, а й світової музичної класики.

- Перегляд відео фрагменту «Й.С. Бах»

Прикладом інструментальної музики, є п'єса для струнних інструментів з флейтою «Скерцо» («Жарт») з сюїти № 2. П'єса Й. Баха „Жарт” вражає мелодійністю, витонченістю, динамізмом, щирим гумором і благородною красою.

4. Слухання. Й. С. Бах. „Жарт” із сюїти № 2 для струнних інструментів і флейти

5. Аналіз прослуханого твору

- Які почуття, настрої ви відчули у прослуханому творі?
- Поміркуйте, який характер прослуханого твору?
- В якому темпі звучала музика?

6. Вокально-хорова робота

Кожен з нас, чи то доросла людина, чи дитина хоче жити у мирі та злагоді, у світі, де немає воєн та страждань, на прекрасній і квітучій планеті. Тож пропоную всім розучити пісню «Хай радіють усі»

- Демонстрація пісні «Хай радіють усі»
- Розучування пісні

7. Підсумки уроку

Інструментальна музика завжди була цікава сучасникам, тому що всі в деякій мірі росли на великих геніях, на їх композиціях, які є безсмертними

Урок 23

О.М.Мамієнко,

учитель музичного мистецтва Соколівської
загальноосвітньої школи I-III ступенів

Тальнівської районної ради

Тема. Різноманітність інструментальної музики. Камерні оркестри.

Мета: розширити уявлення учнів про різноманітність інструментальної музики; **формуванню** уявлення учнів про камерну музику та познайомити учнів з кращими музичними зразками цього жанру. **Розвивати** навички активного сприймання музичного твору. **Виховувати** естетичні смаки, любов до музики Антоніо Вівальді

Тип уроку: урок поглиблення теми

Словничок музичних термінів:

КАМЕРНА МУЗИКА - музика, створена для виконання малим складом музикантів у невеликих приміщеннях.

КАМЕРНИЙ ОРКЕСТР – це невеликого складу оркестр, основою якого є ансамбль виконавців на струнних інструментах (6 – 8 скрипок, 2 – 3 альти, 2 – 3 віолончелі, контрабас).

План уроку

1. Організаційний момент. Музичне вітання.
2. Вступна бесіда до теми уроку.
3. Відомості про камерну музику.
4. Відомості про Антоніо Вівальді.
5. Слухання «Пори року» - Весна.
6. Аналіз прослуханого твору.
7. Вокально-хорова робота.
8. Підсумки уроку.

ХІД УРОКУ

1. Організаційний момент. Музичне вітання

2. Вступна бесіда до теми уроку

У давнину, коли не було концертних залів, філармоній любителі музики збиралися у своїх домівках для музикування . Так виникла камерна музика.

3. Відомості про камерну музику

Виникнення камерної музики пов'язане з практикою домашнього музикування в колі знавців-аматорів. Камерні твори виконуються соло чи в ансамблі – з двома (дует), трьома (тріо), п'ятьма (квінтет) і більше вокалістами або інструменталістами. Найпоширенішими інструментами, що застосовуються в камерній музиці, є скрипка, альт, віолончель, фортепіано, флейта.

Сучасні жанри камерно-інструментальної музики остаточно сформувалися у творчості віденських класиків – Й. Гайдна, В. А. Моцарта, Л. Бетховена. Це соната, тріо, кuartет, квінтет; ансамблі, в яких велика частина відводиться струнним інструментам.

Камерні оркестри

Камерний оркестр – це невеликого складу оркестр, основою якого є ансамбль виконавців на струнних інструментах (6 – 8 скрипок, 2 – 3 альти, 2 – 3 віолончелі, контрабас.) Іноді до складу камерного оркестру входить клавесин. Камерний оркестр, як великий так і малий, є

самостійним типом оркестру. Основу репертуару більшості камерних оркестрів складають твори А. Кореллі, Т. Альбіноні, А. Вівальді, Г. Ф. Телемана, Й. С. Баха, Г. Ф. Генделя, В. А. Моцарта та ін.

Під сучасним камерним оркестром нерідко розуміють склад, у якому, як і в камерному ансамблі, кожна інструментальна партія представлена переважно одним солістом. Інколи камерний оркестр обмежується лише струнними інструментами. У тих випадках, коли до нього входять духові інструменти, склад оркестру може коливатися від декількох солістів до 20 – 30 виконавців. Межі між камерним оркестром і камерним ансамблем дуже розмиті. У ХХ ст. для камерного оркестру створюють твори у різноманітних жанрах.

Серед вітчизняних мистецьких колективів значної уваги заслуговує Київський камерний оркестр, заснований у 1963 році. До складу оркестру входять блискучі музиканти, яких характеризує артистизм та висока професійна майстерність. Репертуар колективу складає камерна музика українських та зарубіжних композиторів (Б. Бріттена, Г. Малера, В. А. Моцарта, Ф. Шуберта, Д. Шостаковича, В. Сильвестрова, Є. Станковича та ін.).

Важливою для розвитку вітчизняної камерно-інструментальної музики є творча діяльність Національного камерного ансамблю «Київські солісти», що створений у 1995 р. До складу цього колективу входять талановиті молоді музиканти України, лауреати національних та міжнародних конкурсів.

4. Відомості про Антоніо Вівальді

Антоніо Вівальді - італійський композитор, скрипаль-віртуоз, священник, автор більш як сорока опер, кантат, ораторій, творець жанру сольного інструментального концерту.

Антоніо Вівальді родом із Венеції. Його батько був музикантом — скрипалем в оркестрі собору святого Марка. Антоніо був єдиним із шести дітей у сім'ї, хто став музикантом. Він навчався віртуозної гри на скрипці у відомих педагогів, однак став священником і викладачем консерваторії.

Антоніо Вівальді - найкращий представник італійського скрипкового мистецтва XVIII століття, який затвердив нову манеру виконання. Створив жанр сольного інструментального концерту, вплинув на розвиток віртуозної скрипкової техніки, був майстром ансамблево-оркестрового концерту

Цикл концертів «Пори року» Антоніо Вівальді - одне з найзнаменитіших його творів. Кожен концерт відповідає одному пори року, розділений на три частини, присвячених трьом місяцям кожного часу року. Кожен з концертів супроводжується сонетом. Вважається, що сам Вівальді був автором не лише музики, а й віршів. У творі крім явного опису сезонів присутній алюзія - різний вік людини, від народження до смерті (весна як пробудження природних сил символізує початок життя або юність, а зима символізує кінець життя або старість).

5. Слухання «Пори року» - Весна.

6. Аналіз прослуханого твору

- Який характер музики?
- Які почуття, настрої ви відчули у прослуханому творі?
- В якому темпі звучала музика?
- На яких музичних інструментах грали музиканти, виконуючи цей твір?
- За допомогою яких засобів музичної виразності композиторові вдалося передати образ весни?

Вівальді зумів майстерно зобразити спеку, дзюрчання струмків, шелест листя, запорошений спекотний вітер, дзижчання мух, спів птахів, дощ, ... У творі «Пори року» геніальним чином відображено настрої і почуття кожного місяця в році. Все це і зумовило визнання циклу як неперевершеного шедедру.

7. Вокально-хорова робота

Найдорожча в світі людина — це, звичайно, мама. Адже мама завжди ніжна до своєї дитини, завжди уважна.

Мама — саме та людина, яка своїм прикладом вчить ніжності і вірності, любові до

ближнього.

Дівчинка переймає від матері все, навіть маленькі звички. А хлопчик вчиться у неї тим правилам, що згодом стануть його життєвим кредо: поважати старших, не ображати слабкіших, вчиться тому особливому відношенню до жінки, яке пронесе крізь усе життя. Тож давайте сьогодні ми з вами розучимо пісню про маму.

-Демонстрація пісні «Мама»

-Розучування пісні «Мама»

-Караоке «Мама»

1. Хто мене зігріє в темну ніч?
Хто мені тихенько заспіває?
Ми з тобою, мамо, віч-на-віч.
Знаю я, що кращої немає.
Хай минають дні, летять роки
І, нехай, складне стає так просто.
Може вже й доросла я?

Приспів:

Я не буду казати, та знай:
Ми блукаємо між світами.
Але там, де у неба є край
Чути пісню моєї мами.
Я не буду казати, та знай:
Ти у мене одна єдина.
Тільки ти чекай.
Мамо, я до тебе лину!

2. Хто мене зігріє в темну ніч?
Доля, мов ріка, така глибока.
Тільки ми з тобою віч-на-віч,
Ніжна моя мамо синьоока.
Хай минають дні, летять роки
І, нехай, складне стає так просто.
Може вже й доросла я?

Приспів:

Я не буду казати, та знай:
Ми блукаємо між світами.
Але там, де у неба є край
Чути пісню моєї мами.
Я не буду казати, та знай:
Ти у мене одна єдина.
Тільки ти чекай.
Мамо, я до тебе лину!

8. Підсумки уроку

Сьогодні ми з вами поповнили свої знання про інструментальну музику та познайомилися з новим її жанром – камерною музикою, прослухали прекрасну музику Антоніо Вівальді. А ще розучили прекрасну пісню про найріднішу для кожного з нас людину – про маму. Отож, діти, ніколи не забувайте своїх матерів. Вони заслуговують на постійну увагу і наше розуміння.

Урок 24

О.М.Мамієнко,

учитель музичного мистецтва Соколівоцької
загальноосвітньої школи I-III ступенів
Тальнівської районної ради

Тема. Симфонічна музика. Симфонічні оркестри.

Мета: формувати уявлення учнів про симфонічну музику та її характеристику, як різновиду інструментальної музики; **закріпити** та узагальнити знання учнів про симфонічний оркестр; познакомити з творчістю Сергія Прокоф'єва;

Вчити розрізняти елементи музичної мови, використані для створення образу;

Виховувати музичний смак учнів, любов до матері.

Тип уроку: урок поглиблення теми

Словник музичних термінів:

СИМФОНІЧНА МУЗИКА - музика, започаткована появою жанру симфонії і призначена для виконання симфонічним оркестром.

СИМФОНІЧНИЙ ОРКЕСТР - найбільш досконалий вид оркестру, до складу якого входять смичкові, дерев'яні та мідні духові, ударні та інші інструменти.

СИМФОНІЯ - великий музичний твір для симфонічного оркестру, що складається з 4-х частин, які відрізняються одна від одної характером музики й темпом.

План уроку

1. Організаційний момент. Музичне вітання.
2. Актуалізація опорних знань.
3. Вступна бесіда до теми уроку.
4. Відомості про симфонічну музику та симфонічний оркестр.
5. Відомості про Сергія Прокоф'єва.
6. Слухання I частини Симфонії №1 – «Класична».
7. Аналіз прослуханого твору.
8. Вокально-хорова робота.
9. Підсумки уроку.

ХІД УРОКУ

1. Організаційний момент. Музичне вітання

2. Актуалізація опорних знань

- Пригадайте, що таке інструментальна музика?

- Що таке камерна музика?

3. Вступна бесіда до теми уроку

У музиці композитори розповідають про навколишню дійсність, однак не кожен музичний твір є легким і зрозумілим. У музиці, написаній для оркестру, зміст розкривають лише музичними звуками, тому його не можна побачити, проте можна почути і зрозуміти.

4. Відомості про симфонічну музику та симфонічний оркестр

Симфонічна музика - одна з основних, найважливіших областей музичної творчості. Як показує її назва, симфонічна музика пов'язана насамперед з виконавчим складом, для якого вона призначена, - симфонічним оркестром. Він об'єднує інструменти різних груп і дає композиторові багатющу палітру звукових фарб, виразних засобів для втілення своїх задумів.

У XIX в. симфонічна музика стає панівною областю композиторської творчості. Поява

програмної музики значно розширила область симфонічної музики. Виникли нові жанри - симфонічна поема, концертна увертюра, симфонічна фантазія. Симфонічний оркестр збагачується, в нього вводяться нові інструменти (арфа, челеста та ін.) Управління оркестром ускладнюється, і поступово формується професія диригента, цілком зосередженого на керівництві виконанням, на відтворенні художнього задуму композитора.

Основа симфонічного оркестру складають чотири групи інструментів: струнні смичкові, дерев'яні та мідні духові, ударні . У ряді випадків до складу оркестру включаються і інші інструменти (насамперед, арфа, а також фортепіано, орган, челеста, клавесин).

Симфонічна музика охоплює майже всі інструментальні жанри - від багато частинних творів до невеликих п'єс. На першому місці звичайно є симфонія. Змістовність і масштабність симфонії пов'язані з її будовою: як правило, вона складається з чотирьох контрастних частин, об'єднаних в єдину за задумом циклічну композицію.

- Перегляд відео фрагменту «Симфонічний оркестр»

5. Відомості про Сергія Прокоф'єва

Сергій Сергійович Прокоф'єв — радянський (російський) композитор, автор 8 опер, 7 балетів, 7 симфоній та багатьох камерно-інструментальних творів, а також музики до кінофільмів.

«Це була велика людина і нащадки не зможуть зрозуміти важкого й славного часу, в якому він жив і творив, не вслухаючись у твори Сергія Прокоф'єва і не замислюючись над його надзвичайною долею». Так сказав про композитора Ілля Еренбург.

Хлопчик почав займатися музикою з 5 років і вже тоді виявляв інтерес до композиторства. Від батька, який був вченим агрономом хлопчикові передалася любов до природи. Донині в музеї Прокоф'єва зберігається рукопис у якому маленький Сергійко занотовував, коли і які квіти зацвітають у його рідному селі.

Музику він чув у із самого народження. Мати Марія Григорівна грала сонати Бетховена, мазурки й ноктюрни Шопена, п'єси Чайковського. У п'ять із зайвим років хлопчик вже склав фортепіанну п'єску за назвою "Індійський галоп". Незабаром з'явилися й інші твори. У віці 9-10 років Сергій Прокоф'єв написав 2 опери: «Велетень» і «На пустельних островах». Саме мати і виховала у ньому любов до серйозної музики.

Творчість С.Прокоф'єва багата за змістом і різноманітна в жанровому відношенні. Він створив **вісім** опер, **сім** симфоній, **сім** балетів, **дев'ять** інструментальних концертів, понад **тридцять** симфонічних сюїт і вокально-симфонічних творів (ораторії, кантати, балада, поема), понад **п'ятнадцять** сонат для різних інструментів, декілька інструментальних ансамблів, величезну кількість фортепіанних п'єс, романсів, а також музику до театральних спектаклів і кінофільмів. Така плідність творчості пояснюється великою працездатністю композитора, вихованою ще з раннього дитинства.

У своїх творах автор звертався до найрізноманітніших тем і сюжетів як сучасності, так й історичних – драматичних, епічних, а іноді, на перший погляд, далеких від дійсності. Але, насправді, він по-своєму відгукувався на них, виражаючи впевненість у майбутньому, оптимізм, здорові й сильні почуття.

6. Слухання I частини Симфонії №1 – «Класична»

7. Аналіз прослуханого твору

- Яке враження справив на вас прослуханий твір? Опишіть характер музики.
- Як ви вважаєте, про що думав композитор, складаючи симфонію?
- У якому темпі написана I частина симфонії?

Перш а частина «Класичної симфонії» схожа на сцену з дитячого балету: мелодії симфонії підкреслено театральні, характерні, вони ніби зображують комічних персонажів-ляльок. Лунають звуки казкової ходи - так простує, злегка підстрибуючи і кружляючи, королева сніжинок у супроводі своєї свити, а слідом за нею на сцену виходить Буратіно, який карбує крок на дерев'яних ногах, як на ходулях. Завершують цей казковий парад звуки феєрверку, потішні

фанфари, які могли б закрити ляльковий бал. Такою є перша частина симфонії. Молодий Прокоф'єв природно захопився цією грою у своїй першій «Класичній симфонії»: йому були надзвичайно близькі і яскрава театральність, яка доходила до ілюстративності, і схильність до балетної музиці. Незабаром з'явилися і його власні театральні твори-казки: опера «Любов до трьох апельсинів» і балет «Казка про блазня, який сімох блазнів пережартував».

8. Вокально-хорова робота

Робота над піснею «Мама»

На попередньому уроці ми познайомилися з піснею «Мама». Виконаймо її ніжно, лірично. Виконуючи пісню, намагайтеся передати щирі та ніжні почуття любові до своєї мами.

9. Підсумки уроку

Сьогодні, на прикладі симфонії №1 Сергія Прокоф'єва ми змогли переконатися в тому, що симфонічна музика та різнобарв'я інструментів симфонічного оркестру дають змогу композиторам передати свої задуми і почуття.

Урок 25

О.М.Мамієнко,

учитель музичного мистецтва Соколівоцької
загальноосвітньої школи I-III ступенів
Тальнівської районної ради

Тема. Зв'язок народної та професійної музики.

Мета: на прикладі одного з найвідоміших фортепіанних концертів — I концерту

П. Чайковського показати учням взаємозв'язок народної та композиторської музики. Поглибити знання учнів про творчість П. Чайковського. Формувати вміння логічно та аргументовано висловлювати свої думки щодо прослуханої та виконаної музики. Розвивати інтерес до шедеврів світової класичної музики.

Виховувати шанувальників творчості П. Чайковського.

Тип уроку: урок поглиблення теми.

План уроку

1. Вхід у супроводі звучання пісні «Вийди, вийди, Іванку»
2. Організаційний момент.
3. Актуалізація опорних знань
4. Вступна бесіда до теми уроку.
5. Відомості про П. Чайковського та його Перший концерт
6. Слухання. Перший концерт. Фінал.
7. Аналіз прослуханого твору.
8. Вокально-хорова робота
9. Підсумки уроку.

ХІД УРОКУ

1. Вхід у супроводі звучання пісні «Вийди, вийди, Іванку»

2. Організаційний момент.

3. Актуалізація опорних знань

- Як називається пісня, якою розпочався наш урок?

Чим вона вам запам'яталась?

- Які ви знаєте народні пісні?

- Назвіть улюблені пісні вашої родини.

4. Вступна бесіда.

У кожного народу існували і продовжують існувати особливі, неповторні мелодії, ритми, наспіви. Ми називаємо їх народною музикою чи музичним фольклором, тому що ці твори не

мають одного певного автора – вони створювались і удосконалювались віками, виконувались виконавцями з народу, передавались з покоління в покоління.

Народна музика надзвичайно різноманітна – це пов'язано з тим що в минулому вона супроводжувала кожний крок людини: народження, інші важливі життєві моменти, цикли виконуваних робіт, обрядові, релігійні свята.

Музичні культури кожного народу представляли собою єдине ціле і в той же час вони постійно взаємодіяли з іншими музичними культурами, запозичуючи їх кращі досягнення.

З появою професійних музикантів і композиторів народна музика стала широко використовуватись в їх творчості насамперед тому що в ній знайшло глибоке відображення духовне життя народів, їх уява про красу і гармонію.

Українські народні пісні є знаними в усьому світі, вони надихали багатьох великих композиторів, зокрема Л.Бетховена, Ф.Ліста, які використовували їх мотиви у своїх творах.

Одним з таких композиторів був Петро Ілліч Чайковський –геніальний російський композитор, музика якого завоювала світову славу.

5. Відомості про П. Чайковського

Чайковський вважався охочим до подорожей. Він побував в Італії, Франції, Швейцарії, Німеччині, а весною 1891 року вперше відвідав Америку. З великим успіхом виступив у Нью-Йорку, Балтиморі та Філадельфії. Перебуваючи в Штатах, Петро Ілліч мав нагоду переконатись, що у Новому Світі його знають краще, ніж у Європі.

А між тим, шануючи здобутки західної культури, віддаючи належне видатним композиторам та виконавцям їх музики, Чайковський був насправді закоханий в Україну, в її народ, в історичне минуле, в мужніх гетьманів, в її чарівну природу.

Не дивлячись на те, що композитор народився в Росії, він походить від українського козака Федора Опанасовича Чайки. Один з його синів, а саме Петро став дідом генія композитора. Коли за наказом цариці Катерини II в Україні почали людям присвоювати власні імена, то козак Чайка став Чайковським. Така ймовірна історія прізвища композитора.

Починаючи з 1868 року Петро Ілліч майже щорічно приїздив в Україну, гостював у маєтку поміщика Миколи Кондратьєва в Низах, що неподалік від міста Суми. В тому селі велике враження на композитора справило озеро, в якому час від часу з'являлись лебеді. Саме вони, на думку мешканців Низів, надихнули митця на створення всесвітньо відомого балету «Лебедине озеро».

Часто композитор гостював в Кам'янці на Черкащині, в маєтку, який належав його сестрі Олександрі. Протягом семи років, а саме з 1878 по 1885 рік, Чайковський часто бував на Поділлі, зокрема в селі Вишня, яке знаходиться неподалік Вінниці.

На землі своїх предків композитором були створені численні твори на українські сюжети, в яких використані народні мелодії, зокрема в операх «Мазепа» і «Черевички», в другій симфонії, яку Чайковський назвав «Українською», в транскрипції фантазії «Козачок» Даргомижського для фортепіано.

У 1890 році Чайковський відвідав Київ, де зустрівся з Миколою Віталійовичем Лисенком, якого Михайло Коцюбинський назвав «сонцем української музики». Композитор познайомив гостя із своєю оперою «Тарас Бульба». Чайковському сподобався патріотичний твір, він поздоровив Лисенка з творчою вдачею.

Про перебування генія музики в Україні написано чимало книг, опубліковано багато газетних та журнальних статей, студії телебачення познайомили своїх глядачів з композиціями майже всіх музеїв його імені, створено також серію документальних фільмів, присвячених видатному композиторові.

Найвідоміші музичні твори композитора:

Опери: «Орлеанська діва», «Євгеній Онегін», «Мазепа», «Черевички», «Пікова дама»;

Балети: «Лебедине озеро», «Лускунчик», «Спляча красуня»;

Твори для симфонічного оркестру: симфонії, увертюра-фантазія «Ромео і Джульєтта»;

Хорова музика: «Літургія святого Івана Златоустого» та інші духовні твори;

Твори для фортепіано: «Пори року», «Дитячий альбом» - 24 легкі п'єси;

103 романси різних жанрів на слова російських поетів;

Концерти для інструментів з оркестром

6. Слухання. П. Чайковський. Перший концерт для фортепіано з оркестром. Фінал (фрагмент)

Послухайте уривок з твору видатного російського композитора Петра Ілліча Чайковського та дайте відповідь на питання:

7. Аналіз прослуханого твору

- Яку знайому мелодію ви почули у запропонованому творі?
- Який інструмент виконував головну партію?
- Як змінювався характер музики протягом звучання твору?

Багато років тому російський композитор Петро Ілліч Чайковський, перебуваючи в Україні, із захопленням слухав веснянку «Вийди, вийди, Іванку», що її співали сільські дівчата. Пізніше він включив її до свого твору. Ви, напевне, звернули увагу, що мелодія веснянки звучала у почерговому виконанні то фортепіано, то оркестру. Такі твори називаються концертами.

- Пригадайте, які музичні твори називають концертами.

Саме в заключній частині (фіналі) Першого концерту для фортепіано з оркестром і прозвучала мелодія української веснянки «Вийди, вийди, Іванку». В інструментальному викладі вона поступово перетворюється з ліричної на стрімку танцювальну тему завдяки змінам темпу, ритму, динаміки та появі гострих акцентів.

Так українська народна пісня знайшла друге життя у творі російського композитора і звучить нині не лише в Україні, а й в усьому світі, тому що немає жодного справжнього піаніста, який би не виконував Першого концерту Чайковського.

8. Вокально-хорова робота

Доречною на нашому весняному уроці буде пісня „Весна прийшла” з її легким, жвавим і танцювальним характером.

Демонстрація пісні «Весна прийшла»

Розучування пісні «Весна прийшла»

Караоке. Пісня «Весна прийшла»

1. Вже сніг розтанув на очах
І вже співає пісню птах
І все пробуджується скрізь
Так гарно всюди подивись

Приспів:

Весна прийшла у рідний край
Зі мною пісню заспівай
До мене в гості завітай
Мене не забувай

2. Зігріє нас теплом весна

Розквітне вже земля свята
І забринить в гаю струмок
Зелений вкриє килимок.

Приспів:

Весна прийшла у рідний край
Зі мною пісню заспівай
До мене в гості завітай
Мене не забувай

10. Підсумки уроку. Сьогодні на прикладі Першого концерту для фортепіано з оркестром Петра Чайковського ми переконалися, що багато композиторів зверталися до народної творчості і використовували теми українських народних пісень для створення своїх музичних творів.

ТЕМА V. ВЗАЄМОДІЯ МУЗИКИ З ІНШИМИ ВИДАМИ МИСТЕЦТВ

Урок 26

І.О. Шведенко,
учитель музичного мистецтва Леськівської
загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
Черкаської районної ради

Тема. Професійна музика (закріплення та узагальнення знань).

Мета: закріплення та узагальнення матеріалу теми семестру "Народна музика". Перевірка знань учнів за темою.

Тип уроку: урок узагальнення теми.

ХІД УРОКУ

Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності учнів

Комунікативне завдання. Світ змінився. Люди перестали фантазувати, придумувати, створювати. Робітники чесно і сумлінно працюють. Що ви думаєте про ситуацію? Спрогнозуйте події, особливо в області культури. Свою відповідь обґрунтуйте.

Фольклор - це не тільки народна мудрість. Це ще і прояв душі народу. Не можна сплутати російську пісню з грузинською, з негритянськими спиричуелс або з блюзами, як не можна неаполітанський наспів сплутати з шотландським наґрашем. Тому що кожна з них - породження всього життя народу, його історії, його побуту.

Народна пісня, і ширше - весь музичний фольклор - це основа професійної композиторської творчості. «Створює музику народ, а ми, художники, її тільки аранжуємо» - сказав колись Михайло Іванович Глінка. У багатьох творах російських композиторів ми чуємо наспіви народних пісень, ритми танців. І вся без виключення російська музика пройнята почерпнутими з рідного фольклору інтонаціями, найдрібнішими оборотами, які і створюють відмінність однієї національної музичної культури від іншої.

Слухання, виконання веснянки "Вийди, вийди, Іванку"

Перегляд відео

Підсумки уроку

Для професійних композиторів народна пісня стала невичерпною скарбницею прекрасних мелодій, образів та ідей. Тому так дбайливо й уважно ставляться вони до народної творчості, збирають і записують народні пісні, створюють обробки для різного виконанні використовують їх у своїх творах.

Чи народна, чи композиторська музика вона обов'язково повинна виражати найрізноманітніші настрої, почуття, думки та характери людей. Тому вона буває різною, повільною і швидкою, сумною і веселою, героїчною і ліричною; про Вітчизну, про працю людей, про красу рідного краю; танцювальною, маршовою, пісенною тощо.

Пісенна творчість українського народу складалася і збагачувалася впродовж століть і стала золотим фондом української музичної культури, літописом життя нашої Батьківщини, її історією.

Домашнє завдання: слухати музику за власним вибором, розповісти про її зміст та звучання. За бажанням відтворити засобами образотворчого мистецтва зміст музичних творів, що звучали на уроці.

Урок 27

М.О.Бабич,

учитель музичного мистецтва Золотоніської
спеціалізованої школи № 1
Золотоніської міської ради

Тема. Співдружність різних видів мистецтв.

Мета: *усвідомити*, що всі види мистецтва мають явні та внутрішні взаємозв'язки та що розуміння одного з мистецтв допомагає глибше розуміти інші, а розуміння мови та змісту творів мистецтва як відображення навколишнього світу дає змогу кожній особистості сприймати цей світ у всій його багатоманітності, *ознайомити* учнів з творчістю українського композитора Ю.Щуровського та вчити їх зіставляти та узагальнювати враження, отримані від сприйняття творів різних видів мистецтва; *розвивати* вокально-хорові навички, вміння осмислено та виразно виконувати музичні твори; *виховувати* почуття краси та любові до рідної землі.

Музичний матеріал: Ю.Щуровський: симфонія «Маленька українська» (3 ч), муз. В.Гуменчук, сл. М.Мазур «Сад молодий».

Орієнтовний план-уроку:

1. Вхід учнів до класу під пісню «Сад молодий» (мелодія).
2. Вступне слово вчителя за темою уроку: взаємозв'язок музики з різними видами мистецтва.
3. Перегляд картини українського художника Йосипа Бокшая «Верховина».
4. Знайомство з життєвим та творчим шляхом українського композитора Ю.Щуровського.
5. Слухання «Маленької української симфонії» (3 ч.), аналіз твору.
6. Зіставлення образу картини Йосипа Бокшая «Верховина», з образом «Маленької української симфонії» (3 ч.).
7. Ознайомлення з піснею «Сад молодий» музика – В.Гуменчук, слова – М.Мазур (текст, слухання твору).
8. Вокально-хорова робота над піснею.
9. Узагальнення теми уроку, тестові варіанти запитань до учнів.
10. Вихід учнів із класу під звучання пісні «Сад молодий».

Тип уроку: урок введення в тему.

ХІД УРОКУ

1. Вхід учнів до класу під мелодію пісні «Сад молодий».

Привітання з учнями, оголошення теми уроку та мети уроку.

Музика – один з найсильніших видів мистецтва за впливом його на людину і за багатством виражальних засобів. Майже все, доступне художній літературі, живопису, театру, кіно, може передати музика, звичайно, своїми специфічними засобами. Змістом музичних творів можуть бути почуття й думки людини, побутові та історичні події, картини природи, сатиричні сценки тощо. Слухаючи музику, ми не можемо бачити картини, події, відображені в ній, але ми відчуваємо її настрій, характер, і самі проймаємося почуттями, які передав композитор у своїх творах.

Саме завдяки багатим виражальним можливостям музика має тісний зв'язок з іншими видами мистецтва. Композитори можуть звертатися до тем і сюжетів, якими цікавляться письменники і художники. Іноді в нашій уяві виникають паралельні між творами композитора і майстра живопису або літератури. Наприклад, картина моря, що знайшли яскраве втілення в музиці. М.Римського-Корсакового, О.Глазунова, К.Дебюссі, нагадують нам полотна І.Айвазовського. А «богатирські» настрої та образи творів О. Бородіна перегадуються з картинами В.Васнецова. Як і художники, композитори черпали своє натхнення з самого життя, природи, історії народу.

Буває і так, що композитори звертаються до творів живопису або літератури, бажаючи

передати музичними образами зміст картини, роману, поеми тощо. Музику, яку написано за сюжетом або темою конкретного художнього твору, називають програмною. Прикладом є симфонічна увертюра П.Чайковського «Ромео і Джульєтта» (за трагедією В.Шекспіра), фортепіанна сюїта М.Мусоргського «Картини з виставки» (за художніми творами В. Гартмана), симфонічний цикл українського композитора В.Нахабіна «Картини моєї Батьківщини» (за полотнами радянських художників) та багато інших.

Музика може «спілкуватися» з іншими видами мистецтва: у вокальних творах – з поезією, в опері та балеті поєднуються музика, танець, мистецтво акторської гри, театральний живопис.

Важливою є роль музики в театрі та кіно. І хоча вона не обов'язкова для театральної п'єси або фільму, все ж з нею акторський задум стає виразнішим, дія – емоційно насиченішою та впливовою на глядача. Музика в театрі або кіно посилює розкриття почуттів, підкреслює радість чи тривогу, дає характеристику персонажам, нарешті, передає ідейний задум, настрій певного епізоду тощо. У кінофільмі часто саме пісня стає головною музичною темою всього твору. А хороша, яскрава пісня «сходить з екрану», швидко набуває популярності і живе своїм власним, вже незалежним від кіно життям.

Отже, взаємозв'язок музики та інших видів мистецтва є важливим для розвитку всієї музичної культури і зокрема для музичної творчості.

Розмовляємо з учнями про те, що кожен куточок нашої країни має свою неповторну красу, що може бути втілена у мистецькому творі, як-от краса Закарпаття втілена в картині «Верховина» українського художника Йосипа Бокшая. «вслухаймося» в цю природну красу. Якими звуками та мелодіями звучить вона в нашій уяві? Про що вона нам співає? Учні розказують про свої враження.

Відомості про Ю.Щуровського

Юрій Сергійович Щуровський – (1927-1996) – відомий український композитор. Мотиви любові до рідного краю, його природи і культури яскраво звучать у творчості Ю.Щуровського. Про це свідчать програмні назви його творів: «На рідних просторах», «Українська рапсодія», «Народні фрагменти», «Осіньна пісня», «Маленька українська симфонія».

Наступний музичний твір є також «Закарпатською картиною» - так назвав композитор Юрій Щуровський третю частину своєї Маленької української симфонії(№ 3). Говоримо з учнями про програмність цього твору. Чому, на вашу думку, автор назвав симфонію «Маленькою українською», а кожную її частину – власною назвою, зокрема третю – «Закарпатською картиною»? Чи «бачите» ви цю картину, слухаючи музику? Якою ви її уявляєте?

Розповідаю учням про особливості оркестровки симфонії, про солюючий інструмент – флейту Пана та про музичний інструмент, поширений у Карпатах – трембіту.

Багатющі виражальні можливості втілені в барвистій палітрі сучасного симфонічного оркестру. Він може передати таке різноманіття співзвуччя, що недоступні людському голосу. Завдання оркестровки полягає у «домалюванні» тих рис, яких немає і не може бути у вокальній мелодії. **Оркестровка** – це втілення композитором музичного образу за допомогою тембрів музичних інструментів.

З історії музичних інструментів.

У незбагнено далекі часи, у Елладі, жило собі боженя...Ні, не грізний Бог, а саме – боженя. Миршаве, опецькувате, з хвостом, копитцями та ріжками. Це боженя керувало всім, що стосувалося худоби та іноді ще й тварями лісовими. Звалося це боженя Пан. Веселий і безтурботний, породив він багато різноманітних гультяїв, шибайголів, сатирів та інших козлолюдей, щоб ті, разом з ним, гасали й скакали, гуляли й верещали, та, аби йому не було нудно, займались лише всякими легковажними справами. Проте радісні й безтурботні дні Панових забав швидко минули. Закохався він у річкову німфу Сірінгу. То була така собі панянка. Лише манери мала аристократичні. Тобто, дуже відрізнялась вона своєю поведінкою від корів, кіз та інших істот, з якими звик вести свої справи Пан. І повелось в них так: він до неї – з квіточками, конюшиною, іншою смачною стравою, а вона до нього – нуль уваги, фунт зневаги. Тому що закохалася вона в якогось іншого річкового бога. А той, щоб захистити Сірінгу від переслідувань Пана, перетворив її на очеретину. От тоді-то й відчув Пан, що хоча він і

козлоногий та все ж і в нього є серце, і воно болить...Виламав тоді Пан очеретину, порізав її на невеличкі трубочки – одна коротша від іншої, - з'єднав між собою і почав у них дути. Заплакала тоді Сірінга...Так, вона перетворилася на музичний інструмент. У деяких місцевостях його називають «сірінг». А загалом – флейта Пана.

Трембіта— народний духовий мундштуковий музичний інструмент, рід дерев'яної труби без вентилів і клапанів, інколи обгорнутої березовою корою. Довжина до 3 м, діаметр 30 мм, збільшується у розтрубі; у вузький кінець трембіти вставляється дерев'яний, роговий або металевий мундштук (наконечник). Висота звукового ряду трембіти залежить від її величини. Мелодію виконують переважно у верхньому регістрі. Трембіта поширена у східній частині Українських Карпат, зокрема на Гуцульщині.

Слухання Ю.Щуровського «Маленька українська симфонія»(3 ч.). Аналіз музичного твору.

Підсумовуємо побачені та почуті образи в єдиному ключі – оспівування краси рідної землі.

Для киянина Юрія Щуровського враження від природи Закарпаття були дуже яскравими, тому він змалював саме закарпатські краєвиди; розкрив свої почуття, настрої, душевні хвилювання в «Маленькій українській симфонії» для оркестру народних інструментів.

Твір Юрія Щуровського сповнений любові до природи української землі. Музика третьої частини симфонії, що має назву «Закарпатська картина», дає змогу почути над широкими полонинами голос самого митця.

Цікаво, що солюючим інструментом цієї частини композитор обрав рідкісну для класичної музики **флейту Пана**, назва якої походить від імені героя давньогрецьких міфів сатира Пана. Цей інструмент відомий у світі і має різні назви: най, акустичний орган, ребро, сірінкс тощо.

«Закарпатською картиною» - так назвав український композитор Ю.Щуровський третю частину своєї Маленької української симфонії (№ 3).

Питання до учнів:

- «Чому на вашу думку, автор назвав симфонію «Маленькою українською», а кожен її частину – власною назвою, зокрема третю – «Закарпатською картиною?»
- Чи «бачите» ви цю картину, слухаючи музику? Якою ви її уявляєте?
- Що «намалювала» музика у вашій уяві?
- Які засоби виразності і звукозображення використав композитор?
- Спробуйте порівняти художні образи та ваші враження від музичного твору Ю.Щуровського і картини Й.Бокшая.

Вокально-хорова робота.

Ознайомлення з сучасною піснею музика – В.Гуменчук, слова – М.Мазур «Сад молодий». Учні діляться враженнями від прослуханої пісні. Ретельно працюємо над свідомим та виразним виконанням тексту пісні, розучування пісні по музичним фразам.

Узагальнення знань учнів по темі уроку. Контрольні запитання.

Оцінювання учнів та вихід дітей із класу під музику пісні «Сад молодий».

Урок 28

І.Л.Корнєва,
учитель музичного
мистецтва Черкаської спеціалізованої
загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 33
ім. В. Симоненка Черкаської міської ради

Тема уроку. Музичні образи в казці.

Мета уроку:

навчальна: вчити учнів співвідносити літературні образи з музичними. формувати уявлення в учнів про музику в казці, вчитись співвідносити літературні твори з музичними, вчити дискутувати, ділитися враженнями про музику. На прикладі народних казок різних народів підкреслити важливу позитивну роль музики як «головної дійової особи» літературного твору;

розвивальна: формувати емоційно-чуттєву сферу дитини, удосконалювати вокально-хорові навички, розвивати вміння розкривати виражальні засоби, які характеризують художній образ, розвивати образне мислення, розвивати вміння виявляти найголовніше в мистецькому творі;

виховна: виховувати в дитячих душах добро, ласку, красу, щедрість, любов до музики та всього прекрасного що створило людство, до природи та навколишнього середовища, виховувати розуміння великих можливостей музичного мистецтва та кращі моральні якості, виховувати почуття співпереживання та інші позитивні якості особистості; через музику виховувати інтерес до інших видів мистецтв.

Музичний та відео матеріал: запис української народної казки «Чарівна скрипка», телевістава грузинської народної казки «Чонгурист», фотографії грузинського народного інструменту чонгурі, запис концертного виступу чонгуриста, аудіозапис пісні "Сад молодий" (сл. і муз. М. Мазур).

Тип уроку: комбінований

Структура уроку:

1. Організаційний момент. Музичне вітання.
2. Оголошення теми і мети уроку. Бесіда за темою.
3. Слухання української казки. Аналіз.
4. Слухання грузинської казки. Аналіз.
5. Слухання музичного твору.
6. Вокально-хорова робота.
7. Підсумок. Оцінювання роботи учнів.
8. Домашнє завдання.

ХІД УРОКУ

1. Організаційний момент. Музичне вітання.
2. Оголошення теми і мети уроку. Бесіда за темою.

Добрий день! Діти, нагадайте мені, будь-ласка, яку тему ми почали розглядати з минулого уроку? А які види мистецтва ви знаєте? А з якими із них ви зустрічаєтесь кожен день? Ви мабуть звернули увагу, що всі види мистецтва оточують нас щодня. Серед них є і література. Скажіть мені, будь ласка, з якими літературними творами ви познайомилися першими? Звичайно, це – казки. Чи любите ви казки? Ви вже здогадалися, що сьогодні на уроці ми поговоримо про казку, як літературний твір, і музику. Тема нашого уроку: «Музичні образи в казці».

Нам часто доводилося зустрічатися з казковими персонажами в музичних творах. І літературний жанр казки збагачує музику своїми сюжетами. Музикатакож «звучить» у казках багатьох народів світу – чарівних історіях про талановитих музикантів, їх інструменти та чудодійну силу музики. Невідомі творці казок та оповідань, у яких виражено народну мудрість, розуміли, як впливає музика на людину, тому з любов'ю та захопленням розповідали про народних умільців, які майстерно володіли мовою музики. Це є свідченням того, що народ завжди високо цінував і з великою повагою та особливою любов'ю ставився до музикантів-аматорів, які силою свого мистецтва допомагали творити добро, несли людям радість. Так народжувалися музичні образи в казках та оповіданнях, а пізніше і в літературних творах.

Я знаю, що ви багато читаете і знаєте багато казок, в яких говориться про музику, музичні інструменти, музичні твори... Давайте пригадаємо, що це за казки, в яких говориться про музикантів чи музику, що допомагала головному герою. Дякую. Молодці. Ви назвали багато казок. А я хочу звернути вашу увагу на те, що ці казки і народні, і авторські створені в різних

країнах.

Сьогодні на уроці я хочу познайомити вас ще з двома казками різних народів світу. Першою буде казка «Чарівна скрипка». Вона прийшла до нас із Західної України.

3. Слухання української казки. Аналіз.

У чому полягає секрет скрипки хлопчика Петрика?

Як ви вважаєте, чому гра скрипки давала селянам сили і здоров'я, а в графа – навпаки, забирала силу?

4. Слухання грузинської казки. Аналіз.

Друга казка з'явилася у Грузії. Вона має цікаву назву – «Чонгуріст». Так у Грузії називають музиканта, який грає на народному інструменті чонгурі. Це чотириструнний щипковий інструмент із тихим голосом і ніжним звучанням (тембром). Хто здогадається, на який український народний інструмент схожий чонгурі?

Тож слухаємо казку.

- ✓ У чому полягала чарівна сила музиканта?
- ✓ Як ви вважаєте, чи має музика чарівну силу та як це проявляється?
- ✓ Які слова в казці ви вважаєте найголовнішими? Чому?

Слухання музичного твору.

Чи цікаво вам почути, як звучить цей інструмент. Давайте подивимося запис концерту і почуємо звучання цього народного інструменту.

5. Вокально-хорова робота.

На минулому уроці ми познайомилися з новою піснею «Сад молодий». Сьогодні ми продовжимо роботу над цією піснею.

6. Підсумок. Оцінювання роботи учнів.

❖ Тож скажіть, будь-ласка, як музика може впливати на літературний твір: доповнювати її чи бути просто музичним супроводом?

- ❖ З якими новими словами ви зустрілися на сьогоднішньому уроці?
- ❖ Що спільного у змісті казок «Чарівна скрипка» та «Чонгуріст»?
- ❖ А чи може література існувати без музики?..
- ❖ Чи сподобався вам наш урок? Чим саме?

Домашнє завдання.

Пригадати оповідання, пісню або просто літературний твір, в якому б розповідалося про музику чи музикантів.

Урок 29

І.О.Шведенко,

учитель музичного мистецтва Леськівської
загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
Черкаської районної ради

Тема. Музика та література.

Мета: зосередити увагу учнів на великій життєстверджуючій силі музичного мистецтва в сюжеті оповідання К. Паустовського «Старий кухар». Розвивати вокально-хорові навички. Виховувати почуття співпереживання та інші позитивні якості особистості.

Тип уроку: урок поглиблення теми.

ХІД УРОКУ

Вступ.

Авторські літературні твори

Ми говорили про народні казки, в яких музика виступає дійовою особою і є співучасником подій та переживань. Крім народних, є ще багато авторських літературних творів, у яких

музичний образ дуже часто виступає дійовою особою. Наприклад, оповідання російського письменника Костянтина Паустовського „Старий кухар”.

Оповідання „Старий кухар” Паустовського

Одного зимового вечора 1786 року на околиці Відня в маленькому дерев'яному будинку помирав сліпий дід – колишній кухар графині Тун. Разом із кухарем жила його дочка Марія, дівчина років вісімнадцяти. Тільки їй добра було в сторожці, що ліжко, лави на кривих ногах, грубий стіл, порцеляновий посуд, мережаний тріщинками, і, нарешті, клавесин – єдине багатство Марії...

Коли Марія вмила батька й наділа на нього прохолодну чисту сорочку, старий сказав:

– Я ніколи не любив священиків і монахів. Я не можу покликати сповідника, а мені ж треба перед смертю очистити свою совість.

– Що ж робити? – злякано спитала Марія.

– Вийди на вулицю, – сказав старий, – І попроси першого стрічного зайти в наш дім, хай висповідає перед смертю. Тобі ніхто не відмовить...

Хурделиця.

Марія довго чекала й прислухалась. Та ось їй здалося, що вздовж муру йде, наспівуючи, чоловік. Вона ступила йому назустріч, наскочила на нього й скрикнула. Чоловік зупинився й запитав:

— Хто тут?

Марія схопила його за руку і тремтячим голосом виповіла батькове прохання.

– Гаразд, – мовив чоловік тихо. – Хоч я й не священик, та вже нехай. Ходімо.

Вони ввійшли в дім.

Він був ще дуже молодий, цей незнайомий. Швидко присунув до ліжка табуретку, сів і, нахилившись, уважно й весело подивився в очі приреченому:

– Кажіть! Можливо, владою, даною мені не від Бога, а від мистецтва, якому я служу, я розважу останні ваші хвилини і зніму тягар із вашої душі.

– Я працював усе життя, поки не втратив зір, – прошепотів старий і притяг незнайомого за руку ближче до себе. – А хто працює, тому нема як грішити. Коли захворіла на сухоти моя дружина – її звали Марта – і лікар прописав їй дорогі ліки, велів годувати вершками й винними ягодами та напувати гарячим червоним вином, я вкрав із сервізу графині Тун невеличке золоте блюдо, розколов його на шматки й продав. І мені тепер важко про це згадувати й критись від моєї дочки, адже я навчив її не чіпати й крихти з чужого столу.

– А кого із слуг графині покарали за це? – спитав незнайомий.

– Присягаю, добродію, не покарали нікого, – відповів старий і заплакав. – Якби я знав, що золото не допоможе моїй Марті, хіба я зміг би вкрати!

– Як вас звуть? – спитав незнайомий.

– Йоганн Мейер, добродію.

– Так от, Йоганне, – сказав незнайомий і поклав долоню на сліпі очі старого, – ви не завинили перед людьми. Те, що ви вчинили, – це не гріх і не крадіжка, а навпаки, можна вважати подвигом заради кохання.

– Амінь! – прошепотів старий.

– Амінь! – повторив незнайомий. – А тепер скажіть мені вашу останню волю.

– Я хочу, щоб хтось подбав про Марію.

– Я зроблю це. А ще чого ви хочете?

Тоді старий несподівано всміхнувся й голосно сказав:

– Я хотів би ще раз побачити Марту такою, якою зустрів замолоду. Побачити сонце і цей сад, коли він зацвіте весною. Але це неможливо, добродію. Не гнівайтесь на мене за нерозумні слова ...

– Добре, – сказав незнайомий і підвівся. – Добре, – повторив він, підійшов до клавесина й сів перед ним на табуретку. – Добре! – голосно сказав він утретє, і враз бистрий дзвін розсипався по сторожці, мовби хто брязнув на підлогу сотню кришталевих кульок.

– Слухайте, – сказав незнайомий. – Слухайте й дивіться.

Клавесин співав на повний голос уперше за багато років. Він сповнював своїми звуками не тільки сторожку, а й увесь сад...

– Я бачу, добродію! – сказав старий і підвівся на ліжку. – Я бачу день, коли я зустрівся з Мартою і вона, збентежена, розбила глечик з молоком. Це було взимку, в горах. Небо – прозоре, мов синє скло, і Марта сміялась. Сміялась...

Незнайомий грав далі.

– А тепер, – запитав він, – ви що-небудь бачите?

Старий мовчав, прислухаючись.

– Невже ви не бачите, – швидко сказав незнайомий, граючи далі, – як чорна ніч стала синьою, а потім блакитною, і тепле світло вже падає звідкілясь зверху; і на старому галуззі ваших дерев набрякають білі квіти? По-моєму, це цвіт яблуні, хоча звідси, з кімнати, він скидається на важкі тюльпани. Ви бачите: перший промінь упав на мур, нагрів його, і над ним струмує пара. Це, напевне, просихає мох, напоєний талим снігом. А небо зводиться все вище, стає ще синіше, ще прекрасніше, і зграї птахів уже летять на північ над нашим старим Віднем.

– Я бачу все це! – вигукнув старий. – Відчини вікно, Маріє.

Марія відчинила вікно.

Старий упав на подушки, жадібно дихав і обмацував пальцями ковдру. Марія кинулась до нього.

Старий, задихаючись, мовив:

– Я бачив усе так виразно, як багато років тому. Але я не хотів би померти, не знаючи, ... як вас звати. Як звати?..

– Мене звати Вольфганг Амадей Моцарт, – відповів незнайомий.

Марія відступила од ліжка і низько, майже торкаючись коліном підлоги, схилилась перед великим музикантом. Коли вона підвелась, старий був уже мертвий.

Зоря займалася за вікнами, і в її світлі стояв сад, сяючи квітками мокрого снігу.

Відомості про В.А. Моцарта. Народився Моцарт у старовинному австрійському містечку Зальцбург. Його надзвичайні музичні здібності виявилися дуже рано. Він почав писати музику, коли був ще маленьким хлопчиком. У шестирічному віці малий Моцарт разом зі старшою сестрою та батьком уже виступали з концертами в різних містах Європи. За своє недовге життя він написав дуже багато творів.

Концерт — це великий, віртуозний музичний твір для соліста з оркестром. Найчастіше інструментом, який виконує соло, є фортепіано, скрипка чи віолончель. Інколи концерт може бути написаний для 2-3 солістів. Зазвичай він складається з трьох частин.

Слухання. „Концерт для фортепіано з оркестром №21” В. А. Моцарта

Аналіз прослуханого твору

Чи всі музичні епізоди фантазії відповідають змісту оповідання „Старий кухар”?

Який характер твору?

Розучення „Зозуленька” Н.Май.

Караоке. Пісні „Зозуленька”

Підсумки уроку. Ми вже знаємо, в народних казках музика інколи виступає дійовою особою та співучасником подій і переживань. Але, крім народних, існує ще багато авторських літературних творів, в яких музичний образ є дійовою особою. Приклад – прослухане сьогодні оповідання К.Паустовського „Старий кухар”, де музика виступає співучасником подій і дійовою особою. Крім того, сьогодні ми повторили поняття концерту у музиці і розпочали вивчення пісні Н.Май „Зозуленька”.

Урок 30

М.О. Бабич,

учитель музичного мистецтва Золотоніської
спеціалізованої школи № 1
Золотоніської міської ради

Тема уроку. Музика в літературі.

Мета уроку: показати учням важливу роль музичного мистецтва у змісті літературних творів, розглянути приклади взаємодії музичного мистецтва з літературою у змісті літературних творів різних жанрів. На прикладі творів літератури різних жанрів, підкреслити позитивну роль музики, як носія добра, щастя, справедливості в літературних сюжетах. Дати учням визначення поняття «квартет» та його складу. Розвивати вокально – хорові навички учнів та вміння зіставляти, інтерпретуючі музичні твори; почуття єдності з музичним образом пісні. Виховувати в учнів кращі моральні якості особистості та інтерес до видатних зразків української музичної класики.

Музичний матеріал: В. Барвінський «Квартет» Автора Н. Май «Зозуленька»

Уривки з літературних творів: Байки : Л.Глібов «Музики», І. Крилов «Квартет»

Орієнтовний план - уроку :

1. Вхід учнів під пісню «Зозуленька»(мелодія).
2. Вступне слово вчителя за темою уроку : музика в літературі, роль музики у сюжетах літературних творів.

3. Ознайомлення учнів з жанрами камерної музики, поняття «квартет» та його складу.

4. Знайомство з життєвим та творчим шляхом В. Барвінського.

5. Слухання В. Барвінський «Квартет» та аналіз музичного твору.

6. Знайомство з піснею Н. Май «Зозуленька».

7. Вокально-хорова робота над піснею.

8. Узагальнення теми уроку, контрольні запитання до учнів.

9. Вихід учнів із класу під звучання пісні «Зозуленька».

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

1. **Вхід учнів** до класу під мелодію пісні «Зозуленька».

Привітання з учнями, оголошення теми уроку та мети.

Вступне слово вчителя. Взаємопроникнення літератури та музики розкривається через вірш як літературну основу пісні - гімну, через лібрето як літературну основу балету чи опери, через програмну музику, в основі якої лежать сюжети та образи літературних творів. Збагачення літератури музичними темами можна спостерігати в легендах, що розповідають про музикальні таланти різних народів світу, у казках та оповіданнях з їх головними героями – музикантами, музичними інструментами, власне музикою. Особливо чарівність поезії надають її музичні риси – співучість і музикальність, про що свідчить творчість багатьох поетів, в тому числі українських (Лесі Українки, Т. Шевченка та ін..)

На уроці ми розглянемо приклади взаємодії музичного мистецтва з літературою у змісті літературних творів різних жанрів. Ви переконаєтеся в тому, що, як література допомагає музичному мистецтву бути більш змістовним, повноцінним та різноманітним, так і музика відіграє не менш важливу роль у літературі.

Для початку пригадаємо пісні, зокрема народні («Во поле береза стояла», «Ой єсть в лісі калина», тощо.), слова яких звучать неприродно без мелодії, що доводить цілісність їх походження та існування як пісень, з непорушним єднанням музики та літератури.

Неможливо відокремити музику зі змістом таких літературних творів, як українська

народна казка «Чарівна скрипка», оскільки музика лежить в основі розвитку сюжету – вона діє, допомагає людям, приносить їм щастя, що простежується навіть у назві казки. Так само допомагає людям музика у виконанні старенького скрипала з норвезької народної пісні «Чарівний смичок».

Слід також акцентувати увагу на головній ролі музики в літературному тексті пісні та запропонувати послухати ще один літературний твір, у якому музика є «головною дійовою особою» - грузинську народну казку «Чонгуріст».

Привертаємо увагу учнів до віршованих літературних творів - поезії, можливо учні пригадають вірші про музику та продекламують їх. Серед віршованих літературних творів вирізняється своїм сатиричним та повчальним змістом «байки». Чимало серед них і байок про музику, та музикантів. Наприклад байка І.Крилова «Квартет» (можна розповісти учням про давньогрецьке походження (Езоп) сюжетів байок І. Крилова)

Слухання уривку байки : І. Крилова «Квартет» (запис), Л.Глібова «Музики»(за вибором вчителя)

Квартет

Вигадниця Мартишка,

Осел,

Козел

Та клишоногий Мишка

Затіяли Квартет заграють.

Дві скрипки, ноти, бас і альт дістали

Й під липу в лузі посідали,

Щоб світ мистецтвом чарувать.

Ударили в смички,- ладу ж дарма шукать!

"Стій, братця, стій! – кричить їм Мавпа,- постривайте!

Хіба заграєм так? Інакше посідайте.,

Ти з басом, Мишечко, сідай проти альта

Я, прима, сяду против тори;

Тоді вже піде музика не та: знов сіли, почали Квартет;

А діло все не йде вперед.

"Стривайте ж, я знайшов секрет,-

Кричить Осел,- усе в нас піде ладом,

Як поряд сядем".

Послухали Осла, поважно сіли в ряд;

А все-таки Квартет не йде на лад.

Ще гірше, ніж раніш, пішли між ними чвари

І свари, Кому і як сідять.

Припало Солов'ю якраз там пролітять,

До нього всі вдалися, як до свого спасіння:

"Будь ласка,- мовили,- таж наберись терпіння,

Допоможи Квартет улаштувать,

І ноти й інструмент зуміли ми дістать,

Скажи лиш, як сідять!"

"Щоб бути музи?кою, потрібне тут уміння

Та трохи тонших би ушей,-

Їм одмовляє Соловей,-

Тож, як сідати - сварки марні,

Бо з вас музики незугарні".

Розповідаємо учням про значення слова «квартет» як музичного твору для чотирьох виконавців на будь-яких співзвучних інструментах чи співаків, а також як колективу з чотирьох виконавців. Найбільше творів – квартетів написано для струнних інструментів: двох скрипок, альта, і віолончелі. Є такі квартети у В.А. Моцарта, Л.В. Бетховена, М. В. Лисенка, П.І.

Чайковського та багатьох композиторів. Звичайно ж, усі вони дуже різні за своїм життєвим змістом та звучанням.

У «Квартеті» І. Крилова саме такий склад струнного квартету, лише віолончель автор називає «босом» (це, до речі, найнижчий за звучання басовий інструмент у квартеті); 1- у скрипку- «примою», а 2-у – «второю». «Музика» під час звучання байки це хаотичний набір звуків у виконання струнних.

З історії музичних інструментів

Скрипка. Невідомо взагалі, у які часи люди навчилися видобувати звукові струни за допомогою смичка, але впевнено можна сказати, що сталося це дуже давно. Досить було на шматок деревини напнути щось на зразок струни і провести по ній, можливо, навіть тятивою звичайнісінького лука. Згодом люди навчилися робити резонатори, тобто корпуси для музичних інструментів, на які вже можна було більш – менш справно натягнути струни. Лук перетворився на подобу смичка зі спеціальною ручкою для того, щоб було зручно тримати його в руці. Ось вам перший смичковий інструмент. На Русі – Україні навіть існував інструмент, котрий так і називався «смик». На фресці Софії Київської «Скоморохи» один із музикантів грає на інструменті, схожому на скрипку.

Майже всі історичні джерела вказують на «простонародне» походження скрипки. У добу середньовіччя, коли Європа відкрила для себе торгові шляхи до арабських країн, багато екзотичних речей завозилися із ісламського світу.

Про дивовижну здатність скрипки співати людським голосом упродовж століть ніхто навіть і гадки не мав. Сповістили про це всьому світові великі італійські майстри з Кремони. Більш ніж півтора століття проіснувала кремонська школа. Десятки майстрів, які до неї входили, виготовили тисячі й тисячі смичкових інструментів. Окрім скрипок з-під їхніх рук виходили альти, віолончелі, контрабаси концертні віоли.

Скрипка – Альт

Але є ще одна скрипка. Тобто, хоча вона і скрипка, та все ж мабуть, трохи більша, ніж скрипка. Що ж то за інструмент? То скрипка-альт.

Відрізняється він від скрипки не тільки розмірами. Діапазоном його звучання нижчий, та й тембр більш матовий, меланхолічний. І на це є свої причини. Альт – інструмент, якому ніколи не таланило. Справа не лише в менш привабливій тембрі, порівняно з примою (так називають звичайну скрипку), а й у його конструкції. Для того щоб повноцінно звучати, альт мусить мати довжину не менше ніж сорок два сантиметри. Майже пів-метра. А це означає, що виконавець, котрий грає на такому інструменті. Повинен мати дуже довгі пальці, та й долоню нівроку.

Без партії альта не обходиться жодна партитура симфонічного або камерного оркестру.

Віолончель

Традиція гри на цьому інструменті надзвичайно давні. До тих часів, коли скрипка посіла панівне місце серед струнних інструментів, це місце займало численне сімейство віол. На них грали, розміщуючи їх між колінами, і вони, на відміну від скрипки, вважалися інструментами аристократичними. Вони мали різний настрій, та й кількість струн була дуже різноманітною. Доходило аж до семи! Це були прообрази сучасної віолончелі. Та вже в епоху кремонських майстрів, коли стабілізувався й склад симфонічного оркестру, і функції інструментів, віолончель набула тієї форми і якостей, до яких ми звикли.

Довершений вигляд віолончелі, як і скрипки, надав Антоніо Страдіварі. Багато віолончелей зробив улюблений учень Страдіварі **Карло Бергонці**. Його інструменти вважаються чи не найкращими в світі.

Як і альт, віолончель не за один день ствердилась в музиці. Упродовж декількох століть в оркестрі їй доручали тільки супровід, та й, навіть виконуючи цю скромну функцію, вона не була самостійною, оскільки дублювала інші голоси. Діапазон віолончелі нижчий за діапазоном альта, тому найчастіше вона дублювала басові партії. Та надзвичайно звукові якості цього інструменту врешті-решт помітили видатні музиканти. Оскільки й прийоми гри на ній вдосконалювалися.

Ознайомлення учні з життєвим та творчим шляхом українського композитора В.Барвінського

Відомості про В.Барвінського

Василь Олександрович Барвінський (**1888 -1963**, м. Львів) — український композитор, піаніст, музичний критик, педагог, диригент, організатор музичного життя. Визначний представник української музичної культури ХХ століття. Досліджував фольклор усіх регіонів України, обробляв народні пісні і використовував їх мелодії у власних творах .

Слухання та аналіз музичного твору В.Барвінського «Квартет»

Питання до учнів

1 Як ти розумієш значення слова квартет? Які ще ансамблі ти знаєш?

2 Які ансамблі називають камерними?

3 Як ти вважаєш, чому квартет саме із струнних смичкових інструментів здобув найбільшу популярність?

4 Подумай, що потрібно для того, щоб ансамблеве виконання було красивим і злагодженим?

Ознайомлення з піснею «Зозуленька» Наталії Май, слухання та робота над текстом пісні, вокально-хорова робота над піснею.

Розучування пісні по музичним фразам

Узагальнення знань учнів по темі уроку. Контрольні запитання.

Оцінювання учнів та вихід дітей із класу під звучання пісні «Зозуленька»

Урок 31

О.М.Мамієнко,

учитель музичного мистецтва Соколівоцької загальноосвітньої школи I-III ступенів Тальнівської районної ради

Тема. Театральні види мистецтв.

Мета: поглибити уявлення учнів про взаємозв'язок літератури та музики; ознайомити учнів з такими видами театрального мистецтва як опера і балет; розширити розуміння учнями понять «лібрето» та його роль в оперному та балетному жанрах.

розвивати вокально-хорові навички, вміння аналізувати, інтерпретувати музичні твори; виховувати інтерес до театральних видів мистецтва

Тип уроку: урок поглиблення теми.

ХІД УРОКУ

1. Організаційний момент. Музичне вітання.

2. Актуалізація опорних знань

(Звучить оркестрова музика).

- Послухайте уважно музику і скажіть, де б вона могла звучати? (відповіді учнів)

- А тепер уважно подивіться на екран і висловіть одним словом: що поєднує всі переглянуті Вами зображення? (відповіді учнів)

1. Вивчення нового матеріалу.

Дійсно, це театр – мистецтво, що являє світові нові відкриття, дарує глядачам насолоду та справжнє свято. Союз двох видів мистецтва – музики і театру – є першоосновою найпопулярніших музично-театральних жанрів: опери і балету.

Словник музичних термінів

Опера - це музично-драматичний твір сценічної дії, зміст якого передають за допомогою співу

Розповідь про створення опери.

З давніх часів у давньогрецькому театрі музика була його обов'язковим елементом.

Актори плавно, наспівно промовляли слова героїв, ролі яких вони грали, а хор як обов'язковий учасник дійства уособлював у собі одночасно і «голос народу», і голос автора. Музи театру - Талія і Мельпомена відображали єдність різних жанрів театрального мистецтва.

Спроби відродити грецьку трагедію (у XVI—XVII (ст. у Флоренції) призвели до створення першої опери як поєднання музики та драми (сценічної дії), оскільки тексти давньогрецьких міфів на той час були відомі, а музика до більшості з них не вбереглася. Тому музику — обов'язковий елемент театру необхідно було створити. Надалі протягом століть музика й сюжет «змагалися» між собою за «головну роль» в оперному жанрі. Завдяки цьому з'являлися нові види та різновиди опер, у кожному з яких по-своєму важливими є музика або драматична дія.

На сьогодні опера — це найскладніший музичний жанр, у якому поєднуються поряд із музикою та літературою елементи хореографії, театрального й образотворчого мистецтва.

Опера складається із завершених вокальних номерів: арій, речитативів, ансамблів, хорів.

Словник музичних термінів

Арія – сольний номер з опери. Вона характеризує героя і розкриває світ його почуттів і переживань. Для більш повної характеристики героя в оперу включають декілька різних по змісту арій.

Ви вже знаєте, що музика й слово звично й природно поєднуються у пісні, думі, романсі, опері... Але є такі музичні жанри, в яких література присутня безсловесно, ніби тасмнича невидимка.

Неможливо уявити без музики такий театральний жанр, як балет.

Словник музичних термінів

Балет – це музично-драматичний твір сценічної дії, зміст якого передають за допомогою хореографії (танцю)

Слухання. Розповідь про балетне мистецтво.

У балеті музика й танець відіграють роль слова, відтворюючи розвиток сюжету, розкриваючи характери та стосунки дійових осіб.

Як же створюють балет? Що лежить в основі балету?

Балет — це чарівне царство музики й танцю. В основу кожного балету покладено літературний сюжет. Музика розповідає прекрасні історії про чарівних принцес і принців, про мужніх і героїчних людей, про дружбу, відданість і любов. І жодного слова... Однак усе зрозуміло.

Уявіть, що ви — композитори, яким потрібно написати музику до опери або балету. Що для цього необхідно? (відповіді учнів)

Так, нам потрібен літературний твір, який визначатиме головну тему й зміст опери чи балету. Та він може бути завеликим чи складним і має бути пристосованим до вимог оперного та балетного жанру. Тому нам необхідне лібрето як «посередник» між літературним твором та оперою чи балетом. Схематично це можна зобразити

так:

Словник музичних термінів

Лібрето – літературна основа опери чи балету.

Послухайте невеличкий уривок.

... Все одразу стихло. Скрипки замовкли, і музиканти, і гості мимоволі здивилися на незнайому красуню, яка приїхала на бал пізніше за всіх. Принц посадив свою гостю на найпочесніше місце і, коли заграла музика, підійшов до неї та запросив до танцю. Дівчина танцювала так легко й плавно, що всі замилювалися нею.

... Вона забула про все на світі, навіть про те, що має вчасно повернутися додому, і схаменулася лише тоді, коли годинник пробив північ. Дівчина схопилася й побігла швидше за лань. Принц кинувся за нею, але її — наче й не було. Лише на сходинах залишився маленький кришталевий черевичок...

(За Ш. Перро)

Завдання та запитання учням.

- Який чудовий світ розкриває цей уривок? (Світ казки.)
- З якої казки цей уривок? (Із казки «Попелюшка».)

Отже сьогодні разом із казкою, чудовою музикою балету Сергія Прокоф'єва ми вирушимо в казковий балетний світ.

Сергій Прокоф'єв народився в українському селі Сонцівка на Донеччині. З раннього дитинства музика оточувала його в рідній домівці — мати майбутнього композитора чудово грала на фортепіано. Сергійко заслуховувався прекрасними творами композиторів, намагався імпровізувати на фортепіано й уже з п'яти років почав створювати власні музичні твори. Свої перші дитячі опери «Велетень» та «На пустельних островах» він написав на власні лібрето.

Велику увагу композитор приділяв створенню музики для дітей. Ви вже чули її раніше. Згадайте його відомий «Марш» із «Дитячого альбому», симфонічну казку «Петрик і вовк», пісню «Базика» тощо. У багатьох творах Сергія Прокоф'єва ми зустрічаємо казкових або реальних героїв, які «прийшли» з літературних сюжетів. Музика Сергія Прокоф'єва втілює гармонійне, радісне відчуття життєвої краси та енергії.

Лібрето балету російського композитора минулого століття Сергія Прокоф'єва «Попелюшка» створене за мотивами відомої казки французького письменника Шарля Перро. Дійових осіб балету-казки характеризують яскраві та виразні мелодичні теми. Послухаймо, як музика двох фрагментів із балету «Па-де-шаль» («Танець із шаллю») та «Вальсу» розповідає нам про події відомого казкового сюжету.

Слухання: «Танок з шаллю», «Вальс» із балету «Попелюшка»

Завдання та запитання учням.

- Як музика танців змальовує картини казкового сюжету?
- Які персонажі казки-балету постають перед нами в цих фрагментах?
- Передайте характер музики пластичними рухами.
- Чи створив би композитор С. Прокоф'єв балет, якби не було казки, її літературного варіанту?
- Що приваблювало композитора в цій казці? (*Сергія Прокоф'єва в сюжеті казки про Попелюшку найбільше приваблювала мрія про щастя, що перемагає всілякі перепони й розквіт: світлим почуттям любові.*)
- Кому зрозуміла й до вподоби музика композитора С. Прокоф'єва?

Вокально-хоровий спів.

Прихід весни — це не тільки оновлення природи, а й людської душі. Разом з весною приходять одне з найвизначніших християнських свят — Великдень. До цього свята готуються не тільки мами та бабусі, а й діти — розмальовують писанки, вчать веснянки, ігри. Кожний регіон України має свої традиції відзначення свята, розпису писанок. Українські писанки,

можуть «звучати», віддзеркалюючись усім багатством фарб та візерунків і символів у музичному мистецтві. Ми як виконавці теж можемо долучитися до цього прекрасного єднання мистецтв. Заспіваймо про писанки!

Демонстрація пісні „Писанка”

Розучування пісні „Писанка”

2. Актуалізація музичного досвіду учнів.

Запитання до учнів.

- Про що розповідається в пісні?
- Які особливості музичної мови пісні? Який ритм, мелодія?
- Які вірші, пісні, присвячені мистецтву писанки, Великодню, ви можете пригадати?

3. Виконання тестових завдань

4. Підсумки уроку

- Які твори мистецтва ми розглядали й слухали на уроці?
- Як взаємодіють у цих творах музика й література?
- Які спільні та відмінні риси мають опера та балет?
- Для яких жанрів необхідне лібрето?
- Як можна заповнити схему?

Кожний вид мистецтва збагачує одне одного та робить їх більш доступними, зрозумілими глядачеві.

Урок 32

І.Л. Корнєєва,

учитель музичного

мистецтва Черкаської спеціалізованої

загальноосвітньої школи I-III ступенів № 33

ім. В. Симоненка Черкаської міської ради

Тема уроку. Музика та візуальне (образотворче) мистецтво.

Мета уроку: навчальна – розкрити перед учнями зв'язок музичного та візуального мистецтва; вивчити з дітьми поняття зображальності музики на прикладі «Богатирської» симфонії О.Бородіна; розвиваюча - розвивати вміння зіставляти схожі та відмінні за змістовою основою образи; розвивати навички активного сприймання музичного твору; розвивати музичну пам'ять, вокально-хорові навички учнів; виховна - виховувати інтерес та повагу до героїчного минулого слов'янських народів, формувати естетичні смаки.

Музичний та відео матеріал: О. Бородін. Симфонія №2 "Богатирська" (I ч.), відеоролік про творчість О. Бородіна, аудіозапис пісні "Писанки" (сл. С. Жупарина, муз. В. Таловирі), репродукція картини В.Васнецова "Богатирі", портрети О. Бородіна і В.Васнецова

Тип уроку: комбінований

Структура уроку:

1. Організаційний момент. Музичне вітання.
2. Оголошення теми і мети уроку. Бесіда за темою.
3. Перегляд картини.
4. Слухання музичного твору.
5. Аналіз музичного твору.
6. Вокально-хорова робота.
7. Підсумок. Оцінювання роботи учнів.
8. Домашнє завдання.

ХІД УРОКУ

1. Організаційний момент. Музичне вітання.
2. Оголошення теми і мети уроку. Бесіда за темою.

Добрий день, діти!

Сьогодні ми продовжимо дізнаватися про секрети музики через співдружність різних видів мистецтв. На минулих уроках ми дізналися, що завдяки поєднанню музики і літератури з'явилося дуже багато різноманітних музичних творів. Які це твори, давайте пригадаємо?

А ось з яким видом мистецтва ще «дружить» музика, ви дізнаєтесь з невеликого віршика:

Всех звуков и цветов соотношенья,

А также способы переложенья

Любыхоттенковцвета в ноты, звуки.

О, как хотелось мне азы науки

Такой постичь!

Тож про які види мистецтва ми сьогодні поговоримо? Тому тема нашого уроку: «Музика та візуальне (образотворче) мистецтво».

Мистецький світ надзвичайно багатий і різноманітний. Мистецький твір може постати як розгорнутий у часі процес (словесний або музичний), або як дійство – танець, вистава, кінофільм, або як предмет, звернений до візуального сприйняття, тобто такі, які ми можемо побачити. Які ж види мистецтва? Це - живопис, скульптура, архітектура. Як ви вважаєте, чи існує зв'язок між музикою та образотворчим мистецтвом? (*висловлювання учнів з цього приводу, підвести до думки, що зв'язок між цими двома видами мистецтва існує, але децю інший*).

Оскільки музику людина сприймає слухом, а образотворче мистецтво - зором (тому воно називається візуальним), цей зв'язок відбувається в нашій уяві: слухаючи музику, ми можемо уявляти зорові (візуальні) образи, а, вдивляючись у твір образотворчого мистецтва, можемо викликати у своїй уяві звучання музики. Такий зв'язок збагачує перш за все духовний світ та творчу уяву людини-слухача чи глядача.

1. Перегляд картини.

Давайте спробуємо на прикладі цієї картини уявити звучання музики. Цю картину ви, мабуть, вже бачили і не один раз. Її автор – російський художник 19 століття Віктор Васнецов. Основу його творчості складає жанровий живопис — картини побуту міщан і селян, однак найвідомішими серед творів художника є картини на історичні теми, зображення билинних і казкових персонажів. Віктор Васнецов зробив свій внесок у культурну спадщину України. Багато розписів на стінах Свято-Володимирського собору в Києві належать його пензлю. Хто знає, як називається ця картина? Так, ця картина називається «Богатирі». Що на ній зображено? Яку музику ви написали б до цієї картини? Давайте пригадаємо, які засоби є у музики, щоби створити певний образ: це – мелодія, темп, динаміка, тембр.

2. Слухання музичного твору.

Я пропоную вам послухати симфонію російського композитора 19 ст. Олександра Бородіна. Давайте пригадаємо, що таке симфонія, які її особливості?

За своє життя О. Бородін написав не багато музичних творів. Чому так сталося і які це музичні твори ми дізнаємося із невеличкою розповіді про творчість Олександра Порфіровича Бородіна.

Свою симфонію №2 О. Бородін назвав «Богатирською». Наше завдання: прослухати музичний твір і сказати мені, чи співпадає те, що уявили ви, з музикою композитора і з картиною Васнецова.

3. Аналіз музичного твору.

Які засоби музичної виразності використав О. Бородін для створення образу слов'янських богатирів?

Чи співпадає те, що уявили ви, з музикою композитора і з картиною Васнецова?

4. Вокально-хорова робота.

На минулому уроці ми почали вивчення пісні «Писанка». Сьогодні ми довчимо цю пісню.

5. Підсумок. Оцінювання роботи учнів.

Спробуємо розв'язати кросворд. Якщо відповіді по горизонталі будуть вірними, то ми зможемо прочитати назву картини. («Богатирі»)

1. Прізвище російського композитора 19 ст., який був творцем музичного епосу? (Бородін)

2. Великий багаточастинний твір, який виконується симфонічним оркестром? (симфонія)

3. Як називається Симфонія №2 О. Бородіна («Богатирська»)
4. Художник 19 століття, який зображав на своїх картинах казкових героїв? (Васнецов)
5. Швидкість виконання музичного твору (темп)
6. Один із жанрів образотворчого мистецтва (живопис)
7. Як звали головного героя опери О. Бородіна? (Ігор)
8. Як ще називають образотворче мистецтво? (візуальне)

6. Домашнє завдання.

За бажанням відтворити засобами образотворчого мистецтва зміст музичних творів, що звучали на уроці.

Урок 33

І.Л. Корнєєва,
 учитель музичного
 мистецтва Черкаської спеціалізованої
 загальноосвітньої школи I-III ступенів № 33
 ім. В. Симоненка Черкаської міської ради

Тема уроку. Музика в кіно.

Мета уроку: навчальна: розширити уявлення учнів про кіномистецтво, знайомство з творчістю Р. Роджерса; розвиваюча: розвивати навички активного сприймання музичного твору; розвивати музичну пам'ять, вокально-хорові навички учнів.

виховна: виховувати інтерес та любов до музики, формувати естетичні смаки.

Музичний та відео матеріал: уривок з кінофільму «Звуки музики», фотографії з кінофільму «Звуки музики», портрет Р. Роджерса, відеосюжет «Композитори Голлівуду», аудіозапис пісні Р. Роджерса «До, ре, мі».

Тип уроку: комбінований

1. Структура уроку:
2. Організаційний момент. Музичне вітання.
3. Актуалізація набутих знань.
4. Оголошення теми і мети уроку. Бесіда за темою.
5. Слухання музичного твору.
6. Аналіз музичного твору.
7. Вокально-хорова робота.
8. Підсумок. Оцінювання роботи учнів.
9. Домашнє завдання.

ХІД УРОКУ

1. Організаційний момент. Музичне вітання.

2. Актуалізація набутих знань.

Сьогодні на уроці ми продовжуємо знайомство з різним видами мистецтва, в яких музика займає важливу роль. Давайте пригадаємо, які це види мистецтва.

3. Оголошення теми і мети уроку. Бесіда за темою.

Перш ніж оголосити тему нашого сьогоднішнього уроку я хочу, щоби ви подивилися невеликий відеосюжет. Він допоможе вам здогадатися про тему нашого уроку.

Хто здогадався, про що ми сьогодні з вами поговоримо?

І справді тема нашого уроку – «Музика в кіно». Сьогодні на уроці ми з'ясуємо, яку роль відіграє музика у кіномистецтві, познайомимося з новим музичним твором.

Скажіть мені, будь ласка, які види мистецтва поєднують у кіно?

На вашу думку, яку роль у кіно займає музика?

Цікаво, що з самих перших кінострічок музика супроводжувала головних героїв. Давайте погортаємо сторінки історії кіномистецтва і прослідкуємо зв'язок музики і кінематографа.

Перші кінофільми з'явилися на початку 20 ст. Вони були чорно-білими і німим. Актори висловлювали свої почуття жестами і мімікою. Репліки персонажів писались окремо. Як ви думаєте, чи цікаво було глядачам дивитися таке кіно? Не дуже...

Ось саме тоді на допомогу прийшла музика. Весь кінофільм (а він тривав приблизно 20 хвилин) супроводжувався «живою» грою на фортепіано. Цікаво, що тапер – так називалась ця професія – мав грати музику, що відповідала тим подіям, які розгорталися на екрані. З часом німе кіно відійшло в історію, з'явився кольоровий і озвучений кінематограф, але музика не втратила свою роль: вона супроводжувала події кінофільмів, «домовляла» за акторів, допомагала глядачеві співпереживати з головними героями. Але все ж таки музика у кіно займає другорядну роль. Хоча існує велика кількість кінофільмів, де музика є головним героєм. Пригадаємо хоча б музичну комедію «Веселі хлоп'ята», музику до якої написав російський композитор Ісаак Дунаєвський, чи американський фільм «Звуки музики».

Сюжет цього фільму такий: жоден вихователь не міг впоратися з непосидючими та неслухняними дітьми, але прийшла нова вчителька і захопила дітей своїм чарівним співом. Діти дуже полюбили музику та з задоволенням почали співати. Нова вчителька складала для них цікаву музику, що будувалася на простих інтонаціях, кількох звуках і звичайних гамах.

Весела дитяча музика так часто звучить у цій стрічці, що стала головною дійовою особою.

Музику до цього фільму написав американський композитор Ричард Чарльз Роджерс. У його творчому доробку не тільки музика для кінофільмів та телепередач, а і більш ніж 900 пісень та 40 бродвейських мюзиклів.

4. Слухання музичного твору.

5. Аналіз музичного твору.

Який характер музики?

В якому настрої вона звучала?

Дуже часто, музичні твори, що писалися для кінострічки, продовжували своє життя і після перегляду кінофільму. Пригадаємо такі кінофільми як «Титанік», «Зоряні війни», «Іронія долі»... Такі музичні твори називаються саундтрек (англ. soundtrack— звукова доріжка).

6. Вокально-хорова робота.

Під час розучування добивайтесь чистого і красивого звучання вашого голосу; не співайте крикливим звуком і стежте за чистотою інтонації.

7. Підсумок. Оцінювання роботи учнів.

Сьогодні на уроці ми дізналися про те, яку роль відіграє музика у кіно, подивилися уривочок з кінофільму «Звуки музики» і розучили пісеньку «До, ре, мі» з цієї кінострічки.

8. Домашнє завдання.

Слухати і виконувати дитячі пісні з кінофільмів та мультфільмів.

Урок 34

І.Л. Корнєєва,

учитель музичного

мистецтва Черкаської спеціалізованої

загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 33

ім. В. Симоненка Черкаської міської ради

Тема уроку. Цирк і музика.

Мета уроку: навчальна: розширити уявлення учнів про значення музики в цирковому мистецтві, знайомство з творчістю І. Дунєвського; розвиваюча: розвивати навички активного сприймання музичного твору; розвивати музичну пам'ять, вокально-хорові навички учнів; виховна: виховувати інтерес та любов до музики, формувати естетичні смаки.

Музичний та відео матеріал: запис телепередачі про цирк з циклу «Абсолютний слух», І.

Дунаєвський. Марш з кінофільму «Цирк», аудіозапис пісні «Літо золоте», портрет І. Дунаєвського.

Тип уроку: комбінований.

Структура уроку:

1. Організаційний момент. Музичне вітання.
2. Оголошення теми і мети уроку. Бесіда за темою.
3. Слухання музичного твору.
4. Аналіз музичного твору.
5. Вокально-хорова робота.
6. Підсумок. Оцінювання роботи учнів.
7. Домашнє завдання.

Хід уроку

1. Організаційний момент. Музичне вітання.
2. Оголошення теми і мети уроку. Бесіда за темою.

Сьогодні ми продовжуємо знайомство з різними видами мистецтва і відслідковуємо їх взаємозв'язок з музикою. Наш урок я хочу розпочати з вірша, який допоможе нам визначити тему нашого уроку.

*Здесь мужества и силы праздник,
Здесь клоун - мастер и проказник,
Здесь каждый зверь – большой артист:
Прыгун, танцор, эквилибрист.
Веселье, радость, звонкий смех-
Всё это цирк! И он для всех!*

Ви мабуть здогадалися, що тема нашого уроку: «Цирк і музика». І сьогодні на уроці ми будемо говорити про циркове мистецтво і про те, яку роль відіграє музика під час циркової вистави. Скажіть мені, будь ласка, які види мистецтва поєднуються в цирковій виставі? А чи знаєте ви коли вперше відбулася перша циркова вистава?

Я пропоную вам подивитися і послухати невелику розповідь про цирк.

А чи пам'ятаєте ви як починається циркова вистава? Починається вона завжди з представлення артистів цирку, коли всі учасники циркової програми виходять на манеж у яскравих костюмах. Саме в цей час звучить Марш, який став символом цирку. Написав цю чудову музику російський композитор ХХ століття Ісаак Дунаєвський. Народився він в містечку Лохвиця на Полтавщині. Музиці Ісаак навчався у Харківській консерваторії по класу скрипки. Найяскравіше виявився талант І. Дунаєвського у музиці до фільмів: «Веселі хлоп'ята» (1934), «Цирк» (1936); «Діти капітана Гранта» (1936), «Волга-Волга» (1938), «Весна» (1947), «Кубанські козаки» (1950).

7. Слухання музичного твору.

Сьогодні ми послухаємо Марш, який був написаний до кінофільму «Цирк». Хто пам'ятає, коли ця кінострічка вийшла на екран? І з того часу, майже 80 років з цього Маршу починається кожна циркова вистава.

8. Аналіз музичного твору.
Яке значення має музика в цирковій виставі?
9. Вокально-хорова робота.

Добігає до кінця цей навчальний рік. Хоча за календарем ще весняний місяць, але на вулиці нам все говорить про наближення золотого літчика. І сьогодні ми розучимо пісеньку, яку написали поетеса М. Ясакова та композиторка Ольга Янушкевич. Називається вона «Літо золоте».

10. Підсумок.

Сьогодні на уроці ми дізналися про значення музики в цирку, познайомилися з творчістю І. Дунаєвського, прослухали марш, написаний цим композитором і вивчили нову пісеньку «Літо золоте».

11. Домашнє завдання.

Урок 35

І.О. Шведенко,
учитель музичного мистецтва Лесяківської
загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
Черкаської районної ради

Тема. Взаємодія музики з іншими видами мистецтва (закріплення та узагальнення знань).

Мета: закріплення та узагальнення матеріалу теми семестру " Взаємодія музики з іншими видами мистецтва ". Перевірка знань учнів за темою.

Тип уроку: урок узагальнення теми.

ХІД УРОКУ

Вступ. Протягом року, порівнюючи музичні, літературні твори та твори образотворчого мистецтва, ми спостерігали широку палітру зв'язків музики з іншими видами мистецтва.

Ми переконалися, що різні види мистецтва не існують відокремлено одне від одного, між ними існує очевидний або внутрішній творчий і життєвий зв'язок.

Позначте правильне твердження:

- ❖ Вокаліз – це одноголосний вокальний твір з інструментальним супроводом
- ❖ Вокаліз – це музичний твір для виконання голосом без слів

У наведеному переліку позначте українські народні інструменти:

- ❖ Балалайка
- ❖ Бандура
- ❖ Кобза
- ❖ Фортепіано

У наведеному переліку позначте художників з України:

- ❖ Й. Бокшай
- ❖ К. Моне
- ❖ М. Дерегус
- ❖ О. Шовкуненко
- ❖ В. Васнецов

Автор слів пісні „Думи мої”:

- ❖ Український народ
- ❖ Т. Шевченко
- ❖ М. Вериківський

Караоке. Пісня „Сад молодий”

Караоке. Пісня „Ода пісні”

Караоке. Пісня „Хай радіють усі”

Караоке. Пісня „Веселкова”

Караоке. Пісня „Літо золоте”

Підсумки уроку. Щоб зрозуміти твір мистецтва, необхідно зрозуміти його життєвий зміст, джерела та обставини його створення. Пізнаючи мистецтво, ми пізнаємо в ньому себе.

Сподіваємося, що музика та інші види мистецтва і надалі сприятимуть розвитку вашого естетичного смаку, наділятимуть вас почуттям прекрасного, розвиватимуть здатність відчувати

естетичну насолоду в сприйнятті життя через мистецтво, захоплюватися красою навколишнього світу.

Домашнє завдання: слухати музику за власним вибором. За бажанням відтворити засобами образотворчого мистецтва зміст музичних творів, що самостійно слухали.

Видання підготовлено до друку та віддруковано
редакційно-видавничим відділом ЧОПОПП
Зам. № 1362 Тираж 100 пр.
18003, Черкаси, вул. Бидгоцька, 38/1